

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Karolína Pavlíková

Konkurence přítomných participií a vztazných vět ve francouzštině a v češtině.

Kontrastivní analýza adnominální modifikace

Competition between present participles and relative clauses in French and in Czech:

Contrastive analysis of nominal modification

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Olga Nádvorníková, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla mnohokrát poděkovat PhDr. Olze Nádvorníkové, Ph.D., za veškeré inspirativní konzultace, neustálou pohotovost, cenné rady i připomínky a především ochotu, trpělivost a povzbuzení nejen při vedení této práce, ale také při plánování budoucího výzkumu. Dále bych chtěla poděkovat Ing. Alexandru Rosenovi, Ph.D., za nedocenitelnou pomoc s vygenerováním českých překladových protějšků analyzovaných francouzských vět ve chvíli, kdy nefungoval přístup k paralelním datům.

Můj velký dík patří také mým francouzsky mluvícím studentkám a studentům českého jazyka, na které jsem se mohla obrátit s otázkami ohledně přijatelnosti určitých analyzovaných konstrukcí: Soizic Paris, Camille Perraud, Hugovi Colinovi, Guillaume Monierovi, Baptistovi Demagnymu, Junovi Maillardovi, Ph.D.

V neposlední řadě děkuji Evě Špriňarové za vzájemnou podporu při psaní našich diplomových prací i veškeré study sessions jim věnované, a především své rodině za to, že ve mě věří a je mi během studií velkou oporou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 23. 7. 2024

Karolína Pavlíková

Abstrakt

Cílem této diplomové práce zaměřující se na adnominální modifikaci je analýza francouzských přítomných participií a možnosti substituce této nefinitní konstrukce vztažnou větou v rámci francouzštiny. První část práce vymezuje jednotlivé syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině i v češtině a také typu vztažných vět, které mohou vstupovat do konkurence s participií. Důležitou součástí je kontrastivní kapitola věnovaná odlišným syntaktickým vlastnostem obou jazyků a způsobu, jakým hierarchizují děj v rámci fráze. Materiál pro analytickou část práce je excerpován z nejnovější verze syntakticky anotovaného paralelního korpusu francouzštiny InterCorp v16ud, proto bude část analýzy sloužit také jako komentář spolehlivosti a funkčnosti této verze. První část tvoří kvantitativní analýza, která má za cíl zmapovat rozložení obou sledovaných konkurenčních konstrukcí v korpusu InterCorp v16ud a popsat morfosyntaktické a lexikální vlastnosti jejich parentu. Stěžejní kvalitativní analýza je provedena na vzorku 248 výskytů přítomného participia a jejím cílem je, s přihlédnutím k teoretickým informacím i datům kvantitativní analýzy, určit, kdy je ve francouzštině možné přítomné participium nahradit vztažnou větou a vymezit nejdůležitější syntakticko-sémantické faktory ovlivňující tuto substituci. Doplnující informace k možnostem substituce poskytnou rozbor českých překladových protějšků konstrukcí v analyzovaném vzorku.

Klíčová slova

přítomná participia, vztažné věty, syntaktická kondenzace, překladové protějšky, korpusová analýza, InterCorp v16ud

Abstract

The aim of this thesis, which is focusing on adnominal modification, is to analyze French present participles and the possibility of substituting this non-finite construction with a relative clause within French language. The first part of the thesis outlines the different syntactic functions of the present participle in French language and in English language, as well as the specific types of relative clauses that can function as a competing finite construction to the present participle. An important part of this is a contrastive chapter focusing on the different syntactic characters of the two languages, the analytic French language and synthetic Czech language, and the way they hierarchize the presented action within a phrase. As for the methodology of the analytical part of the thesis, the material is excerpted from the latest version of the syntactically annotated parallel corpus of French language, InterCorp v16ud. Therefore, part of the analysis will also serve as a commentary on the reliability and functionality of this new version. The first section consists of a quantitative analysis that intends to map the distribution of the two competing constructions within the InterCorp v16ud corpus and to describe the morphosyntactic and lexical features of their functional head (parent). The main qualitative analysis is carried out on a sample of 248 occurrences of the present participle. Considering both theoretical information and quantitative analysis data, the quantitative analysis aims to determine when the present participle can be replaced by a relative clause in French language and to identify the most important syntactic-semantic factors influencing this substitution. Additional information on the possibilities of substitution is provided by the analysis of the Czech translation counterparts of the constructions in the presented sample.

Keywords

present participles, relative clauses, syntactic condensation, translation counterparts, corpus analysis, InterCorp v16ud

Seznam zkratek

Následující zkratky vycházejí z francouzské terminologie složkové syntaxe (ACI), kde se jednotlivé fráze (nominální, verbální, prepoziční atp.) označují jako syntagmata, např. syntagme nominal (SN). Nejedná se tedy o syntagmata v pojetí např. *Mluvnice češtiny 3* (Daneš et al., 1987: 18-19), ale o ekvivalent termínu fráze. K této terminologii se přikláním z důvodu primárně zkoumaného jazyka, kterým je právě francouzština.

AV	verbální adjektivum	adjectif verbal
CA	absolutní konstrukce	construction absolue
CD	volné konstrukce	construction détachée
KWIC	key word in context	
NMod	adnominální modifikace	nom modifié/modification adnominale
PCompl	obsahová věta	proposition complétive
PPr	přítomné participium	participe présent
Pred	predikát	prédictat
PRel	vztažná věta	proposition relative
SN	nominální fráze	syntagme nominal
SP	předložková fráze	syntagme prépositionnel
SPPr	participiální fráze	syntagme participial
Subj	subjekt	sujet
SV	verbální fráze	syntagme verbal
VF	verbum finitum	verbe fini
UD	Universal Dependencies	

Seznam tabulek, syntaktických stromů a grafů

Tabulka 1. Modifikátory v rámci jmenné fráze ve francouzštině.....	14
Tabulka 2. Modifikátory v rámci jmenné fráze v češtině.....	17
Tabulka 3. Syntaktický status PPr a jeho pozice vůči N/SN ve francouzštině.....	29
Tabulka 4. Schéma českého participiálního systému podle Nüblera	32
Tabulka 5. Možnosti a limity konkurence PPr a PRel ve francouzštině	50
Tabulka 6. Přehled typologie tagů <i>upos</i> podle UD.....	52
Tabulka 7. Přehled typologie tagů <i>feats</i> podle UD.....	53
Tabulka 8. Přehled typologie tagů <i>deprel</i> podle UD.....	54
Strom 1. Struktura gerundia ve francouzštině a atributy dílčích morfémů	56
Strom 2. Struktura gerundiální kauzativní konstrukce „ <i>en lui faisant croire à une concentration</i> “	57
Tabulka 9. Syntaktické funkce parentu formy na <i>-ant</i> ve funkci <i>deprel="aux:caus"</i>	58
Tabulka 10. Syntaktické funkce PPr (KWIC) v korpusu InterCorp v 16ud (text.tdtype ∈ {fiction}, text.original ∈ {Yes}) podle obecného regulárního výrazu č. 1	59
Tabulka 11. Atributy <i>deprel</i> obsahující jiné formy než PPr.....	60
Tabulka 12. Atributy <i>deprel</i> forem mimo NMod nebo konkurenci s PRel	61
Graf 1. Absolutní frekvence <i>deprel</i> pro PPr v rámci NMod nebo konkurence s PRel ve fiction.....	62
Tabulka 13. Frekvence lemmat parentu pro vztažné věty ve francouzštině ve fiction.....	63
Graf 2. Relativní frekvence PPr a PRel v textových typech (text.original ∈ {Yes}).....	65
Graf 3. Relativní frekvence PPr a PRel v textových typech (text.original ∈ {No}, text.srelang ∈ {cs})	66
Graf 4. Relativní frekvence <i>p_upos</i> pro PPr ve fiction.....	68
Graf 5. Relativní frekvence <i>p_upos</i> pro PRel ve fiction.....	68
Graf 6. Relativní frekvence <i>p_lemma</i> u PRON pro PPr ve fiction	69
Strom 3. Struktura vazby PPr na antecedent v <i>relative périphrastique</i> v [52].....	70
Graf 7. Relativní frekvence <i>p_lemma</i> u PRON pro PRel ve fiction	70
Graf 8. Relativní frekvence <i>p_lemma</i> pro PPr ve fiction.....	71
Graf 9. Relativní frekvence <i>p_lemma</i> pro PRel ve fiction.....	72
Graf 10. Relativní frekvence <i>p_deprel</i> pro PPr ve fiction.....	72
Graf 11. Relativní frekvence <i>p_deprel</i> pro PRel ve fiction.....	73
Tabulka 14. Frekvence <i>p_deprel</i> u koordinovaných PPr (<i>deprel="conj"</i>) ve fiction.....	74
Tabulka 15. Typologie konstrukcí na <i>-ant</i> nevhodných pro analýzu konkurence PPr a PRel.....	77
Strom 3. Struktura gerundiální konstrukce v analyzovaném vzorku	77
Tabulka 16. Typologie a zastoupení syntaktických funkcí PPr v analýze.....	78
Graf 12. Typologie a zastoupení syntaktických funkcí PPr v analýze.....	79
Graf 13. Zastoupení <i>deprel</i> atributů PPr ve funkci přívlastku těsného s <i>p_deprel</i> NOUN a PROPN (35 výskytů).....	84
Graf 14. Zastoupení výskytů syntaktických funkcí PPr v rámci <i>deprel</i> atributu <i>acl</i> , <i>advcl</i> a <i>xcomp</i>	87

Graf 15. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině výskytů PPr, které lze nahradit PRel (79 výskytů).....	90
Graf 16. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině výskytů PPr, které nelze nahradit PRel (145 výskytů).....	94
Graf 17. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině sporných případů substituce (24 výskytů)...	98
Tabulka 17. Přehled českých překladových protějšků francouzských SPPr v různých syntaktických funkcích (vztaženo k 248 výskytům).....	110

Obsah

Úvod.....	10
1. Způsoby vyjádření adnominální modifikace ve francouzštině a v češtině	13
1.1. Nefinitní konstrukce: přítomné participium.....	17
1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině	20
1.1.1.1 Přítomné participium ve funkci přívlastku těsného	22
1.1.1.2 Volné participiální konstrukce	24
1.1.1.3 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku	27
1.1.1.4 Absolutní participiální konstrukce	28
1.1.2 Přítomné participium vs. verbální adjektivum.....	29
1.1.3 Problematika vymezení českých participií	31
1.2 Finitní konstrukce: vztažná věta	38
1.2.1 Adjektivní vztažná věta	39
1.2.2 Predikativní vztažná věta.....	42
2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finitní konstrukce.....	43
2.1 Komplexní syntaktická kondenzace	44
2.2 Přítomné participium a vztažná věta jako konkurenční formy NMod.....	47
3. Materiál a metodologie.....	51
3.1. Korpus InterCorp v16ud a značkování podle jednotného schématu <i>Universal Dependencies</i>	51
3.2 Použité regulární výrazy a vymezení subkorpusu pro analýzu.....	55
4. Kvantitativní analýza přítomného participia a vztažné věty ve francouzštině.....	65
4.1 Frekvence slovního druhu parentu PPr a PRel (atribut p_upos).....	67
4.2 Frekvence lemmat parentu PPr a PRel (atribut p_lemma).....	69
4.3 Frekvence syntaktické funkce parentu PPr a PRel (atribut p_deprel)	72
5. Kvalitativní analýza francouzského přítomného participia ve fiction.....	76
5.1 Složení vzorku a vlastnosti syntaktických funkcí přítomného participia	78
5.1.1 Přítomné participium ve finální pozici v rámci věty	79
5.1.2 Přítomné participium ve finální pozici v rámci modifikátorů SN	80
5.1.3 Přítomné participium v iniciální pozici	81
5.1.4 Přítomné participium integrované mezi subjektem a predikátem.....	83
5.1.5 Přítomné participium ve funkci přívlastku těsného	83

5.1.6 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku.....	85
5.2 Konkurence přítomných participií se vztažnou větou	89
5.2.1 Případy, kdy PPr lze nahradit vztažnou větou	89
5.2.2 Případy, kdy PPr nelze nahradit vztažnou větou	93
5.2.3 Sporné a diskutabilní případy	97
5.3 Překladové protějšky v češtině.....	108
Závěr.....	113
Résumé en français.....	118
Seznam literatury	122
Přílohy	129
Příloha 1 - Přehled použitých regulárních výrazů.....	129
Příloha 2 – Přehled grafů	131
Příloha 3 – Přehled tabulek s daty pro kvantitativní analýzu PPr a PRel ve francouzštině v originálních textech typu fiction	133
Příloha 4 – Instrukce pro dotazník zaměřující se na přijatelnost diskutabilních substitucí	138

Úvod

Tato práce se zabývá adnominální modifikací ve francouzštině, konkrétně konkurencí nefinitní konstrukce přítomného participia a finitní vztahné věty. Východiskem a jádrem práce je francouzské přítomné participium představující komplexní gramatickou kategorii, která se uplatňuje v různých syntaktických funkcích vyznačujících se značně odlišnými vlastnostmi. Jako prostředek syntaktické kondenzace slouží PPr k zhuštění informací, hierarchizaci dějů v rámci fráze a v závislosti na pozici může konkurovat finitním konstrukcím, jako např. zmíněné vztahné větě, dále příslovečné větě atp. Analýza konkurence bude také průběžně doplněna o pozorování překladových protějšků participiálních konstrukcí do češtiny, soustředící se zejména na proměny ve struktuře fráze.

V první části práce stručně charakterizujeme strukturu nominální fráze ve francouzštině a v češtině se zaměřením na charakteristiku dvou sledovaných konstrukcí. Dále detailně popíšeme syntaktické a sémantické vlastnosti přítomného participia ve francouzštině podle jednotlivých funkcí: přívlastku těsného, objektového doplňku, volných konstrukcí a absolutních konstrukcí. Přestože studie zabývající se přítomným participiem pokrývají široké pole témat a studují jednotlivé aspekty této nefinitní konstrukce do hloubky, může tento fakt vést k určité roztržitosti. Cílem teoretické části je tedy podat komplexní a ucelený přehled vlastností a funkcí přítomného participia založený na dostupné literatuře, který poskytne základ pro analýzu korpusových dat. V této kapitole budeme pracovat například se studiemi E. Havu a M. Pierrarda zaměřenými na volné participiální konstrukce, O. Halmøy¹ a T. Arnaviella. Jako gramatická opora poslouží *Grammaire Méthodique du français* a *Le Bon Usage*. V návaznosti na popis francouzského PPr věnujeme jednu kapitolu také vymezení kategorie participia v češtině, a to především za pomoci studií N. Nüblera, I. Gruberové a R. Oceláka. V neposlední řadě charakterizujeme finitní konstrukce, které mohou v adnominální modifikaci vstupovat do konkurence s přítomným participiem, ve francouzštině konkrétně vztahnou větu adjektivní a predikativní, v češtině vztahnou větu přívlastkovou.

V druhé kapitole nastíníme také hlavní rozdíly mezi francouzštinou a češtinou v jejich způsobech vyjadřování děje a navážeme shrnutím dosavadních zjištění

¹ V této práci budeme ženská příjmení uvádět v původní podobě, nikoliv přechýlené.

a příspěvků k diskusi o substituci přítomných participií a vztažné věty. Úskalím této části práce je nízký počet kontrastivních studií zaměřených na francouzské PPr a téměř neexistující studie srovnávající specificky francouzštinu a češtinu. Proto v kapitole zabývající se preferencí finitní či nefinitní konstrukce v obou zkoumaných jazycích čerpáme především z kontrastivních analýz češtiny a francouzštiny, které mají v české lingvistice hlubokou tradici (např. studie Mathesia, Vachka atp.). Mezi novější příspěvky patří například zevrubná studie *English non-finite participial clauses as seen through their Czech counterparts* od Malé a Šaldové (2015). Co se francouzštiny týče, doplňujeme poznatky o kontrastivní analýze např. Hany Korzen na francouzštině a dánštině.

Data pro analytickou část jsou excerpována z paralelního korpusu InterCorp v16ud. Jedná se o nejnovější verzi syntakticky anotovaného korpusu InterCorp, jež přináší spolehlivější značkování podle jednotného schématu *Universal Dependencies* a také nové funkce jako např. míry syntaktické complexity, lexikální bohatost atp. Přestože v této práci nebudeme využívat všechny funkce verze 16ud, rozhodli jsme se naši analýzu vést na této verzi korpusu především z důvodu návaznosti dalšího výzkumu. Protože se verze 16ud v současné době nachází ve fázi testování, museli jsme se vypořádat s určitými komplikacemi jako např. nefunkčním paralelním zarovnáním s češtinou; v případě, že by došlo ke změně velikosti nebo složení korpusu, uvádíme datum excerpce veškerých dat k 28. 6. 2024. V Přílohách jsou zaznamenané veškeré regulární výrazy použité při vyhledání přítomného participia a vztažné věty v korpusu InterCorp v16ud.

Analytická část se skládá z kvantitativní analýzy, jejímž účelem je poskytnout komplexní charakteristiku obou konkurenčních konstrukcí ve francouzštině za použití korpusových nástrojů, ověřit tak na datech tvrzení z odborné literatury a formulovat případně další hypotézy. Zaměříme se především na frekvenci přítomného participia a vztažné věty v různých textových typech a následně budeme studovat vlastnosti parentu těchto konstrukcí, a to už konkrétně ve vymezeném subkorpusu textového typu fiction.

Těžištěm práce je kvalitativní analýza vzorku 248 přítomných participií (po odstranění výskytů nevyhovujících požadavkům na analýzu), ve které budeme sledovat možnost substituce přítomného participia vztažnou větou v rámci NMod. Bohužel studií, jež by se tímto tématem zabývaly, opět není mnoho. Mezi významné

příspěvky patří například studie od Saskie Kindt *Le participe présent en emploi adnominal comme prétendu équivalent de la relative en qui* (2003), která byla zároveň inspirací i výchozím bodem pro náš výzkum. Cílem naší analýzy je vymezit hlavní syntaktické faktory a omezení ovlivňující konkurenci dvou zkoumaných forem a porovnat strukturu frází s českými překladovými protějšky. Toto srovnání má své opodstatnění, protože čeština se vyznačuje jinými syntaktickými a formálními prostředky pro vyjádření děje a dějových významů, než jaké jsou typické pro francouzské fráze obsahující přítomné participium: oba jazyky se liší ve stupních vyjádření komplexní kondenzace a v míře jejich použití.

Poslední kapitola je věnována shrnutí typologie českých překladových protějšků jednotlivých funkcí přítomného participia ve francouzštině.

1. Způsoby vyjádření adnominální modifikace ve francouzštině a v češtině

Nominální fráze ve francouzštině (nebo také SN, *syntagme nominal*) představuje komplexní strukturu, kterou mohou tvořit až čtyři hlavní konstituenty. Základní struktura (*forme minimale* viz Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 270) sestává z jádra SN (řídícího substantiva) a obligatorního pole determinátorů, které nesou informace o gramatických kategoriích jména² a jeho referenci v diskurzu (Grevisse & Goosse, 2008: 403). Tato struktura může být následně rozšířena (*groupe étendu*) modifikátory, které mohou stát buď před jádrem SN (premodifikace) nebo za ním (postmodifikace) a slouží k upřesnění jeho sémantického obsahu. Determinanty a modifikátory nezaujmají vůči jádru SN stejný vztah, adnominální modifikací se tedy rozumí případ, kdy je řídící člen nominální fráze dále rozvíjen jiným, plnovýznamovým členem, modifikátorem.

[uned_{Dét} [chanson_N nostalgique_{Adj} / qui est nostalgique_{PreI}]_{NModif}]_{GN}

Ve francouzštině se můžeme setkat například s následujícími typy adnominální modifikace, jak je uvádí kolektiv autorů *Grammaire méthodique du français*. Ve funkci přívlastku shodného (*épithète* nebo také *épithète jointe* viz Arnavielle, 2003: 40) se vyskytují adjektiva a adjektivní fráze, participia a participiální fráze (Grevisse & Goosse, 2008: 403) a minoritně také substantiva a nominální fráze (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 345), dále pak ve funkci přívlastku najdeme předložkové fráze (*syntagme prépositionnel complément du nom*). Mezi propoziční modifikátory v rámci SN ve francouzštině patří vztažná vedlejší věta (*proposition subordonnée relative*), obsahová vedlejší věta (*proposition subordonnée complétive*) nebo infinitivní konstrukce (*groupe infinitif*) op. cit.: 271).

Modifikátory mohou být libovolně kumulovatelné, nicméně jejich řazení v rámci SN ve francouzštině podléhá striktním pravidlům, které lze vyjádřit následujícím schématem (viz Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 272):

[épithète] + [complément du nom] + [subordonnée relative]

La [nouvelle] voiture [rouge] [de mon voisin] [dont parle toute la rue].

² Gramatické kategorie rodu a čísla u determinátorů umožňují odlišit některá homonyma, např. *le vase* = *váza* / *la vase* = *bahno*.

Přívlastek shodný má tedy nejtěsnější vztah vůči řídicímu jménu a bezprostředně ho následuje či mu předchází. Jedinou výjimkou, kdy mezi *épithète* a řídicí substantivum může vstoupit jiný modifikátor, jsou ustálené konstrukce: *un match [de tennis] [interminable]* (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 344).

Co se týče pozice modifikátorů, je francouzská nominální fráze majoritně postmodifikována; jediným konstituentem, který se může nacházet v antepozici a substantivum premodifikovat, je adjektivum (Grevisse & Goosse, 2008: 408). Nejčastěji se jedná o frekventovaná či krátká adjektiva: *une bonne/mauvaise/nouvelle recette*; někdy však může pozice adjektiva měnit jeho význam a tím také význam celé SN: *un gros mangeur = velký jedlík / un mangeur gros = tlustý jedlík*.

Typologii modifikátorů ve francouzštině stručně shrnuje Tabulka 1:

premodifikace		postmodifikace	
adjektiva a adjektivní fráze	les [dernières] déclarations, un [tout petit] chagrin	adjektiva a adjektivní fráze	un livre [ennuyeux], une voiture [facile à conduire]
		participia a participiální fráze	les citoyennes françaises [vivant à l'étranger]
		substantiva a nominální fráze ³	un remède [vraiment miracle] une tarte [maison]
		předložkové fráze	les déclarations [du ministre] votre réponse [à ma demande]
		vedlejší věta vztažná	les déclarations [que j'ai lues dans la presse]
		vedlejší věta obsahová	l'idée [que Paul démissionne]
		infinitivní konstrukce	l'idée [de démissionner]

Tabulka 1. Modifikátory v rámci jmenné fráze ve francouzštině⁴

Výše zmíněné modifikátory jsou příkladem tzv. restriktivního vztahu vůči řídicímu substantivu (*emploi adnominal intégré* viz Kindt, 2003). Zvláštním případem jsou adjunkty, tzn. volné konstrukce (*constructions détachées* viz Combettes, 1998, *apposition* viz Neveu, 1998 nebo *emploi détaché* viz Kindt, 2003), které vůči řídicímu substantivu zaujímají explikativní, nerestriktivní vztah, přinášejí pouze doplňkovou

³ Podle Riegela (2021: 345) existuje určitý rozdíl mezi binominálními konstrukcemi N1–N2 v závislosti na typu vztahu N2 vůči N1. Tento vztah může být jednak analogický k adjektivu ve funkci *épithète*: *un remède [vraiment miracle]*), jednak k předložkové frázi ve funkci *complément du nom*: *une tarte [maison] ~ une tarte [(faite (à la)) maison]*.

⁴ Příklady převzaty z Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021.

informaci a lze je tedy z propozice vynechat, aniž by tím byla jakkoliv narušena referenční hodnota substantiva (Neveu, 2021; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 343). Jedná se o přístavek (*apposition*), volný přívlastek (*épithète détachée*), předložkovou frázi (*syntagme prépositionnel*) nebo nerestriktivní vztažnou větu (*proposition relative explicative/appositif*)⁵:

[Ce livre]_{SN}, [un véritable chef-d'œuvre]_{apposition} / [admirable à tous égards]_{épithète détachée} / [d'un style inimitable]_{GP} / [qui a été publié en 1678]_{relative explicative}, est l'un des premiers grands romans de la littérature française. (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 353)

Tyto konstrukce bývají v psaných textech odděleny interpunkcí, v mluvené řeči pak často intonačním předělem a zároveň se odlišují syntakticky. Zatímco konstituenty v restriktivním vztahu fungují jako modifikátory substantiva v rámci nominální fráze, explikativní volné konstrukce modifikují celou nominální frázi jako periferní konstituenty v rámci propozice (op. cit.: 274, 342-343, 354). Podobnou distinkci uvádí už konkrétně pro participia se sufixem *-ant* také Arnavielle, který je dělí na součást SN (*composant du syntagme*) a rozšíření/prodloužení SN (*prolongement du syntagme*) (2003: 40). Tento status periferního adjunktiva staví volné konstrukce na stejnou úroveň jako příslovečná určení; lze je tedy parafrázovat jako adverbialní propozice (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 343) v závislosti na komunikačním kontextu (Havu, 2018: 14). Jedná se např. o anteponovaný přístavek, tzv. galský doplněk [1] a volný přívlastek [2]a:

- [1] **Consul**, Napoléon élaborera le Code civil. ~ [Une fois consul, Napoléon élaborera le Code civil.] (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 355)
- [2] a. Les élèves, **fatigués**, commençaient à se dissiper. ~ [Comme/Puisque ils étaient fatigués, les élèves commençaient à se dissiper.] (op. cit.: 343)
- b. **Sortant du cinéma**, Paul tombe sur sa sœur. ~ [Quand {il/Paul} sortait du cinéma, {il/Paul} tombe sur sa sœur.] (Havu, 2017: 14)

⁵ Více k problematice dichotomie restriktivních a nerestriktivních vztažných vět uvedeme v kapitole 1.2.1 Adjektivní vztažná věta, případně pro hlubší analýzu můžeme odkázat na heslo Omezovací vztažná věta v CzechEncy (Karlík, 2017b)

Tato dichotomie mezi restriktivními a nerestriktivními nepropozičními konstituenty může být jedním z hledisek při analýze dat, a to především kvůli tomu, že ekvivalentní konstrukce v češtině se nemusí vyznačovat stejnými syntakticko-sémantickými vlastnostmi. Více k této problematice uvedeme v kapitolách 1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině a 1.1.3 Problematika vymezení českých participií.

Protože východisko práce je modifikace francouzské nominální fráze, bude představení české adnominální modifikace v této fázi práce spíše stručné a poslouží především k prezentaci hlavních rozdílů mezi těmito dvěma jazyky. Detailnější rozbor bude následovat v kapitole 1.1.3 Problematika vymezení českých participií.

Také českou nominální frázi tvoří až čtyři konstituenty: jádro SN, determinátory, premodifikátory a postmodifikátory, přičemž pole determinátorů je na rozdíl od francouzštiny v češtině neobligatorní. V premodifikaci tak najdeme v roli přívlastků adjektiva a SAdj nebo participia a SPr (k nejasné terminologii a hranici mezi participií a verbálními adjektivy v češtině viz kapitola 1.1.3 Problematika vymezení českých participií) a dále substantiva v adordinačním vztahu.

Pokud jsou adjektivní (a participiální) modifikátory syntakticky komplexní (tj. obsahují vlastní postmodifikaci – viz Tabulka 2), nacházejí se na rozdíl od francouzštiny v rámci SN v postmodifikaci. Jednoduchá adjektiva v postmodifikaci jsou na rozdíl od francouzštiny stylisticky příznaková, vyskytují se v odborné terminologii (oxid uhličitý) nebo slouží k vyjádření např. kontrastu (*Stál tam jeden muž vysoký a druhý muž tlustý*) nebo zdůraznění (*Petr je člověk inteligentní*) (viz Veselovská, 2017b; srov. Grepl & Karlík, 1989: 263; Gruberová, 2005: 80). Krom předložkových konstrukcí najdeme mezi postmodifikátory v češtině díky její flektivní povaze také substantiva a nominální fráze vyjadřující vztah vůči jádru SN genitivní vazbou (Veselovská, 2017b). Větné postmodifikace jsou ve francouzštině stejné jako v češtině, patří mezi ně vztažné a obsahové věty, stejně jako inifinitivní konstrukce.

Typologii modifikátorů v češtině stručně shrnuje Tabulka 2:

premodifikace		postmodifikace	
adjektiva a adjektivní fráze	[krásná] písnička [hodně krásná] písnička	adjektiva a adjektivní fráze	antilopa [šedá] Petr je člověk [inteligentní] zisky [výrazně vyšší než loni]
participia a participiální fráze	[silně se chvějící] student [na stole sedící] student	participia a participiální fráze	student [zabývající se knihami]
substantiva	[chudák] ženská	substantiva a nominální fráze	kniha [pohádek tvé mladší sestry]
		předložkové fráze	dopis [pro Marii]
		vedlejší věta vztažná	viděl jsem muže, [kterému / jemuž / co mu Maruška dala ty peníze]
		vedlejší věta obsahová	otázka, [kam jít / kam se obrátit pro pomoc]
		infinitivní konstrukce	vůle [pomáhat bližnímu]

Tabulka 2. Modifikátory v rámci jmenné fráze v češtině⁶

Pro potřeby této práce se budeme soustředit na plnovýznamové modifikátory formující *groupe nominal étendu*, předmětem a východiskem analýzy budou konkrétně dvě konkurenční formy adnominální modifikace ve francouzštině, a to přítomné participium (PPr) se sufixem *-ant* jako nefinitní⁷ slovesná forma tvořící jádro participiální fráze a vztažná věta (PRel), jejímž jádrem je finitní forma slovesa.

V navazujících kapitolách věnovaných PPr a PRel shrnu do detailu vlastnosti těchto dvou konstrukcí ve francouzštině i v češtině s přihlédnutím k již popsaným vlastnostem adnominálních modifikátorů, mezi než patří.

1.1. Nefinitní konstrukce: přítomné participium

Francouzština disponuje dvěma typy participia, participiem přítomným (*participe présent*), např. *chantant* a participiem minulým (*participe passé*), např. *chanté*, jež se vyznačují odlišnými vlastnostmi: minulé participium stejně jako přítomné může figurovat jako modifikátor SN, přičemž na rozdíl od PPr vyjadřuje shodu v rodě a čísle, dále také tvoří součást složených forem minulého času (např. *passé composé*

⁶ Všechny příklady vyjma participiálních konstrukcí převzaty z Veselovská, 2017b.; příklady pro participiální konstrukce převzaty z Nübler, 2004: 388.

⁷ Vzhledem k tomu, že z nefinitních slovesných forem se tato práce věnuje pouze přítomnému participiu, nepovažujeme za nutné jeho bližší definici jako semi-finitní formy, a v porovnání se vztažnou větou se přikláníme k jednoduché terminologické dichotomii finitní/nefinitní forma.

„*Il a chanté*“), ale samo o sobě existuje pouze v jednoduché formě. Předmětem naší práce bude pouze participium přítomné. V této kapitole se tedy budeme věnovat nejprve detailně PPr ve francouzštině, kde je vymezení této gramatické kategorie relativně systematické, poté stručně nastíníme situaci v češtině, kde, co se popisu participií týče, nepanují shody. Charakteristika francouzských PPr pokryje jejich morfologii, syntaktické vlastnosti a poté také vymezení vůči ostatním morfosyntakticky příbuzným kategoriím (např. verbálnímu adjektivu).

Francouzské přítomné participium se tvoří sufixací, připojením přípony *-ant* k základu 1. osoby množného čísla (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 447) a existuje ve dvou formách, syntetické (*forme simple*), např. *cherchant* a analytické (*forme composée*), která se tvoří stejným způsobem pro auxiliár *être* nebo *avoir* (např. *ayant*) následovaný plnovýznamovým slovesem ve formě minulého participia (např. *cherché*): *ayant cherché*. Tyto formy vykazují odlišné vlastnosti, kterým se budeme věnovat na dalších řádcích.

Přítomné participium je spolu s infinitivem a gerundiem⁸ chápáno jako nefinitní slovesná forma (*forme non-finie*, nebo *forme impersonnelle* viz Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 512), což znamená, že nevyjadřuje gramatické kategorie osoby, čísla, ani absolutního času (Lipsky, 2003: 71; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 512, 2021; Torterat, 2012). Z příslušnosti participia ke slovesnému paradigmatu ovšem vyplývá to, že si uchovává valenční rámec a může na sebe (v případě transitivních sloves) vázat komplementy (Arnavielle, 2003: 43) a adjunktvy, vyjadřuje kategorie aspektu, slovesného rodu, vidu a relativního času v závislosti na formě PPr (syntetické/analytické), času verba finita v hlavní větě nebo kontextu (Kindt, 2003: 61; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 588-591). PPr v syntetické formě má aktivní význam (Havu, 2023: §2), odkazuje na právě probíhající proces (nedokonavý vid, *aspect inaccompli*), svou časovou hodnotu přebírá od finitního slovesa a vyjadřuje děj souběžný s dějem verba finita [3]a. nebo děj po něm následující, a to pouze za nutnosti časové indikace (Kindt, 2003: 61). Oproti tomu PPr v analytické formě [4] nese význam završení procesu (dokonavý vid, *aspect accompli*) a vyjadřuje děj předcházející ději finitního slovesa (Arnavielle,

⁸ Názory francouzských lingvistů na status gerundia se často rozcházejí. Zatímco někteří jej chápou jako další typ nefinitní formy slovesa (p. e. Torterat, 2012), druzí jej přiřazují k participiu (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 510; Wilmet, 2010).

2003: 40; Grevisse & Goosse, 2008: 1152; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 591).

- [3] a. Les étudiants **participant** à la reunion peuvent récupérer leur dossier.
b. Les étudiants **participant** à la reunion *cet après-midi* peuvent récupérer leur dossier.
- [4] Les étudiants **ayant participé** à la reunion peuvent récupérer leur dossier.
(Kindt, 2003: 61)

To, že je vid inherentní kategorií přítomného participia, lze podle Siloni podpořit také sníženou přijatelnost příkladu [5], kde kontext daný sémantikou predikátu (*être mort* analogicky k *mourir* jako perfektivnímu verbu) vyžaduje perfektivní interpretaci použitého PPr. Aby se věta [5] stala přijatelnou, je nutné syntetickou formu PPr nahradit formou analytickou s perfektivním významem [6].

- [5] *Tous les étudiants **commémorant** les événements sont déjà morts.
- [6] Tous les étudiants **ayant commémoré** les événements sont déjà morts.
(Siloni, 1995: 472)

Vlivu času kontextuálně nejbližšího finitního slovesa na interpretaci přítomného participia se věnuje Frédéric Torterat ve své studii *Les Participes, l'Infinitif et le Gérondif, entre scalarité et rattachement [+ / - local]* (2012). PPr *provoquant* [7] se vztahuje ke slovesu v passé composé *est arrivé*, což mu vůči předchozí větě dává význam předčasnosti spojený s příslovečným určením času *hier matin*. Stejně časové platnosti nabývá PPr *prétextant* v příkladu [8] pod vlivem slovesa v p. c. *a appelé*, na rozdíl od SPPr *se sachant recherché*, které se vztahuje k substantivu *un homme* a vyjadřuje podle Torterata permanentnější, charakterizující temporálnost.

- [7] une canalisation qui lâche et c'est toute l'avenue Kennedy qui prend l'eau. C'est ce qui est arrivé hier matin **provoquant** la fermeture de cet axe très prisé des automobilistes (Torterat, 2012: 186)

- [8] un homme **se sachant recherché** pour le vol d'un portefeuille à Paris avec 150 euros et la carte bancaire d'une femme, a appelé les policiers **prétextant** se trouver à Bordeaux, mais son téléphone a été géolocalisé en Seine-Saint-Denis et l'a trahi (Courrier Picard, 20 septembre 2011, BRE 6) (ibid.)

Přítomné participium také může být negováno pomocí *ne... pas* a může mu předcházet klitické zájmeno (*y, en, le/le/les*), což je např. podle Tal Siloni (1995: 467, 470) důkazem toho, že participiální fráze vykazuje v podstatě stejnou vnitřní strukturu jako věta obsahující verbum finitum. Funkční analýza následující nefinitní věty [9] je analogická analýze věty finitní [10]:

- [9] Travaillant [V] dans le jardin [CC], Pierre est fatigué.

- [10] Pierre [S] travaille [V] dans le jardin [CC].

1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině

Jako prostředek syntaktické kondenzace může přítomné participium ve francouzštině plnit různé syntaktické funkce a je namístě rovnou poznamenat, že v tomto ohledu se názory různých gramatik a studií značně liší.⁹ Na následujících řádcích shrneme nejdůležitější poznatky z gramatik a také ze studií T. Arnaviella, S. Kindt, E. Havu a M. Pierrarda a především publikací O. Halmøy a pokusíme se vytvořit schéma, které bude nejspolehlivější a nejproduktivnější pro naši analýzu. Výchozím bodem pro nás bude studie Teddyho Arnaviella *Le participe, les formes en -ant : positions et propositions* (2003: 43), kde autor vymezuje syntaktickou platnost přítomného participia následovně:

1. PPr ve funkci přívlastku těsného (*épithète jointe*) tvoří součást SN (*composant du syntagme*), viz [11]a, nebo jako přívlastek volný v postpozici (*épithète détachée en apposition*) rozšiřuje SN (*prolongement du syntagme*), viz příklad [11]b. Obě tyto

⁹ Často se také zdá, že jejich definice jsou variantami téže myšlenky. Neshody mohou částečně vyplývat z terminologie, zejména u volných konstrukcí známých také pod pojmy volný přívlastek (*épithète détachée*), volný doplněk (*attribut libre*), přístavek (*apposition*), které nejsou vždy užívány ve stejném rozsahu (Halmøy, 2003).

formy mají společnou syntakticko-sémantickou vazbu na SN v primární predikaci, což se také projevuje tendencí vyskytovat se v jeho nejbližším okolí (srov. Havu & Pierrard, 2008: 2507; Kindt, 2003: 57):

- [11] a. Les rues **débouchant** sur la place étaient envahies par la foule.
b. Jacques, **débouchant** sur la place, fut frappé par la beauté du palais ducal. (Arnavielle, 2003: 40)

2. PPr tvoří součást SV ve funkci doplňku, který se váže k objektu (*attribut de l'objet*), viz [12]:

- [12] Je rencontrais Nathalie **portant** de lourds paquets. (op. cit.: 41)

3. PPr může být samo jádrem SV, a to buď autonomním nebo závislým. Autonomním jádrem SV myslí Arnavielle absolutní konstrukce, tzv. „absolute construction“ (francouzsky *proposition participiale absolue*), viz [13]a, neboť zde PPr disponuje vlastním subjektem a nevztahuje se k žádnému členu v hlavní větě. Jako závislé jádro SV pak Arnavielle chápe PPr transitivních sloves rozšířené o komplementy, tedy participiální syntagma tvořící součást SN, viz příklad [13]b. Jedná se tedy o stejnou funkci jako v typu 1, příklad [11]a.

- [13] a. **La situation économique se dégradant**, il fallut prendre des mesures énergiques. (op. cit.: 42)
b. Les oeuvres **présentant** un certain intérêt étaient rares. (op. cit.: 43)

Vidíme, že Arnaviellova syntaktická charakteristika se zakládá především na tom, jakého syntagmatu je PPr součástí, či zda na základě rekčních vlastností formuje vlastní frázi a funguje jako její jádro. Tuto frázi budeme na rozdíl od Arnaviella dále nazývat participiální frází (SPPr),¹⁰ která se od verbální fráze odlišuje tím, že neobsahuje finitní verbum. Arnaviellovo rozdělení vnímáme v některých ohledech jako lehce redundantní i nedostatečné, nekomentuje totiž

¹⁰ Po vzoru například Halmøy, 2008

například anteponované volné konstrukce vztahující se k SN, čímž redukuje relativně problematickou oblast, již se budeme detailněji věnovat v kapitole 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce.

Možná i právě proto, že opomíjí anteponovaná PPr, vyplývá z Arnaviellovy analýzy, že PPr se vždy váže k N nebo SN, a pokud nedisponuje řídicím členem, jedná se o gramatikalizované formy derivované z absolutních konstrukcí obsahujících slovesa s časovou platností: sloveso postupně ztratilo svou roli predikátu a stalo se výrazem uvozujícím syntagma nebo propozici (Arnavielle, 2003: 48). Jedná se o adverbia (*cependant*), předložky a SP (*durant, pendant, moyennant, concernant, touchant, s'agissant de*) nebo subordinální spojky a spojkové výrazy (*pendant que, moyennant que, nonobstant que*) (Halmøy, 2008: 45). Do stejné kategorie patří také ustálená slovní spojení (*chemin faisant, soi-disant*) derivovaná z gerundiálních frází s anteponovaným objektem (Grevisse & Goosse, 2008: 375). Jak uvádí Arnavielle, tyto gramatikalizované formy nejsou v paradigmatickém vztahu s nefinitními formami participiálními, a proto budou z naší analýzy vyjmuty.

Na základě této analýzy a ve shodě s *Grammaire méthodique du français* (2021: 589) a monografií O. Halmøy *Le Gérondif en français* (2003) můžeme tedy vymezit čtyři hlavní syntaktické funkce PPr ve francouzštině: predikát absolutní participiální konstrukce, přívlastek těsný, volnou participiální konstrukci a objektový doplněk. Každou z těchto funkcí detailněji rozebereme v následujících podkapitolách.

1.1.1.1 *Prítomné participium ve funkci přívlastku těsného*

Prítomné participium ve funkci těsného přívlastku tvoří součást SN a vůči svému řídicímu jménu se nachází vždy v postpozici: buď substantivum bezprostředně následuje, nebo zaujímá finální pozici v rámci postmodifikace SN (Kindt, 2003: 62):

- [14] a. C'était un homme d'honneur, fidèle en amitié, **refusant** toute bassesse (Arnavielle, 2003: 43)
- b. Blême, épuisé et **tremblant** de froid, il rejoint le camp à la nuit tombante. (Havu & Pierrard, 2008: 2509)
- c. [...] dit-il avec malice, et **s'imaginant** goûter ce nsectar. (Le Figaro, 11-12. 12. 04 : 17, ibid.)

Havu a Pierrard nazývají PPr v této funkci jako „forme adjectivante“ (2008: 57), neboť nabývá stejně jako adjektiva pouze deskriptivní a nikdy adverbální interpretace. To zároveň odpovídá Arnaviellovu tvrzení, že PPr se může nacházet v koordinaci nebo juxtapozici s dalšími modifikátory, které mají adjektivní hodnotu (2003: 43), a to nezávisle na pozici modifikátorů vůči SN (Havu & Pierrard, 2008: 2509), viz příklady [14] výše.

Řídící podstatné jméno přítomného participia jako přívlastku těsného může ve větě plnit jakoukoliv syntaktickou funkci vlastní SN: subjektu, přímého i nepřímého objektu, původce děje apod., a PPr vůči němu zaujímá restriktivní vztah, tj. nese informaci relevantní pro význam tohoto SN, přičemž vynechání může mít dopad na pravdivostní hodnotu celé věty (Karlík, 2017d). Jedná se především o participium tvořící součást SN ve funkci subjektu [15], o existenční věty [16], kde by vynechání PPr znamenalo, že neexistuje žádný Francouz, a věty typu [17], kde PPr specifikuje obecný koncept „Marcelle má smůlu, že má manžela“ na tvrzení „má smůlu, že má určitý typ manžela“ (Kindt, 2003: 58).

- [15] Un article **promouvant** les thérapeutiques douces n'est pas toujours accepté par les revues de médecine. (op. cit.: 60)
- [16] Et dans cette affaire il n'existe pas un seul Français **ayant** autorité pareille à la sienne. (Le Figaro, 1982) (op. cit.: 59)
- [17] Marcelle a également le malheur d'avoir un mari **roulant** à la SNCF, ce qui lui laisse trop de loisirs. (Groult B. et F., Il était deux fois, 1968) (op. cit.: 58)

Halmøy poznamenává, že tato funkce PPr je velice frekventovaná v psaných textech, především v beletrii a žurnalistických textech (2008: 48). Podle Kindt (2003) je to právě toto užití PPr, které za určitých okolností funguje jako nejvhodnější funkční ekvivalent vztahné věty, viz kapitola 2.2 Přítomné participium a vztahná věta jako konkurenční formy NMod.

1.1.1.2 Volné participiální konstrukce

V této kapitole se budeme věnovat volným participiálním konstrukcím, což je označení, pod něž zahrneme všechny konstrukce známé v odborné literatuře také pod termíny přístavek (*apposition*), volný přívlastek (*épithète détachée*), volný doplněk (*attribut libre*). Jedná se o případy, kdy je participium od svého řídicího SN odděleno v psaném textu interpunkcí nebo v mluveném projevu pauzou. Halmøy (2008: 50-51) uvádí, že CD se v rámci věty vyskytují až v pěti různých pozicích: v iniciální pozici [18]a, integrované mezi subjektem a predikátem [18]b, integrované v predikátu mezi auxiliárem a minulým participiem [18]c, v pozici postverbální mezi slovesem a objektem [18]d, přičemž v tomto případě tato konstrukce není příliš preferovaná, protože francouzština má tendenci klást rytmicky nejdelší syntagmata ke konci věty (Kindt, 2003: 62), ve finální pozici (za komplementy) [18]e:

- [18] a. **Sortant** du cinéma, Paul a rencontré Marie.
- b. Paul, **sortant** du cinéma, a rencontré Marie.
- c. Paul a, **sortant** du cinéma, rencontré Marie.
- d. ?Paul a rencontré, **sortant** du cinéma, Marie.
- e. Paul a rencontré Marie, **sortant** du cinéma. (Halmøy, 2008: 50-51)

Vidíme, že rámci volných konstrukcí disponuje francouzské přítomné participium relativní mobilitou v rámci fráze (Havu, 2004: 66), což má vliv na jeho sémantickou interpretaci (Halmøy, 2008: 52; Havu & Pierrard, 2008: 2508). Podle Michaela Herslunda označuje PPr v iniciální pozici počáteční nebo spouštěcí moment procesu vyjádřeného VF a nabývá snadno spíše adverbiální interpretace jako např. časová indikace, příčina, podmínka, přípustka/opozice a účel (Havu, 2017: 23). Co se týče vazby na řídicí substantivum, tak obligatorní koreference se subjektem maticové fráze figuruje především u anteponovaných PPr [18]a. Naproti tomu u postponovaných PPr je v případě více substantiv předcházejících participiu, viz [18]e, vztah dán kombinací syntaktické blízkosti vůči řídicímu substantivu a také jeho významností (*saillance*). SPPr v příkladech [18]b–c se bude vztahovat k subjektu *Paul*, zatímco příklad [18]e je ambivalentní, SPPr se může vázat nejen na subjekt, ale také na přímý předmět Marie. Combettes u příkladů typu [18]e tvrdí, že čím více se

volná konstrukce podobá vedlejší větě příslovečné, tím méně obligatorní je její vztah k subjektu (1998: 47). Herslund např. tvrdí, že PPr v postpozici pak rozvíjí proces vyjádřený VF a může nést rezultativní nebo explikativní význam (2000: 91-92).

Saskia Kindt (2003: 67) sémantickou interpretaci PPr v postpozici dále specifikuje a uvádí, že PPr integrované mezi subjektem a predikátem [18]b nese spíše deskriptivní význam než adverbialní interpretaci (která však není vyloučena). Nerestriktivní vztahná věta, která figuruje jako konkurenční funkční ekvivalent, tuto adverbialní interpretaci může vyjadřovat také (viz kapitola 2.2 Přítomné participium a vztahná věta jako konkurenční formy NMod). Podobný pohled, patrný z finitních reformulací, nabízí také Eva Havu a Michel Pierrard ve své studii *L'interprétation des participes présents adjoints* (2008: 2508):

- [19] a. Le Premier Ministre, **constatant un blocage**, demande à ses ministres de cesser les querelles partisanses. ~ [Le Premier Ministre, **qui constate un blocage...**]
b. **Constatant un blocage**, le Premier Mnistre demande à ses ministres de cesser les querelles partisanses. ~ [**Comme il constate un blocage**, le Premier Mnistre...]

Přítomné participium ve volných konstrukcích s adverbialní interpretací navazuje s řídicím SN vztah sekundární predikace, který je podobný vztahu mezi subjektem a predikátem, jak můžeme vidět na modifikaci věty [18]a:

- [18] a. Sortant du cinéma, Paul a rencontré Marie. ~ [Paul est sorti du cinéma.]

Podle Saskie Kindt není vztah sekundární predikace přítomný u participiálních konstrukcí s adjektivní platností, tj. determinační (PPr jako přívlastek těsný) nebo deskriptivní funkcí (PPr integrované mezi subjekt a predikát viz [18]b), a proto tyto konstrukce považuje za čistě adnominální modifikátory, které nejpřirozeněji vstupují do konkurence se vztahnou větou. Z toho důvodu se v naší analýze zaměřené na PPr a PRel jako dvě konkurenční formy soustředíme především na ně, ovšem s přihlédnutím k ostatním konstelacím volných konstrukcí.

V neposlední řadě považujeme za důležité zmínit ještě jeden výjimečný rys participiálních CD, a to z hlediska jejich antecedentu. Oproti ostatním funkcím (s výjimkou PP ve funkci objektového doplňku [21]a, [21]b se totiž volné SPPr může vázat na klitické osobní zájmeno [20]a, [20]b, neklitické osobní zájmeno [20]c nebo demonstrativum [20]d.

- [20] a. **Débouchant** sur la place, **il** fut frappé par la beauté du palais ducal. (Arnavielle, 2003: 40)
- b. **Je** me remis en mer, **cherchant** toujours quelque terre chérie des dieux. (Montesquieu) (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 589)
- c. Et **lui**, **poursuivant** l'idée de la noblesse de Forcheville qui l'occupait depuis le commencement du dîner, lui dit: [...] (Proust, Marcel, A la recherche du temps perdu (Du côté de chez Swann), InterCorp – francouzština, v16ud)
- d. **Débouchant** sur la place, **celui-ci** fut frappé par la beauté du palais ducal. (Arnavielle, 2003: 41)
- [21] a. Je **le** vois encore, **faisant** de son mieux pour dissimuler son embarras. (ibid.)
- b. Je **le** [le sentier] trouvai tout **bourdonnant** de l'odeur des aubépines. (Proust) (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 589)

Co se týče vazeb na další zájmena, Arnavielle uvádí následující věty [22] bez hlubšího komentáře, bohužel ani v gramatikách problematika pronominálního antecedentu SPPr není více rozvíjena.¹¹ Na základě uvedených příkladů však můžeme jejich výskyty v analýze očekávat:

- [22] a. **Quelqu'un faisant** office de concierge me renseigne
- b. **Un autre, donnant** l'impression d'être le concierge, me renseigne

¹¹ *Grammaire méthodique du français* (2021: 589) uvádí jako příklady syntaktické funkce PPr věty (ve shodě s Arnaviellovým pozorováním se jedná právě o PPr v CD [20]b ve funkci objektového doplňku [21]b), kde antecedentem je osobní zájmeno, ovšem dále není tento fakt nijak zohledněn. Také *Le Bon Usage* zmiňuje pouze participia s vazbou na demonstrativa (Comme CEUX CACHANT unsecret (GIDE, Retour de l'enf. prodigue, p. 110)) s upozorněním, že tato konstrukce je kritizována Académie française (2008: 903-904).

c. ... **n'importe qui paraissant** jeune entrain au village (journal l'Équipe, 4 février 2002, p. 19) (Arnavielle, 2003: 41)

Vazbu francouzských SPPr na zájmeno považujeme za zajímavý (byť bohužel nepříliš elaborovaný) fenomén, a to nejen kvůli hlediskům intralingválním (SPPr v konkurenci se vztažnou větou, kde jediné atributivní/predikativní PRel mohou mít zájmenný antecedent, viz Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 818, více také v kapitole 1.2.2 Predikativní vztažná věta), ale i kontrastivním, jelikož v češtině podobná vazba na osobní zájmeno fungovat nemůže.

1.1.1.3 *Prítomné participium ve funkci objektového doplňku*

Objektový doplněk se vyznačuje dvojí vazbou: prostřednictvím VF se doplněk vztahuje k jeho objektu, a je tedy jako součást objektového SN zároveň součástí SV. Podle Kleibera je PPr v této funkci charakteristické svým statickým významem (srov. Halmøy, 2008: 50), tj. tím, že „zdůrazňuje postoj a stav osoby vykonávající děj v jeho průběhu“ (Kleiber, 1988: 102).

Ve funkci objektového doplňku etabluje PPr v rámci věty stejně jako u volných participiálních konstrukcí tzv. sekundární predikaci (Arnavielle, 2003: 43; Herslund, 2000: 89). Ve své komparativní studii *Les formes verbales en -ant et la prédication seconde* nabízí Halmøy výčet možných sloves figurujících v primární predikaci a umožňujících doplňkovou konstrukci. Jedná se nejčastěji o slovesa vnímání, jako *voir*, *apercevoir*, *entendre*, *aviser* apod. Vnímání může být nejen vizuální nebo auditivní, a kromě toho specificky retrospektivní nebo prospektivní: *revoir*, *se rappeler*, *imaginer*, *penser à*, *songer à*, *se figurer* apod. Vyjma sloves vnímání umožňuje přítomnému participiu figurovat ve funkci objektového doplňku dále poměrně málo sloves, např. *trouver*, *craindre*, *abandonner*, *laisser* (2008: 49).

Halmøy (op. cit.: 48) dále poznamenává, že se jedná o sémanticky i syntakticky poměrně omezenou konstrukci; PPr se ve funkci objektového doplňku objevuje méně často než např. minulé participium (Eriksson, 1993) nebo infinitiv (Willems & Defrancq, 2000: 12). Tato konstrukce je dále i v obecném měřítku popsána detailněji např. ve studiích Kleibera (1988) nebo dvojice Willems

& Defrancq (2000: 12). Pro účely naší práce je prozatím dostačující zde poskytnutá charakteristika a také poznatek, že lze tuto participiální konstrukci alternovat s vedlejší větou vztaznou (Halmøy, 2008: 50), proto bude PPr ve funkci objektového doplňku také zahrnut do analýzy. Více k této substituci uvedeme v kapitole 2.2 Přítomné participium a vztazná věta jako konkurenční formy NMod.

1.1.1.4 Absolutní participiální konstrukce

Absolutní konstrukce (CA) označuje specifický typ participiální konstrukce. Na rozdíl od jiných participiálních konstrukcí se totiž skládá ze dvou základních elementů, PPr a SN¹², které jsou navzájem v (polo)predikačním vztahu, viz věta [13]a výše (Grevisse & Goosse, 2008: 283; Halmøy, 2008: 46; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 856). Výjimečnost absolutní konstrukce oproti ostatním syntaktickým rolím přítomného participia spočívá právě v tom, že se nevztahuje pouze k syntagmatu (SN, případně SV), ale celé primární predikaci v maticové frázi (Halmøy, 2008: 46). Díky této relativní nezávislosti vylučuje absolutní konstrukce na rozdíl od výše zmíněných volných konstrukcí koreferenci se subjektem hlavní věty.

Přestože má CA strukturu podobnou větné struktuře (Arnavielle, 2003: 42), funguje spíše jako periferní konstituent v rámci věty, a stejně jako ostatní volné konstrukce se i CA vyznačuje mobilitou v rámci fráze: v iniciální pozici často nabývá kauzálního a temporálního významu, zatímco ve finální pozici má spíše explikativní funkci (Halmøy, 2008: 46). V každém případě však není možné absolutní konstrukci pro její inherentně adverbiální význam paradigmaticky parafrázovat vztaznou větou, a proto bude z naší analýzy vyloučena.

Viděli jsme, že PPr zaujímá ve francouzštině několik syntaktických funkcí. Jejich typologii zachycuje Tabulka 3 níže. Co se týče pozice, jsou PPr ve funkci přívlastku těsného a objektového doplňku vždy striktně postponována, zatímco volné a absolutní konstrukce disponují relativní mobilitou v rámci souvětí. Přítomné participium vždy

¹² Záměrně uvádíme termín ze složkové syntaxe nominální fráze SN místo syntaktické funkce subjektu, která je u participiálních frází z důvodu absence explicitní predikace často zpochybňována, např. Le Goffic navrhuje pro absolutní participiální fráze místo subjektu používat termín „controleur“ (2010), viz také Haspelmath & König (1995). Torterat obecně hovoří o tzv. „neurčitém“ subjektu (*sujet indéfini*) (2012).

modifikuje N/SN figurující ve větě (s výjimkou PPr ve funkci objektového doplňku charakteristické svou dvojitou vazbou na SN i SV), a pokud se nevztahuje k řídicímu členu, jedná se o lexikalizované konstrukce, jež ztratily svůj verbální charakter. PPr ve funkci CD a objektového doplňku se může také vázat na klitické zájmeno nebo demonstrativum, což je vlastnost odlišující francouzské participium od toho českého. CA je zároveň jedinou konstrukcí, která disponuje vlastním subjektem tvořícím s PPr vztah predikace; celá konstrukce se poté vztahuje ke zbytku věty, díky čemuž nabývá charakteru subordinované propozice. Podobný vztah sekundární predikace můžeme nalézt také u volných konstrukcí, které spolu s CA sdílejí v některých případech adverbialní interpretaci.

antepozice		postpozice		možnost subst. s PRel
		přívlastek těsný	Il existe tout un réseau souterrain reliant les maisons entre elles.	+
CD v iniciální pozici	Sortant du cinéma, Paul a rencontré Marie.			
		CD integrovaná mezi Subj a Pred	Paul, sortant du cinéma, a rencontré Marie.	+
		CD integrovaná mezi Aux a PP	Paul a, sortant du cinéma, rencontré Marie.	+
		CD ve finální pozici	Paul a rencontré Marie, sortant du cinéma.	+
Predikát CA	La pluie redoublant , ils s'arrêtèrent au village le plus proche.			-
		objektový doplněk	Je trouvai le pasteur agonisant dans une chambre à six lits.	+

Tabulka 3. Syntaktický status PPr a jeho pozice vůči N/SN ve francouzštině¹³

1.1.2 Přítomné participium vs. verbální adjektivum

Jak již bylo řečeno a jak plyne z termínů „adjectif-verbe“ a „verbe au mode adjectif“, syntetické přítomné participium sdílí s derivovaným verbálním adjektivem (dále AV) nejen podobnou formu, ale v rámci NMod také syntaktickou funkci přívlastku (Arnavielle, 2003: 43; Grevisse & Goosse, 2008: 1145; Havu, 2023: §5; Riegel, M.,

¹³ Zde prezentovaná tabulka vychází z výše provedené charakteristiky syntaktických funkcí PPr, je jejím stručným shrnutím a bude sloužit jako výchozí bod k dalším kapitolám a praktické analýze. Použité příklady jsou převzaty z Halmøy, 2008.

Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 512, 589; Wilmet, 2010: §361).¹⁴ Důležité je ovšem zmínit, že jedině PPr může tvořit jádro absolutní participiální konstrukce (*proposition participiale absolue*) jako v příkladu [23], naproti tomu pouze AV může figurovat jako jmenná část přísudku (*attribut du sujet*), viz [24] (Grevisse & Goosse, 2008: 272, 1150):

[23] **Le soir tombant**, le berger ramène le troupeau à la bergerie.

[24] Ce livre est **intéressant**. (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 590)

Ze sémanticko-syntaktického hlediska se tyto dvě formy vyznačují vlastnostmi charakteristickými pro jejich slovní druh. Zatímco přítomné participium si zachovává výše zmíněné vlastnosti sloves, např. valenční rámec a vyjadřuje probíhající proces (Lipsky, 2003: 75-76), verbální adjektivum vyjadřuje stav (*chaussée glissante*) nebo vlastnost (*un ton cassant*) jména, které modifikuje, a může být stupňováno. Nemůže však na sebe vázat komplementy, pouze přívlastek neshodný (*complément de l'adjectif*) (Arnavielle, 2003: 42-43; Grevisse & Goosse, 2008: 1149; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 591, 613). Co se týče pozice, tak PPr ve funkci přívlastku těsného musí být vždy striktně postmodifikováno, ale AV může fungovat i jako premodifikátor s intezifikační funkcí (Arnavielle, 2003: 46):

[25] Il y avait dans ce temps-là de grands hivers, de **brûlant** étés. (Colette)
(Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 591).

Kulland ve své magisterské práci zabývající se participiálními konstrukcemi ve francouzštině (2008) cituje určitá kritéria uvedená v mluvnici H. P. Hellanda *Nyfransk grammatikk* (Helland, 2006), podle nichž je možné spolehlivěji odlišit participia a AV:

- Adjektivum může zaujmout pozici hlavy adjektivní fráze (SA) ve strukturách obsahujících slovesa jako např. *rester*, *demeurer* a *sembler*: *semble épuisé(e)*.

¹⁴ Tato příbuznost je vlastní i dalším nefinitivním formám sloves, též nazývaným „jmenné“ formy (*formes nominales*): přítomné participium a verbální adjektivum, infinitiv a substantivum, gerundium a adverbium podle některých lingvistů a gramatik sdílí podobné charakteristiky. (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 512, Wilmet, 2010)

- Adjektivum může být modifikováno adverbium zdůrazňujícím trvalost stavu vyjadřovaného adjektivem: *déjà épuisé(e)*.
- Adjektivum vyjadřuje stupně intenzity (degrés d'intensité): *très épuisé(e)*.
- Adjektivum se stupňuje, formuje např. komparativ: *plus épuisé(e) que*.

V některých případech se verbální adjektiva mohou od přítomných participií odlišovat také ortograficky. To platí pro slovesa se zakončením na *-quer* a *-guer*, jejichž PPr zachovává formu *-quant* a *-guant*, zatímco derivované adjektivum je zakončeno na *-cant* nebo *-gant*: *communiquant/communicant, provoquant/provocant, fatigant/fatigant* etc. Některá adjektiva se od participií odlišují také sufixem *-ent*: *adhérant/adhérent, précédant/précédent, émergeant/émérgent* etc. (Grevisse & Goosse, 2008: 1148; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 590).

Přestože od roku 1679 z rozhodnutí Académie française vyjadřuje morfologické kategorie čísla a rodu pouze AV, zatímco PPr se stalo nesklonným (Arnavielle, 2003: 38; Carvalho, 2003: 116; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 689), může jejich rozlišování stále způsobovat potíže, a to především u intransitivních sloves. Z tohoto důvodu jsme považovali za vhodné se zde této problematice krátce věnovat, přestože verbální adjektiva nejsou předmětem naší analýzy. Protože je však syntaktické značkování korpusu InterCorp podle jednotného schématu Universal Dependencies automatické, předpokládáme, že AV a PPr nebudou vždy spolehlivě odlišeny, a proto se budeme v kvalitativní analýze opírat o výše zmíněné charakteristické rysy.

1.1.3 Problematika vymezení českých participií

V návaznosti na předchozí kapitolu věnovanou přítomnému participiu a verbálnímu adjektivu ve francouzštině, kde je rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi relativně systematicky ukotven na základě morfosyntaktických vlastností obou konstrukcí, je vhodné rovnou předestřít, že česká jazykověda podobně etablovanou distinkci mezi participiem (příčestím) a AV neuvádí. Mluvnice se sice z většiny shodují na tom, že se jedná o hybridní formy tvořené ze slovesných kmenů, které zachovávají jak jmenné (jmenný rod, číslo, pád), tak částečně i některé slovesné rysy (vid, slovesný rod,

relativní čas, valence), avšak vlastnosti těchto hybridů zahrnují různou měrou pod kapitoly o adjektivech či o slovesech.

Oba zmíněné termíny – participium a verbální adjektivum – se tedy používají často synonymně s lehkou preferencí pro verbální adjektivum, pravděpodobně vzhledem ke schopnosti těchto tvarů vyjadřovat v plném rozsahu jmenné kategorie a podléhat deklinaci (Karlík, 2017c). Dalším důvodem může být také etablovanost termínu přičestí jako pojmenování přičestí minulé (se sufixem *-l*) konstituující formu minulého času nebo část analytické formy kondicionálu a také pro přičestí trpné (se sufixem *-n/-it*), které tvoří součást analytické formy pasiva. Participia/AV se však nejčastěji vyskytují v pozici přívlastku shodného, což je funkce vlastní převážně adjektivům (Gruberová, 2005: 73).

V této kapitole se tedy pokusíme podat stručný přehled českých participií. Vycházet budeme především ze studie *Česká participia ze syntaktického hlediska* od Norberta Nüblera, který zkoumané tvary považuje za neurčité formy sloves (nikoliv adjektiva), jejichž systém zachycuje v následující tabulce:

	participia aktivní	participia pasivní
participia nedokonavá (současná)	píšící čtoucí pracující	psaný čtený dělaný
participia dokonavá (předčasná)	(napsavší přečetší udělavší)	napsaný přečtený udělaný
		spadlý ztuhlý přivandrovalý

Tabulka 4. Schéma českého participiálního systému podle Nüblera¹⁵

Jak už její název napovídá, Nüblerova studie se soustředí na syntaktické vlastnosti participií, a to se zaměřením na aktivní participia na *-ící/-oucí*, neboť participia se zakončením na *-(v)ší* jsou obecně považována za zastaralá a v současném jazyce zaujímají spíše periferní postavení (srov. Jelínek, 2000, 2003; Karlík, 2017).

Nübler tabulku dále komentuje z hlediska časové platnosti jednotlivých typů participií, a to ve shodě s mluvnicemi. Aktivní nedokonavá participia vyjadřují děj probíhající současně s hlavním dějem vyjadřovaným predikátem. Relativní čas

¹⁵ Tabulka je převzata ze studie Norberta Nüblera *Česká participia ze syntaktického hlediska* (2004: 384).

pasivních nedokonavých participií lze interpretovat buď stejně nebo ve smyslu předčasnosti, což u aktivních participií podle něj není možné. Co se týče tvarů na *-lý*, vyslovuje Nübler myšlenku, již sdílí i Petr Karlík ve slovníkovém hesle *Participium* na *CzechEncy* (srov. 2017), a sice, že se možná jedná o klasická adjektiva, a to kvůli jejich omezené produktivnosti, derivaci pouze z intransitivních sloves a nepřítomnosti dichotomie aktivní/pasivní (srov. Karlík, 2003), což z hlediska diateze zapřičiňuje spíše neutrální, všeplatnou časovou interpretaci (Nübler, 2004: 385).

Otázka, jakým způsobem participia vyjadřují relativní čas, však není tak jednoduše zodpověditelná, ostatně Radek Ocelák ve své studii *Časový význam aktivních deverbativních adjektiv typu -ící/-oucí a -(v)ší* (2010) tuto problematiku obohacuje o nové poznatky doložené na korpusu. Hlavní problém podle Oceláka spočívá v tom, že tradičně se při časové interpretaci participií vychází z času motivujících přechodníků, což je v současné češtině kategorie značně periferní. Na základě výskytů nepředpokládaných tvarů typu *vyvrcholící* derivovaných z dokonavých sloves ve větách typu [26] např. formuje hypotézu, že lze pomocí těchto tvarů kondenzovat také vztažné věty s významem následnosti. Dále se zabývá průnikem současnosti a perfektivity. Z podstaty neschopnosti perfektiv vyjádřit význam absolutního přítomného času se podle Oceláka pravděpodobně uvažuje nad neschopností jejich participiálních derivátů na *-ící/-oucí* vyjádřit současnost relativní. Vyhledanými výskyty jako [27] však demonstruje opak.

[26] Příprava se postupně přesune do herní fáze **vyvrcholící** soustředěním na turecké Riviére. (Ocelák, 2010: 128)

[27] Do druhé půle vyrazilo pět nových hráčů a všem zatrnulo ve 48. minutě při přízemní ráně Lasovského, těsně **minoucí** tyč. (op. cit.: 130)

Také nedokonavá participia mohou vyjádřit následnost [20] či předčasnost [21] vůči predikátu. Zatímco u perfektiv se dá tento časový vztah rekonstruovat vzhledem k predikátu, u imperfektiv je tento vztah mezi časem participia a predikátu spíše nahodilý (op. cit.: 131) a relativní čas participia je vyjádřen lexikálně, za pomoci adverbii. Pokud bodem, ke kterému se vztahuje relativní čas participia, není čas predikátu, musí jím podle Oceláka být čas aktantu vyjádřeného procesu, který je

s výjimkou pár sloves (např. *vzpomínat na, evokovat, vybavit se někomu, předpovědět*) shodný s časem predikátu.

[20] [...] vzal po prohraném mečbolu do ruky mikrofon a se známou vizáží rastamana předzpíval píseň z vlastní tvorby divákům, **opakujícím pak** spontánně refrén. (Ocelák, 2010: 131)

[21] Tam byli nastěhováni Romové, **žijící dříve** v malých komunitách. (ibid.)

Participium tvoří hlavu atributivního syntagmatu např. *čtoucí knihu*, který Nübler nazývá participiální skupinou. Pod termín participiální konstrukce pak zahrnuje participiální skupinu spolu s řídicím substantivem, tedy *student čtoucí knihu*. (2004: 385). Jako smíšené, hybridní tvary vykazují participia vlastnosti adjektiv i sloves. Podle Nüblera se čistě atributivní funkce participií projevuje nejzřetelněji ve chvíli, kdy nejsou modifikována dalšími subordinovanými výrazy, sama o sobě tvoří participiální skupinu. SPPr pak ve shodě s českým slovosledem stojí v antepozici a funguje tak jako klasické adjektivum (Nübler, 2004: 386; srov. Šimandl, 2004), a to i v případě, že je modifikováno adverbium [22]a:

- [22] a. V knihovně jsme viděli **rychle píšícího** studenta. (Nübler, 2004: 388)
b. **S ustupující** kocovinou zas všechno nabírá obrátky, ožíváš, máš pocit, že je tu zas čas a pohyb [...]. (Topol, 8)
c. [...] dlouho jsem čekal na úder, na povel, na **ohlušující** hvizd, bušení do dveří. (Topol, 9) (Nübler, 2004: 386)

Vzhledem k jejich hybridní povaze by se dalo očekávat, že budou participia vedle atributivní funkce plnit také primární funkci vlastní slovesům, tedy funkci predikátu konstituujícího větu. *Mluvnice češtiny 2* uvádí, že aktivní participia toho nejsou schopna, ovšem ta pasivní, tedy formy na -ný/-tý mohou „být sponovým predikátem, a to s výsledkovým stavovým významem (např. *upečené maso – maso je již upečené*)“ (1986: 69) nebo *zasetý ječmen → ječmen je zasetý → ječmen máme zasetý*. To samé platí také pro formy na -lý: *rozkvetlá jabloň → ta jabloň je rozkvetlá* (op. cit.: 256). Výše uvedené formy, které tvoří součást sponového predikátu, tedy nelze považovat za participia, ale spíše za plně adjektivizované tvary; jejich role je

charakterizující, nevyjadřují děj, ale stav, „který je výsledkem zasažení dějem“ nebo „který je v nějakém nespécifikovaném vztahu k ději“ (Karlík, 2017c). Odtud také název adjektiva rezultativní vs. adjektiva procesuální (Rusínová, 2017). Adjektivizované formy na *-ící/-oucí* ve funkci sponového predikátu také ztrácí svůj valenční potenciál: *okouzlující chlapec* → *ten chlapec je okouzlující, chlapec okouzlující dívku* → **ten chlapec je okouzlující dívku*. (Karlík, 2017c) Situace v češtině je tedy v tomto ohledu srovnatelná s francouzštinou.

To, že aktivní participia nemohou tvořit predikát, vysvětluje např. Nübler tak, že se jedná o neurčité formy sloves, které spolu se substantivem tvoří výše zmíněnou participiální konstrukci, nebo také semipredikativní konstrukci (srov. „polovětný útvar“ viz Mathesius, 1942 nebo „polovětná konstrukce“ viz Hrabě, 1964). Jde tedy o útvar srovnatelný s vedlejší větou (Nübler, 2004: 386-387; srov. Havránek & Jedlička, 1986: 267), jejímž je např. podle Jelínka syntaktickým kondenzátem, (2003: 52; srov. Komárek et al., 1986: 144), jak můžeme vidět v příkladu [23]:

- [23] a. Do lhůty, **která je určena podle dní**, se nezapočítává den, kdy se stala událost, **která určovala počátek lhůty**.
b. Do lhůty **určené podle dní** se nezapočítává den, kdy se stala událost **určující počátek lhůty**. (Jelínek, 2003: 52)

V semipredikativní konstrukci je participium modifikováno dalším komplementem vyplývajícím z valenčního rámce slovesa, z něhož bylo derivováno, jak je uvedeno ve větách [24][23] (srov. Gruberová, 2005: 75; Jelínek, 2003; Nübler, 2004: 386; Šimandl, 2004). Ilona Gruberová ve své studii zabývající se adjektivní a semipredikativní funkcí participií k tomuto přidává zajímavý poznatek, a sice, že zatímco aktivní participia bývají běžně rozvíjena o objektová doplnění, u pasivních adjektiv se tak děje zřídka, častěji se na ně vážou doplnění adverbiální (2005).

- [24] a. V knihovně jsme viděli **studenta píšícího dopis**.
b. Byl to středověk svatého **Jiří zabíjejícího draka** [...] (Topol, 10)
c. [...] a do **davů obklopujícího ambasádu** se vrátilo strašidelné ticho. (Topol, 13) (Nübler, 2004: 386)

Participiální skupina rozšířená o komplement se nachází v postpozici a celá konstrukce odpovídá typickému slovosledu české věty SVO, tedy subjekt – verbum – objekt (Karlík, 2017a; Nübler, 2004: 387). Gruberová poznamenává, že „[...] v češtině existuje zřejmá tendence k tomu, aby v anteponovaném postavení stál atribut participia v adjektivním užití, zatímco participia rozvinutá do vazeb či konstrukcí zaujímala vzhledem ke svému dominujícímu jménu postpozici“ (2005: 80).¹⁶ Existují ovšem případy, kdy je rozšířená participiální skupina anteponovaná, ovšem pouze za podmínky upraveného slovosledu [25]b. Nübler i Gruberová se shodují na tom, že se jedná o periferní a stylisticky příznaková užití (srov. 2005: 80; 2004: 389).

[25] a. *V knihovně jsme viděli **sedícího na stole studenta**.

b. V knihovně jsme viděli **na stole sedícího studenta**.¹⁷ (Nübler, 2004: 389)

Co se týče řídicího substantiva, tak v semipredikativních konstrukcích funguje jako sémantický subjekt této konstrukce, plní roli agentu nebo instrumentu procesu vyjádřeného participiem, jako je tomu v příkladech [24]¹⁸ (Gruberová, 2005). V případě participií v atributivní funkci není agentivní role jejich řídicího substantiva tak jednoznačná, participium má vůči němu spíše charakterizační roli, viz [22]. Přestože se tyto hybridní formy v češtině odlišují od francouzských PPr vždy

¹⁶ Publikace *Skladba češtiny* (Grepel & Karlík, 1998) např. představila hypotézu, že základní postnominální pozice SPPr souvisí s tím, že se jedná o redukovanou vztahnou větu.

¹⁷ Je škoda, že Nübler problematiku anteponované participiální skupiny dále nerozvíjí. Také u komentáře o periferním postavení těchto konstrukcí se omezuje pouze na participiální skupiny s příslovečným určením v podobě předložkové fráze. Bylo by zajímavé položit si otázku, zda je možné anteponovat také participiální skupiny obsahující přímý předmět, zde by se dala předpokládat určitá interference a zvýšená kognitivní náročnost u zpracování vět, kde je i řídicí substantivum participiální konstrukce v roli přímého předmětu predikátu maticové fráze:

a. ?V knihovně jsme viděli dopis **píšícího studenta**.

b. V knihovně sedí dopis **píšící student**.

¹⁸ To, že je řídicí substantivum v participiální konstrukci opravdu sémantickým subjektem, se dá prokázat vložení přivlastňovacího zájmena *svůj*, které se bude vztahovat k tomuto sémantickému subjektu, a nikoliv k syntaktickému subjektu maticové věty: Viděli jsme studenta *píšícího svůj* dopis. (viz Nübler, 2004: 387)

přítomnou kongruencí,¹⁹ můžeme poznamenat, že ze sémantického hlediska situace v češtině relativně odpovídá dichotomii participium/AV ve francouzštině.

V této kapitole jsme nabídli přehled vlastností formy, kterou i přes rozličnou terminologii v české jazykovědě budeme na základě prezentovaných poznatků dále nazývat participii. Česká participia figurují jako čistě adnominální modifikátory: nejčastěji se vyskytují ve funkci přívlastku shodného a jejich pozice vůči řídicímu substantivu je závislá na míře doplnění v rámci participiální skupiny. Na rozdíl od francouzštiny nedisponují česká participia volností v rámci věty a nelze jim tak přisoudit příslovečnou interpretaci, což uvádí Mathesius ve své kontrastivní práci *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém* pro anglické přítomné participium (1961: 171). Další důležitou odlišností je také fakt, že česká participia nemohou fungovat jako jádro absolutní participiální konstrukce, tento fenomén vlastní francouzštině musí tedy v překladu být parafrázován vedlejší větou příslovečnou. Pokud prezentované formy tvoří součást sponového predikátu, jedná se stejně jako ve francouzštině o adjektiva.

Co se týče časové platnosti českých participií, Ocelákova studie dokazuje, že je mnohem bohatší, než prezentují mluvnice. Na základě uvedeného přehledu bychom mohli předpokládat, že díky této bohatosti budou francouzská participia nacházet v češtině kongruentní protějšky. Je ovšem důležité brát na vědomí, že v obou jazycích jsou participia jakožto nefinitní kondenzace ochuzena o explicitní vyjádření určitých slovesných kategorií, a tudíž mnohem náročnější na zpracování. Bude tedy zajímavé pozorovat, jestli tento fakt naopak nepovede k tendenci explicitovat významy prezentované participiem za pomoci užití vztahné věty.

Uvědomujeme si, že český participiální systém představuje velice komplexní problematiku, kterou jsme se prostřednictvím výše vedené diskuse snažili vyjasnit, nikoliv dokázat jedinou možnou klasifikaci.

¹⁹ Zde je namístě připomenout, že morfologický rozdíl mezi PPr a A ve francouzštině je pouze důsledkem umělého zásahu Académie française, nikoliv přirozeného vývoje jazyka.

1.2 Finitní konstrukce: vztažná věta

Vztažná věta (*proposition relative*) je spolu s obsahovou, kompletivní (*propositions complétives*) a příslovečnou, adjunktovou větou (*proposition circonstancielle*) jedním z typů subordinace ve francouzštině (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 788).²⁰ Jak bylo řečeno v úvodu do první kapitoly 1. Způsoby vyjádření adnominální modifikace ve francouzštině a v češtině, adjektivní vztažná věta patří spolu s obsahovou větou mezi propoziční adnominální modifikátory (Dubois et al., 1994: 409; Godard, 1988: 21), ale na rozdíl od obsahové věty může v rámci NMod prototypicky vstupovat do konkurence s přítomným participiem. Protože východiskem práce i následující analýzy je právě francouzské PPr, uvedeme zde pouze ty informace ke vztažné větě, které považujeme za relevantní pro analýzu této konkurence v rámci NMod.

Vztažné věty jsou uvozeny vztažným zájmenem jednoduchým: *qui, que, quoi, dont, où* nebo složeným *lequel* (Grevisse & Goosse, 2008: 1429), které může spolu s předložkami *à* a *de* tvořit amalgám *auquel* a *duquel*. Vztažné zájmeno má trojí funkci: demarkativní (jedná se o spojovací výraz, který uvozuje vedlejší větu), anaforickou (reprezentuje ve vztažné větě antecedent v hlavní větě) (Godard, 1988: 21) a kazuální (plní ve vedlejší větě funkci určitého větného členu) (Gardes-Tamine, 2010: 64; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 794-796). Přítomnost uvozovacího výrazu je kromě VF jednou z hlavních odlišností PRel od PPr, neboť je explicitním indikátorem typu vazby (Dixon, 2011: 3).

Ve francouzštině se rozlišuje více typů vztažné věty podle paradigmatu syntaktické role, již zauímají v rámci souvětí: vztažná věta s adjektivní platností (*relative adjective*), se substantivní platností (*relative substantive*), s příslovečnou platností (*relative circonstancielle*) a predikativní vtažnou větou s platností doplňku (*relative prédicative/attributive*). Pro naše účely se budeme zaměřovat na vtažnou větu s adjektivní platností (jako finitní konkurenci PPr ve funkci přívlastku) uvozenou vztažným zájmenem *qui*, které v PRel reprezentuje subjekt, a také na predikativní vtažnou větu (jako finitní konkurenci PPr ve funkci objektového doplňku). Oba tyto typy patří mezi vztažné věty s antecedentem (na rozdíl od substantivní vztažné věty, která antecedentem nedisponuje), a co se týče jejich pozice ve větě, tak se vždy

²⁰ Česká terminologie je převzata z hesla Souvětí na CzechEncy (viz Karlík, 2017e).

nacházejí vůči svému antecedentu v postpozici (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 807).

1.2.1 Adjektivní vztažná věta

Adjektivní vztažná věta tedy jako propoziční modifikátor SN podle gramatik spadá do stejného přívlastkového paradigmatu jako adjektiva (např. spolu s adjektivy a participii ve funkci přívlastku volného či těsného) (Benveniste, 1966: 222; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 801) a jejím antecedentem může být buď SN, neklitické zájmeno (osobní, přívlastňovací, neurčité), nikoliv však klitické zájmeno (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 818). Pokud je antecedentem demonstrativum, jedná se o tzv. *relatives périphrastiques*. V češtině jsou PRel s pronominálním antecedentem souhrnně označovány jako vztažné věty s lehkou hlavou (Karlík, 2017f). Co se týče sémantiky, tak adjektivní PRel stejně jako PPr a další adnominální modifikátory mohou být restriktivní i nerestriktivní.

Nerestriktivní PRel mají vůči svému antecedentu volnější sémanticko-syntaktický vztah,²¹ přinášejí spíše doplňkovou informaci o celku SN (což může být demonstrováno například vložím resumptiva *eux* na začátek PRel, viz [27]c) a jejich odstranění tak nenarušuje referenční hodnotu antecedentu. Podle Kleibera (1987) díky tomu mohou explikativní vztažné věty nabývat příslovečného významu (časového²², kauzálního, podmínkového, přípustkového atp.), přičemž tato interpretace bývá také někdy explicitována vložím *alors, en effet, certes, pourtant, donc* a jiných přísloví (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 806-807).

²¹ Zjednodušujícím označením „volnější sémanticko-syntaktický vztah“ myslíme to, co popisuje Petr Karlík na CzechEncy následujícím způsobem: „Neomezovací (nerestriktivní) vztažná věta nezužuje rozsah (extenzi) nominální hlavy; [vztažná věta] se sice prostřednictvím [vztažného zájmena] taky vztahuje k hlavě a vytváří konstrukci [hlava – vztažná věta], ale hlava sama označuje množinu objektů, n. jeden objekt / více objektů, a [vztažná věta] k její intenzi nemá přístup, a extenzi konstrukce [hlava – vztažná věta] neovlivňuje (tj. konstrukce [hlava – vztažná věta] má stejnou extenzi jako hlava).“ (Karlík, 2017b, upraveno [KP])

²² Pro ilustraci časového vztahu, který s sebou přináší nerestriktivní vztažná věta, můžeme uvést následující příklad od Šmilauera uvedený v hesle Omezovací vztažná věta na CzechEncy:

- a. Oženil se s krásnou Římankou, s níž měl chlapečka.

Pokud tuto větu čteme jako restriktivní, pak chápeme, že se oženil s Římankou, se kterou už měl tehdy chlapečka. Nerestriktivní interpretace s sebou přináší význam toho, že se oženil s Římankou a až *potom* s ní měl chlapečka (Karlík, 2017b).

Funkce restriktivních PRel je deskriptivní a determinativní, tzn. omezují SN na určitou konkrétní skupinu vyznačující se vlastností vyjádřenou v dané PRel (zde není vložena resumptiva *eux* možné, aniž by došlo k posunu ve významu [26]c). O svém antecedentu nesou nepostradatelnou informaci, jejíž eliminace by narušila jeho referenční hodnotu (Grevisse & Goosse, 2008: 804; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021:1432), a spolu s antecedentem tvoří jeden sémanticko-syntaktický celek (Karlík, 2017b).

Vztažné věty se nejčastěji vyskytují bezprostředně za svým antecedentem, nicméně najdeme zde výjimky, kdy je PRel od svého antecedentu v roli subjektu (viz Grevisse & Goosse, 2008: 1435) vzdálena a mezi nimi se nachází predikát maticové fráze (Godard, 1988 hovoří o *relatives extraposées*; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021 o *relatives disjointes*). Tato konstrukce je možná u restriktivních [26]b i explikativních PRel [27]b. I v této struktuře může být explikativní PRel interpretována příslovečně: v případě [27]d, je explicitován příčinný vztah. U explikativních PRel slovy *Grammaire méthodique du français* „rozvíjí nová predikace předcházející predikaci“ (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 808), což není u restriktivních PRel možné, viz [26]d.

- [26] a. Les étudiants qui parlent plus d'une langue étrangère sont nombreux.
b. Les étudiants sont nombreux qui parlent plus d'une langue étrangère.
c. *Les étudiants sont nombreux eux qui parlent plus d'une langue étrangère.
d. *Les étudiants sont nombreux vu qu'ils parlent plus d'une langue étrangère. (ibid.)
- [27] a. Les constructeurs automobiles, qui axent leur publicité sur la vitesse et la puissance, l'ont bien compris.
b. Les constructeurs automobiles l'ont bien compris, qui axent leur publicité sur la vitesse et la puissance.
c. Les constructeurs automobiles l'ont bien compris, eux qui axent leur publicité sur la vitesse et la puissance.
d. Les constructeurs automobiles l'ont bien compris, vu qu'ils axent leur publicité sur la vitesse et la puissance. (op. cit.: 807)

Le Bon Usage dodává, že v případě, že PRel vyjadřuje děj předcházející ději VF v maticové frázi, nemůže PRel zaujímat prototypickou kontaktní pozici (Grevisse & Goosse, 2008: 1435): *Quelqu'un passait dans le corridor QUI S'ÉLOIGNA*.

Typický slovesný způsob VF v adjektivní vztažné větě je indikativ. U restriktivních vztažných vět nicméně můžeme najít VF také v konjunktivu, a to v případě, že je antecedent PRel modifikován superlativem či adjektivy *seul*, *premier*, *dernier*, nebo pokud maticová fráze nevyjadřuje pouhou konstataci, ale implikuje potencialitu či vůli (Muraret, 2004: 71-76; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 809).

V češtině se budeme zabývat typem vztažných vět, které také bývají analyzovány jako věty přívlastkové, jelikož mají vůči antecedentu stejnou distribuci jako přívlastek shodný (adjektivní či participiální), někdy též chápaný jako redukováná vztažná věta (viz Grepl & Karlík, 1998). Tyto věty jsou uvozovány vztažnými zájmeny *který*, *jenž*, *jaký*, které se se svým antecedentem shodují v rodě a čísle (Karlík, 2017f). V klasických mluvnicích se na rozdíl mezi zájmeny *který*/*jenž* pohlíží pouze ze stylistického hlediska,²³ např. v *České mluvnici* (Havránek & Jedlička, 1986) se dočteme, že „*který* je nepříznačové, zatímco *jenž* je po předložce nepříznačové nebo mírně knižní, jinak je knižní“ (Karlík & Šimík, 2017).

České PRel mohou být stejně jako francouzské restriktivní i nerestriktivní, na rozdíl od francouzštiny ale při jejich distinkci nelze spoléhat na interpunkci. Restriktivní se svým antecedentem tvoří jeden syntakticko-sémantický celek, proto v příkladu [28] můžeme za *e* doplnit antecedent spolu s PRel, zatímco nerestriktivní tento celek s antecedentem netvoří, proto v příkladu [29] *e* zastupuje pouze antecedent růže. (Karlík, 2017b)

[28] Mám tři růže, které jsou od Petra, a Helena dvě *e*[růže, které jsou od Petra].

[29] Mám tři růže, které jsou mimochodem od Petra, a Helena dvě *e*[růže].

(ibid.)

²³ Určité strukturální rozdíly u použití zájmen *který*/*jenž* uvozujících PRel vztahujících se k superlativu ve smyslu „srovnávací třídy“ (*comparison-class*) uvádí ve své studii R. Šimík (2008).

Co se týče pozice PRel v češtině, tak se vždy nachází v postpozici a prototypicky v kontaktním postavení s antecedentem [30]a, s výjimkou antecedentu rozšířeného o přívlastek neshodný[30]c. Pokud mezi antecedent vstupuje predikát, je tato konstrukce považována za příznakovou [30]b.

- [30] a. Přišel k nám [[host_i], který_i neuměl česky].
b. Host_i k nám přišel, který_i neuměl česky.
c. Přišel k nám [[host_i z exotické země na rovníku], který_i neuměl česky].
(Karlík & Šimík, 2017)

1.2.2 Predikativní vztažná věta

Predikativní vztažná věta se stejně jako její nefinitní konkurenční ekvivalent PPr ve funkci objektového doplňku vyznačuje dvojitou vazbou na SN zároveň SV predikátu maticové věty, kterým je nějaké sloveso vnímání jako *voir*, *regarder*, *entendre*, *écouter*, *sentir*. Tento typ PRel je vždy uvozován vztažným zájmenem *qui* a jako jediný se může mít za antecedent klitické zájmeno (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 818). *Le Bon Usage* poukazuje na příslušnost této PRel do familiárního registru (Grevisse & Goosse, 2008: 1433).

Predikativní vztažná věta vstupuje do konkurence nejen s PPr ve funkci objektového doplňku, což je podle Halmøy (2008: 48) marginálně se vyskytující konstrukce, ale také s infinitivem (Willems & Defrancq, 2000: 12). Predikativní vztažná věta však na rozdíl od infinitivní konstrukce obsahuje pravdivostní presupozici, a proto není možné negovat ji, ani její hlavní větu:

- [31] a. Je n'entends pas l'oiseau chanter.
b. ?Je n'entends pas l'oiseau qui chante / ?J'entends l'oiseau qui ne chante pas. (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 819)

2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finitní konstrukce

Francouzština a čeština se jako typologicky rozdílné jazyky při vyjádření stejné skutečnosti mohou odlišovat volbou vyjadřovacích prostředků. Verbální fráze v češtině se vyznačuje silnou dynamičností²⁴ pramenící ze syntetické formy a flektivního charakteru češtiny, jež morfologické kategorie verba finita vyjadřuje lexikálně pomocí afixů (Malá & Šaldová, 2012; Mathesius, 1942, 1961; Šaldová & Malá, 2015: 233–235; Vachek, 1976: 347). Naopak francouzština jako izolační a převážně analytický jazyk (s výjimkou jednoduchého minulého času *passé simple*) je typologicky podobná angličtině, která, jak uvádí Šaldová a Malá ve své komparativní studii *English non-finite participial clauses as seen through their Czech counterparts* (2015: 234–235), inklinuje spíše k sémantické nominalizaci: *to have a chat* (op. cit.: 234) oproti českému *popovídat si*.

K podobnému závěru dochází také Hanne Korzen ve své kontrastivní analýze volných konstrukcí ve francouzštině a v dánštině; ve francouzštině je patrná výrazná tendence k zhuštěnému vyjadřování skutečnosti (*expressions comprimées*), což umožňuje mimo jiné užití konstrukcí typu CA, které ani v germánských severských jazycích (Korzen, 2000), stejně jako ani v češtině nenajdeme.

Také Mathesius na příkladu participiálních konstrukcí v angličtině komentuje jejich širší uplatnění oproti českým překladovým protějškům, především tedy jejich příslovečnou sémantiku, kterou čeština typicky vyjadřuje za pomoci vedlejší věty příslovečné [32] (1975: 148).

[32] a. Not **having** seen me for many years, he did not recognize me.

b. **Protože mne mnoho let neviděl**, nepoznal mne. (ibid.)

Kontrastivní studie provedené na angličtině a češtině prokázaly preferenci pro finitní konstrukce u českých překladových protějšků anglického PPr, ať už ve formě vedlejších vět, které tvoří jejich většinu, nebo ve formě koordinovaného souvětí (Malá & Šaldová, 2012: 152). Srovnání češtiny s francouzštinou nebylo v podobném rozsahu zatím provedeno, přesto můžeme najít podobné doklady

²⁴ Pod termínem dynamičnost Vachek zahrnuje to, v jaké intenzitě je sloveso schopno fungovat jako predikát, a tedy vyjadřovat všechny aktualizační morfologické kategorie osoby, čísla, času, způsobu, vidu atp. (1976: 347)

v korpusu Intercorp v16ud, kde je nefinitní konstrukce přítomného participia (SPPr) přeložena do češtiny jako vztažná věta [33] nebo reformulována do koordinovaného souvětí [34]. Tam, kde tedy francouzština vykazuje preferenci nominálních a verbo-nominálních výrazových prostředků, čeština tíhne spíše k verbálnímu způsobu vyjádření.

- [33] a. C' était, dit-on, un petit garçon propre et rose, avec une voix douce, une face joyeuse et un agréable petit nez, **aimant le plaisir**, d' une grande intelligence, mais... avec les dispositions d'un démon! (Guedj, Denis, *Le Théorème du perroquet*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Byl to údajně čistý a růžový chlapeček se sladkým hlasem, veselou tváří a roztomilým nosíkem, **který se rád bavil**, byl velmi inteligentní, měl však... duši ďábla!
- [34] a. Mais, après quatre années, celui-ci, **trouvant à son tour une consolation à son affliction**, atteignit avec cette sagesse le terme de sa vie. (Guedj, Denis, *Le Théorème du perroquet*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. **Avšak ten po čtyřech letech našel lék na svou bolest** a s touto nabytou moudrostí dospěl ke konci svého života.

V následujících podkapitolách popíšeme blíže princip syntaktické kondenzace a shrneme dosavadní příspěvky do diskuse o preferenci finitní či nefinitní konstrukce ve francouzštině a v češtině.

2.1 Komplexní syntaktická kondenzace

Dějový význam události nebo procesu odehrávajících se kolem nás se v jazyce prototypicky vyjadřuje prostřednictvím finitního tvaru slovesa ve funkci predikátu věty. Syntaktická kondenzace²⁵ označuje proces náhrady této finitní konstrukce [35]a

²⁵ V české jazykovědě se pojmem kondenzace obecně rozumí stylistická proměna propoziční struktury a obsahu, zatímco termín nominalizace označuje syntaktický proces (Karlík, 2017a). Termín nominalizace vnímáme jako problematický, neboť dle našeho názoru evokuje proces substituce finitní konstrukce striktně jmenným větným členem, což vyřazuje např. přechodníkovou či adverbialní kondenzaci: *přišel, a nikdo to nečekal // přišel nečekaně* (Jelínek, 2017). Vzhledem k tomu, že naše práce srovnává SPPr, které ve francouzštině fungují jako nefinitní konstrukce odlišující se od plně nominalizovaných forem (a toto stanovisko zastáváme také u českých participií), budeme zde používat

jinou syntaktickou skupinou (tzv. desentencializace, tedy transformace věty v polovětnou konstrukci), jejímž jádrem je forma derivovaná z tohoto slovesa: infinitiv [35]b, substantivum [35]c, participium [35]d nebo přechodník [35]e. Podstatou tohoto procesu je tedy deaktualizace, tzn. ztráta určitých aktualizačních kategorií motivujícího slovesa, zatímco některé kategorie zůstávají zachovány (Karlík, 2017a).

- [35] a. Manžel **čte** noviny každé ráno při snídani.
b. **Číst** noviny každé ráno při snídani je manželův zvyk.
c. Manželovo **čtení** / manželova **četba** novin každé ráno při snídani Evě vadí.
d. Manžel **čtoucí** noviny každé ráno při snídani Evě vadí.
e. Manžel **čta** noviny každé ráno při snídani Evě vadí. (ibid.)

Jak bylo řečeno výše v úvodu do této kapitoly, některé jazyky (příčemž na základě uvedených studií můžeme předpokládat, že se jedná o rys typický především pro jazyky izolační) preferují kondenzované formy vyjádření děje. Vilém Mathesius ve své kontrastivní práci na angličtině a češtině *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém* definuje fenomén syntaktické kondenzace následujícím způsobem (1961: 171): „Nazýváme tak skutečnost, že v angličtině se projevuje tendence vyjádřit nevětnými členy věty hlavní ty okolnosti, které se např. v češtině zpravidla vyjadřují větami vedlejšími. Tím dochází ke zhuštění větné stavby neboli větné kondenzaci, kterou lze nazvat komplexní proto, že se jí vyjadřují celé obsahové komplexy.“

Výše prezentované poznatky k častému divergentnímu překladu anglických nefinitních konstrukcí do češtiny svědčí podle Vachka o rozdílném přístupu obou jazyků k realitě vnějšího světa. Zatímco čeština rozděluje vnější realitu na řadu dějů nebo procesů vzájemně se řetězících do koordinovaných/juxtaponovaných struktur, angličtina naopak pojímá tutéž realitu jako jeden děj, který zastřešuje všechny ostatní

termín kondenzace jako zastřešující označení pro stylistickou i syntaktickou rovinu problematiky ve smyslu např. Jelínka (2000, 2003). Nominalizace bude tedy označovat absolutní ztrátu verbálních rysů, což konkrétně u participia znamená přechod do kategorie verbálního adjektiva.

jako doplňující prvky (Vachek, 1955: 65). Tuto interpretaci můžeme vztáhnout také na francouzštinu (srov. Šabršula, 1970: 95–101; 1990).

Hanne Korzen (2000) ilustruje typologické odlišnosti francouzštiny a dánštiny, co se týče míry užití syntaktické kondenzace (v její terminologii „deverbalizace“) za použití následující stupnice. Směr shora dolů ilustruje míru ztráty charakteristických rysů slovesa (včetně jeho autonomie na dalším slovese):

0. finitní sloveso jako predikát hlavní věty
1. finitní sloveso jako predikát vedlejší věty
2. nefinitní forma slovesa
3. nominalizace

Úroveň 0 reprezentuje prototypické zachycení děje prostřednictvím finitního slovesa, jehož ilokuční síla zůstává zachována. Jedná se o jednoduché věty [35]a či koordinované nebo juxtaponované struktury, kde jsou predikáty vůči sobě nezávislé a děj je vyjádřen lineárně. Úroveň 1 odpovídá subordinovaným větám, ve kterých sice stále figuruje VF, ale toto sloveso se stává např. z hlediska způsobu a aspektu závislým na predikátu maticové věty, ztrácí tedy svou ilokuční sílu. Na úrovni 2 najdeme veškeré nefinitní formy [35]b, [35]d, [35]e, které se vyznačují ztrátou aktualizačních slovesných kategorií, jako je osoba, číslo, způsob a absolutní čas, netvoří věty, ale tzv. semipredikativní konstrukce. Nejnižší úroveň 3 je vyhrazena plně nominalizovaným verbálním derivátům, jako je např. verbální substantivum [35]c či adjektivum (Korzen, 2000 in Kulland, 2008: 23).

Francouzština (stejně jako angličtina) podle Korzen systematicky využívá celé toto spektrum konstrukcí, zatímco dánština (stejně jako čeština) inklinuje spíše k prvním dvěma úrovním. Nejčastěji prezentované důvody pro preferenci finitních konstrukcí a limitovanější použití jejich kondenzátů v češtině potom bývají stylistické. Participia (stejně jako přechodníky) mají v současné češtině „knižní příznak“ (Jelínek, 2017) a jejich distribuce závisí na typu textu či kontextu promluvy. Co se týče role participií jako kondenzátů vztažných vět, Jelínek uvádí, že jsou charakteristickým rysem především odborného stylu a jejich dekodování klade větší nároky na adresáta sdělení. (2000: 97)

Najdou se však i morfosyntaktická vysvětlení. Právě výše zmíněný syntetický charakter češtiny může přispět k preferenci finitní konstrukce; jak uvádí Malá a Šaldová (2012: 145), je v češtině díky prefixům a sufixům možno vystihnout sémantiku sdělení, kterou lze v izolačních (analytických) jazycích vyjádřit pouze prostřednictvím nominálních a verbo-nominálních struktur:

- [36] a. Dudley **came waddling** toward them as fast as he could.
b. Dudley se k nim **příkolébal** tak rychle, jak jen byl schopen.
(op. cit.: 154)

2.2 Přítomné participium a vztavná věta jako konkurenční formy NMod

V odborné literatuře se často setkáváme s tvrzením, že tyto dvě konstrukce jsou syntaktickými ekvivalenty²⁶ a mohou systematicky parafrázovat jedna druhou (viz Arnavielle, 2003: 43; Havu, 2023: §6; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 613 pro francouzštinu), což také v ambivalentních větách slouží jako argument k interpretaci role PPr jako přívlastku shodného (Arnavielle, 2003: 43). Nicméně studií, které by do hloubky zkoumaly limity této substituce v rámci NMod, není mnoho.²⁷

Co se francouzštiny týče, tak mezi významné příspěvky do diskuze patří například studie od Saskie Kindt *Le participe présent en emploi adnominal comme prétendu équivalent de la relative en qui* (2003), zabývající se konkurencí přítomného participia a vztavné věty uvozené vztavným zájmenem *qui*. Kindt zde vymezuje několik pravidel (nejčastěji morfosyntaktického charakteru), jež ovlivňují preferenci té či oné konstrukce. Na následujících řádcích stručně uvedeme nejrelevantnější poznatky, které budou sloužit jako výchozí bod a inspirace praktické části naší práce.

²⁶ Hypotézu syntaktické příbuznosti a ekvivalence SPPr a PRel odráží také termín „reduced relative“ užívaný pro participiální fráze v generativní gramatice (viz Siloni, 1995): např. Chomsky (1957) a Ross (1967, 1972) tvrdili, že „reduced relatives“ jsou v angličtině vytvořeny vypuštěním vztavného zájmena a finitního auxiliáru z „full relatives“. V češtině rozvíjí podobnou hypotézu *Skladba češtiny* (Grepel & Karlík, 1998).

²⁷ Pro angličtinu viz např. studie od R. Loocka zabývající se konkurenčními formami nereskriptivní vztavné věty *Appositive Relative Clauses and their Competing Allostructures in English: an Information-Packaging Approach* (2012), nebo komplexní studii P. Sleeman *Participial relative* (2017), zkoumající participiální fráze z mnoha pohledů, z nichž jeden se stručně věnuje konkurenci se vztavnou větou.

Kindt ve své studii vychází z předpokladu, že PPr v čistě adnominální modifikaci, tedy přívlastkové funkci, sdílí určité charakteristiky s restriktivní vztažnou větou a vyskytuje se ve stejných kontextech, ovšem že možnosti použití PPr jsou mnohem více omezené (2003: 56). Jako hlavní rozdíl mezi těmito dvěma konstrukcemi potom uvádí přítomnost verba finita ve vztažné větě, které vyjadřuje všechny kategorie včetně způsobu a absolutního času, zatímco přítomné participium jako nefinitní slovesný tvar vyjadřuje pouze některé gramatické kategorie diateze, vidu (a s ním také relativního času). Z toho vyplývá, že pouze restriktivní vztažná věta (Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 809) dokáže volbou slovesného způsobu verba finita vystihnout distinkci mezi realitou implikovanou indikativem a potencialitou implikovanou konjunktivem [37] nebo kondicionálem [38] (Kindt, 2003: 61):

- [37] Cherche quelqu'un **sachant [qui sait / qui sache]** faire n'importe quoi. (Hanska E., J'arrête pas de t'aimer, 1981) (ibid.)
- [38] La SNCF a décidé d'embaucher des employés. Les personnes **voulant [qui veulent / qui voudraient]** poser leur candidature trouvent toutes les informations sur le site de la société. (ibid.)

Obecně se dá říct, že participiální kondenzáty postrádají určité rysy, které v případě jejich použití nejsou nezbytné. Pokud je však nutné explicitovat také časový vztah modifikátoru k hlavní predikaci, můžeme předpokládat, že volba padne spíše na finitní konstrukci, jejímž jádrem je VF vyjadřující absolutní čas (k problematice času u participií viz úvod do kapitoly 1.1 pro francouzštinu a kapitolu 1.1.3 pro češtinu).

V kapitole 1.1.2, věnované rozdílu mezi verbálním adjektivem a přítomným participiem jsme jako jeden ze stěžejních rozdílů uvedli schopnost tranzitivních PPr vázat na sebe komplementy. Podle Lipsky je tato vlastnost stěžejní při interpretaci formy na *-ant* ve smyslu procesu. Přítomnost objektu zasaženého dějem v SPPr totiž brání adjektivní interpretaci ve smyslu trvalé vlastnosti (2003: 76). Kindt ve shodě s Lipsky na toto konto dodává, že pro zachování verbálního charakteru konstrukcí bez komplementu, viz věta [39]a, je třeba PPr nahradit vztažnou větou, která díky přítomnosti VF toto umožňuje [39]b (Kindt, 2003: 64):

- [39] a. *Le garçon **chantant** est mon cousin.
b. Le garçon **qui chante** est mon cousin. (Kindt, 2003: 64)

Pokud adjektivní vztažná věta restriktivní či nerestriktivní funguje jako konkurenční prostředek PPr ve funkci přívlastku shodného nebo volného, tak predikativní PRel vstupuje do konkurence s PPr ve funkci objektového doplňku. U druhé zmíněné konstrukce však musíme počítat ještě s infinitivní konstrukcí, která je v této funkci mnohem produktivnější než PPr.

U charakteristiky volných konstrukcí jsme hovořili o problematice koreference SPPr ve finální pozici. Věty [40]b mohou být ambivalentní a v závislosti na funkci antecedentu nést trochu jiný význam (Combettes, 1998). Kindt ve své studii tvrdí, že preferovaná interpretace [40]b je koreference SPPr se subjektem a pro vyjádření vztahu k objektu je třeba použít PRel. Volba PRel může vést k zpřehlednění vztahů mezi modifikátorem a jeho antecedentem [40]a.

- [40] a. Olivier a téléphoné à Pierre, qui voulait plus d'informations sur l'emploi d'un appareil.
b. Olivier_i a téléphoné à Pierre, [e]_i voulant plus d'informations sur l'emploi d'un appareil. (Kindt, 2003: 68)

Přestože např. Kleiber spolu s gramatikami (srov. Kleiber, 1987; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 806-807) ukazuje, že také explikativní vztažné věty mohou nést nějaký příslovečný význam, můžeme předpokládat, že v případě některých participiálních konstrukcí (např. anteponovaných) bude preferovanou formou vyjádření příslovečná věta, a to pravděpodobně kvůli podobné mobilitě v rámci souvětí nebo explicitaci příslovečné interpretace díky sémantice podřadící spojky (Dixon, 2011: 3).

Posledním faktorem, který zde uvedeme, je vztah k pronominálnímu antecedentu. Z výše provedené charakteristiky vyplývá, že PPr a PRel mají relativně srovnatelné možnosti, problematickým bodem však zůstává klitické zájmeno, na něž se může vázat pouze PPr, a nikoliv PRel ve funkci přívlastku. Další otázkou může být vazba na vztažné zájmeno, fenomén, který není v gramatikách, ani studiích detailně

popsán, přesto můžeme tyto výskyty v korpusu očekávat [48]. V tomto případě by náhrada SPPr vztažnou větou nebyla možná.

[48] Le prince qui venait d'assister, impuissant, au déclin de son monde et **qui, avisant** une carcasse de bœuf sanguinolente et des épluchures le long de la chaussée, implorait le Ciel de ne pas trop tarder. (Gavalda, Anna, *Ensemble, c'est tout*, InterCorp – francouzština, v16ud)

V této kapitole jsme na základě poznatků vyplývajících z odborné literatury stručně shrnuli důvody, proč nelze PPr a PRel ve francouzštině pokládat za stoprocentní syntaktické ekvivalenty. Tabulka 5 nabízí přehledné schéma těchto důvodů, které budou výchozím bodem pro následující vnitrojazykovou analýzu.

	přítomné participium	vztažná věta
vyjádření reality / potenciality děje	–	+
časové vztahy	+	+
	(pouze relativní čas)	
nutnost vyjádřit komplement	+	-
vazba CD na jiný větný člen než subjekt	(-)	+
antepozice	+	-
	(pouze u CD)	
vzdálená pozice od antecedentu	+	(-)
přísloušná interpretace	+	+
klitické osobní zájmeno jako antecedent	+	-

Tabulka 5. Možnosti a limity konkurence PPr a PRel ve francouzštině

3. Materiál a metodologie

Tato práce se zaměřuje na konkurenci přítomných participií a vztažných vět ve francouzštině a v češtině. Východiskem praktické části naší práce bude analýza francouzského přítomného participia na základě dat z korpusu InterCorp v16ud. Na vygenerovaném vzorku 300 výskytů bude posuzována možnost substituce SPPr vztažnou větou v rámci francouzštiny, přičemž české překladové protějšky budou jako doplňková informace k vnitrojazykové analýze. V následující kapitole podáme detailní charakteristiku použitého korpusu a materiálu, na němž bude analýza probíhat.

3.1. Korpus InterCorp v16ud a značkování podle jednotného schématu *Universal Dependencies*

Než se pustíme do prezentace postupu, který jsme zvolili pro vymezení subkorpusu a materiálu k analýze PPr ve francouzštině, dovolíme si zde stručně charakterizovat korpus InterCorp v16ud a představit značkování podle *Universal Dependencies*.

InterCorp je mnohojazyčný paralelní korpus tvořený texty originálními i překladovými, které jsou paralelně zarovnané na úrovni vět. Pivotním jazykem je čeština a nejnovější verze 16 obsahuje celkem 62 jazyků (z toho 47 anotovaných podle UD) a 5 289 821 000 slov (z toho subkorpus češtiny čítá 397 542 000 slov a francouzštiny 258 879 000 slov). Co se týče obsahu korpusu, skládá se z tzv. jádra sestávajícího zejména z textů beletristických (fiction) a částečně také odborných (nonfiction) a tzv. kolekcí, přičemž podíl jednotlivých textových typů se u každého jazyka liší (viz Graf a. v Příloze 2). Jádro obsahuje zejména texty fiction a částečně také nonfiction a paralelní zarovnání je na rozdíl od kolekcí manuálně kontrolováno (*en:cnk:intercorp:verze16ud*, 2024). To přináší problém pro kontrastivní výzkum, neboť u některých textů kolekcí (např. Subtitles) nelze zjistit směr překladu, ani překladatele. Pro účely naší práce však zatím nepočítáme s analýzou na velkém rozsahu textových typů, postačíme si se subkorpusem fiction, jak bude popsáno níže.

Většina jazyků v korpusu InterCorp je lematizována i anotována a k vyhledávání i vyhodnocování dat slouží korpusový manažer KonText. Verze 16ud je nejnovější verzí korpusu InterCorp obsahující navíc syntaktickou anotaci (jinak je složení verze 16 a 16ud stejné). Syntaktická anotace se zakládá stejně jako u předešlé

verze 13ud na jednotném schématu *Universal Dependencies* (dále UD), přičemž verze 16ud přináší několik nových funkcí, např. míry syntaktické komplexity a lexikální bohatosti a také přesnější značkování podle verze 2.13 UD z listopadu 2023 (*en:cnk:intercorp:verze16ud*, 2024). I spolehlivosti značkování se bude stručně věnovat naše analýza, neboť francouzské PPr je syntakticky velice komplexní kategorie, která může pro parsing představovat problém.

Universal Dependencies je systém jednotné morfologické a syntaktické anotace se třemi úrovněmi značkování: univerzální morfologické kategorie (upos), jazykově specifické kategorie (feats a xpos) a syntaktické funkce (deprel) (viz <https://universaldependencies.org> a De Marneffe et al., 2021). Základní jednotkou anotace podle UD je syntaktické slovo (nikoliv fonetické či ortografické), proto např. francouzské amalgámy *au* jako spojení předložky *à* + determinantu *le* UD chápe jako víceslovný token. Tento systém je univerzální pro všechny jazyky.

Universal Part-of-Speech Tags (upos)

Tento atribut morfologické anotace představuje slovní druh hledaného slova, jejich přehled uvádíme v následujících tabulkách. Celkem UD obsahuje 17 tagů, viz Tabulka 6. Některé jazyky nevyužívají kompletní seznam tagů upos, jejich specifické vlastnosti však mohou být popsány díky značkování pomocí atributu xpos nebo detailnějšího atributu feats (De Marneffe et al., 2021: 262-265; *pojmy:ud*, 2024).

Traditional POS	UPOS	Category
noun	NOUN	common noun
	PROPN	proper noun
verb	VERB	main verb
	AUX	auxiliary verb or other tense, aspect, or mood particle
adjective	ADJ	adjective
	DET	determiner (including article)
	NUM	numeral (cardinal)
adverb	ADV	adverb
pronoun	PRON	pronoun
preposition	ADP	adposition (preposition/postposition)
conjunction	CCONJ	coordinating conjunction
	SCONJ	subordinating conjunction
interjection	INTJ	interjection
–	PART	particle (special single word markers in some languages)
–	x	other (e.g., words in foreign language expressions)
–	SYM	non-punctuation symbol (e.g., a hash (#) or emoji)
–	PUNCT	punctuation

Tabulka 6. Přehled typologie tagů *upos* podle UD²⁸

²⁸ Převzato z De Marneffe et al., 2021, viz též <https://universaldependencies.org/u/pos/index.html> (2024, červen 24)

Universal Features ([feats](#))

Tento atribut morfologické anotace zahrnuje konkrétní morfologické kategorie daných slovních druhů, přičemž hodnoty feats jsou odlišné v závislosti na slovním druhu a jazyku. Např. atribut `voice` se v češtině používá k rozlišení trpných (pasivních) přičestí (**prodán** `Voice=Pass`), od minulých (aktivních) přičestí (**prodal** `Voice=Act`), zatímco u minulého participia ve francouzštině se tato funkce nepoužívá, protože aktivní (*Il l'a **acheté** une voiture* = Koupil auto) i pasivní význam (*La voiture a été **achetée*** = Auto bylo koupeno) je vyjadřován stejnou formou. Konkrétní zadání do dotazu tvoří dvojice název kategorie = hodnota kategorie, např. `Case=Acc`. Celkem UD obsahuje 24 tagů pro morfologické kategorie (feats), shrnuté v Tabulce 7 níže (De Marneffe et al., 2021: 260-262; *pojmy:ud*, 2024).

	Feature	Values
pronominal type	PronType	Art Dem Emp Exc Ind Int Neg Prs Rcp Rel Tot
numeral type	NumType	Card Dist Frac Mult Ord Range Sets
possessive	Poss	Yes
reflexive	Reflex	Yes
foreign word	Foreign	Yes
abbreviation	Abbr	Yes
wrong spelling	Typo	Yes
gender	Gender	Com Fem Masc Neut
animacy	Animacy	Anim Hum Inan Nhum
noun class	NounClass	Bantu1-23 Wol1-12 . . .
number	Number	Coll Count Dual Grpa Grpl Inv Pauc Plur Ptan Sing Tri
case	Case	Abs Acc Erg Nom Abe Ben Cau Cmp Cns Com Dat Dis Equ Gen Ins Par Tem Tra Voc Abl Add Ade All Del Ela Ess Ill Ine Lat Loc Per Sub Sup Ter
definiteness	Definite	Com Cons Def Ind Spec
comparison	Degree	Abs Cmp Equ Pos Sup
verbal form	VerbForm	Conv Fin Gdv Ger Inf Part Sup Vnoun
mood	Mood	Adm Cnd Des Imp Ind Irr Jus Nec Opt Pot Prp Qot Sub
tense	Tense	Fut Imp Nfut Past Pqp Pres
aspect	Aspect	Hab Imp Iter Perf Prog Prosp
voice	Voice	Act Antip Bfoc Cau Dir Inv Lfoc Mid Pass Rcp
evidentiality	Evident	Fh Nfh
polarity	Polarity	Neg Pos
person	Person	0 1 2 3 4
politeness	Polite	Elev Form Humb Infm
clusivity	Clusivity	In Ex

Tabulka 7. Přehled typologie tagů *feats* podle UD²⁹

Syntaktická anotace ve schématu UD se zakládá na závislostních vztazích mezi slovy. Základní reprezentaci tvoří syntaktický strom, kde právě jedno slovo je hlavou věty (`root`), u SN se bude jednat o substantiva, případně zájmena nebo

²⁹ Převzato z De Marneffe et al., 2021, viz též <https://universaldependencies.org/u/feat/index.html> (2024, červen 24) a *pojmy:ud*, 2024

determinanty, u věty se jedná o predikát, nejčastěji reprezentovaný slovesem. Všechna další slova jsou závislá na tomto či jiném slově ve větě (De Marneffe et al., 2021: 257).

Universal Dependency Relations (deprel)

Atribut `deprel` reprezentuje syntaktickou funkci hledaného výrazu, např. `acl` je (ne)finitní přívlastková konstrukce. Některé funkce mohou mít podtypy, pokud jsou v daném jazyce doloženy a pokud jsou zahrnuty do treebanků, např. `acl:relcl` je vztažná věta jako konkrétní realizace `acl`. Pomocí atributu `deprel` jsou také určeny druhy pomocných slov: např. `deprel aux` zastupuje pomocná slovesa. Celkem UD obsahuje 37 tagů pro syntaktické funkce (De Marneffe et al., 2021: 265-267; *pojmy:ud*, 2024), viz Tabulka 8 (detailní popis poskytneme dále u syntaktických funkcí konkrétně realizovaných u PPr ve francouzštině).

	Nominals	Clauses	Modifier words	Function Words
Core arguments	nsubj obj iobj	csubj ccomp xcomp		
Non-core dependents	obl vocative expl dislocated	advcl	advmod* discourse	aux cop mark
Nominal dependents	nmod appos nummod	acl	amod	det clf case
Coordination	Headless	Loose	Special	Other
conj cc	fixed flat	list parataxis	compound orphan goeswith reparandum	punct root dep

* The `advmod` relation is used for modifiers not only of predicates but also of other modifier words.

Tabulka 8. Přehled typologie tagů *deprel* podle UD³⁰

Jak již bylo řečeno, syntaktická anotace podle UD se zakládá na vazbě tokenu na jeho řídicí uzel. Pomocí atributu `p_` (`parent`) lze v InterCorpu vyhledat další výše

³⁰ Převzato z <https://universaldependencies.org/u/dep/index.html> (2024, červen 24), viz též popis UD v1 in De Marneffe et al., 2021

prezentované vlastnosti tohoto antecedentu jako lemma (`p_lemma`), slovní druh (`p_upos`), morfologické kategorie (`p_feats`) a syntaktickou funkci (`p_deprel`) (*pojmy:ud*, 2024).

3.2 Použité regulární výrazy a vymezení subkorpusu pro analýzu

V předchozí kapitole jsme představili korpus InterCorp v16ud, který je v době vzniku této práce stále ve fázi testování. Analýzu tedy v závislosti na dostupnosti jednotlivých funkcí bude někdy nutné modifikovat, což vždy u konkrétních případů řádně uvedeme. Jak bylo řečeno, materiál pro kvalitativní i kvantitativní analýzu PPr ve francouzštině je excerpován z jádra korpusu, konkrétně textového typu *fiction* omezeného na originální texty (`text.txtype ∈ {fiction}`, `text.original ∈ {Yes}`). Jelikož v době generování materiálu nefungují paralelní data v korpusu InterCorp v16ud, nebude subkorpus omezen zarovnáním s češtinou. Veškerý následující postup při upřesňování použitého regulárního výrazu spolu s vyhledanými hodnotami bude tedy popisován v rámci výše definovaného jednojazyčného subkorpusu a paralelní data budou sloužit pouze jako doplňková informace ke kvalitativní analýze. Data, která pro analýzu používáme, jsou excerpována ke dni 28. 6. 2024 (v případě, že by došlo ke změně velikosti korpusu). I přes výše uvedená a shrnutá současná omezení verze 16ud jsme se rozhodli provést naši analýzu právě na této verzi, a to kvůli novému, spolehlivějšímu značkování a především kvůli možné návaznosti budoucího výzkumu na stejná data (spolu se zahrnutím nových funkcí, jako např. měř syntaktické komplexity).

Díky tomu, že je InterCorp v16ud syntakticky anotován, jsme mohli sestavit následující pokročilý dotaz založený na obecné morfosyntaktické charakteristice PPr ve francouzštině:

```
[upos="VERB|AUX" & feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part" &
word=".*ant" & word!="[n|N]onobstant"]
```

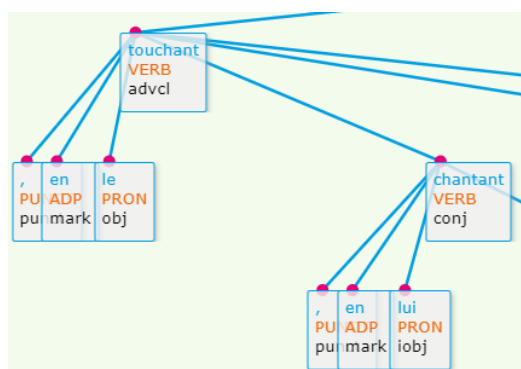
Protože je francouzské PPr nefinitní forma slovesa, uvádíme mezi atributy `upos VERB` pro jednoduchý tvar (např. *chantant*) a také `AUX` pro složený tvar (např. *ayant chanté*), kde `AUX` zastupuje hlavu konstrukce, pomocné sloveso *avoir*.

Bližší charakteristika pomocí atributu *feats* zužuje vzorek konkrétně na přítomná participia. Výchozí atribut našeho dotazu je `word=". *ant"` odkazující na sufix PPr ve francouzštině (viz kapitola 1.1. Nefinitní konstrukce: přítomné participium); pro atribut `word` jsme se rozhodli zejména proto, že na rozdíl od atributu `lemma` zabráňuje vyhledání forem variujících v rodě a čísle, což je jedna z charakteristických odlišností PPr od AV, jak bylo uvedeno v kapitole 1.1.2 Přítomné participium vs. verbální adjektivum. Vzhledem k tomu, že rozlišení AV a PPr může být někdy obtížné, je ovšem nutno předpokládat výskyty AV i přes výše popsané snahy.

Vzhledem k jeho morfologické příbuznosti s PPr se dalo předpokládat, že se mezi výskyty objeví také formy gerundia. K jejich odstranění jsme použili následující **negativní filtr** vycházejícího z toho, že gerundium je forma skládající se z participia na *-ant* a morfému *en* na něm závislém (`p_feats` odkazuje ke kategorii PPr jako parentu *en*), viz Strom 1. Dotaz jsme omežili na pozice (-3,1), což obsáhne případné výskyty, kdy jsou pozice mezi morfémem *en* a tvarem *-ant* vyplněny např. klitickými zájmeny nebo reflexivním morfémem. Použití `deprel=mark` by mělo zabránit tomu, že budou vyloučeny výskyty, kde *en* není předložkou, ale zájmenem. Podmínka `within` zaručuje omezení dotazu na formy vyskytující se v rámci jedné věty.

Negativní filtr č. 1 pro filtraci gerundia:

```
lemma="en" & deprel="mark" &
p_feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part"] within <s />
```


Strom 1. Struktura gerundia ve francouzštině a atributy dílčích morfémů³¹

³¹ Příklad převzat z výskytu v InterCorp – francouzština, v16ud, Winckler, Martin, *Les Trois médecins*

Dalším rozdílem mezi PPr a AV je neschopnost PPr tvořit součást sponového predikátu (Grevisse & Goosse, 2008: 1150; Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R., 2021: 589). Z toho důvodu jsme použili další negativní filtr, tentokrát pro filtraci případů, kdy je sponové sloveso (`deprel="cop"`) závislé na adjektivní formě *-ant*, přestože je anotována jako PPr. Dotaz jsme omezili na pozice (-6,1).

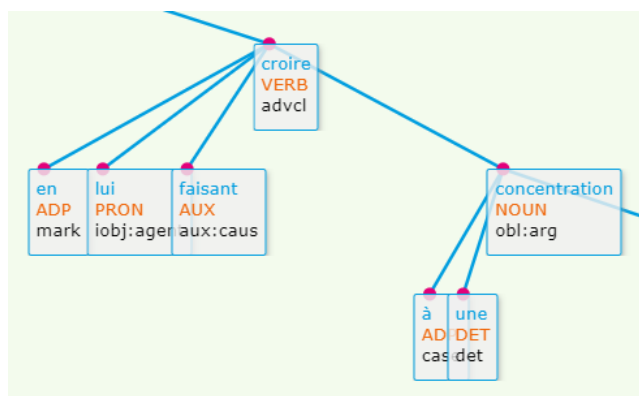
Negativní filtr č. 2 pro filtraci AV ve jmenné části sponového predikátu:

```
deprel="cop" & p_feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part" within
<s />
```

Poslední negativní filtr, který je součástí dotazu pro analýzu francouzského PPr, jsme vydedukovali až při studiu atributu `deprel` u PPr, přesto ho pro přehlednost uvádíme již zde. Pod atributem `deprel="aux:caus"` označující auxiliár kauzativních konstrukcí jsme našli několik gerundiálních konstrukcí, které nepokryl negativní filtr č. 1 z důvodu rozdílné dependence: morfém *en* totiž nevisí na formě na *-ant*, ale na plnovýznamovém slovese kauzativní konstrukce.

Negativní filtr č. 3 pro filtraci gerundiální kauzativní konstrukce s verbem *faire*:

```
[lemma="en" & deprel="mark" & p_deprel="advcl|root"] within
<s />
```


Strom 2. Struktura gerundiální kauzativní konstrukce „*en lui faisant croire à une concentration*“³²

Rozhodli jsme se tak modifikovat negativní filtr č. 1 a hlavu morfému *en* označit prostřednictvím syntaktické funkce `p_deprel="advcl|root"`, která jako jediná

³² Příklad převzat z výskytu v InterCorp – francouzština, v16ud, Binet, Laurent, HHHH

zahrnovala gerundiální konstrukce. Ostatní syntaktické funkce (viz Tabulka 9) hlavy PPr zahrnovaly přítomná participia, což odpovídalo cíli vyhledávání.

	Filtr	p_deprel	Freq ▼	i.p.m.
1	p / n	advcl	322	1,04
2	p / n	conj	38	0,12
3	p / n	acl	24	0,08
4	p / n	root	3	0,01
5	p / n	ccomp	1	0
6	p / n	xcomp	1	0
7	p / n	acl:relcl	1	0

Tabulka 9. Syntaktické funkce parentu formy na *-ant* ve funkci `deprel="aux:caus"`

Na základě přehledu v kapitole 1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině můžeme konstatovat, že francouzské přítomné participium představuje velice komplexní kategorii, neboť může zastávat hned několik syntaktických funkcí: přívlastek těsný i volný, objektový doplněk a jádro CA. Frekvenční seznam podle atributu `deprel` nabízí hned 25 možných syntaktických funkcí PPr v KWIC vyhledaném pomocí obecného dotazu na PPr (s celkovým počtem 25 451 výskytů). Je však velice pravděpodobné, že některé funkce budou obsahovat i formy, které nejsou pro naši analýzu relevantní, například CA nebo AV. Jednotlivé funkce je tedy nutno projít manuálně a na základě této analýzy poté sestavit finální dotaz, který se co nejpřesněji pokusí vyhledat formy PPr vhodné pro naši analýzu. V Tabulce 10 barevně rozlišujeme atributy `deprel` zahrnující formy jiné než PPr (**tmavě červená**; ty jsou z analýzy vyřazeny úplně), formy PPr, které nespádají do NMod nebo nevstupují do konkurence s PRel (**světle červená**; ty jsou vyřazeny z analýzy konkurence), atributy obsahující mix forem PPr spadajících i nespádajících do NMod (**oranžová**) a formy PPr kompletně spadající do NMod (bílá).

deprel	Freq (bez zarovnání s čj)	i.p.m. (bez zarovnání s čj)	%
advcl	11 075	35,73	43,515
acl	7 365	23,76	28,938
conj	3 493	11,27	13,724
aux:tense	1 352	4,36	5,312
cop	507	1,64	1,992
root	485	1,57	1,906
xcomp	479	1,55	1,882

deprel	Freq (bez zarovnání s čj)	i.p.m. (bez zarovnání s čj)	%
aux:pass	260	0,84	1,022
aux:caus	176	0,57	0,692
amod	143	0,46	0,562
acl:relel	35	0,11	0,138
fixed	29	0,09	0,114
ccomp	22	0,07	0,086
mark	6	0,02	0,024
parataxis	5	0,02	0,020
nmod	4	0,01	0,016
nsubj	4	0,01	0,016
advmod	3	0,01	0,012
advcl:cleft	2	0,01	0,008
obl:arg	1	0	0,004
case	1	0	0,004
appos	1	0	0,004
orphan	1	0	0,004
obj	1	0	0,004
csbj	1	0	0,004

Tabulka 10. Syntaktické funkce PPr (KWIC) v korpusu InterCorp v 16ud (text.txttype ∈ {fiction}, text.original ∈ {Yes}) podle obecného regulárního výrazu č. 1

Tabulka 11 na výskytech názorně ukazuje, proč tmavě červeně označené atributy vyřazujeme z analýzy. Najdeme mezi nimi substantivizovaná PPr *couchant*, *reconstituant*, *battant* a *passant* rozpoznatelné podle členu (viz Arnavielle, 2003: 47), dále také jedno verbální adjektivum, které můžeme poznat nejen podle absence komplementu a podle intenzifikátoru (adverbium *si*) (*degré d'intensité*) (viz Helland, 2006). Především jde ale o jmennou část sponového predikátu s elidovaným sponovým slovesem: *et le mari ∅ [était] si ignorant*, proto je také KWIC *ignorant* označeno jako `deprel="orphan"` (tedy člen závislý na vypuštěném větěném členu). Dále jsme vyřadili ustálená slovní spojení *chemin faisant*, *soi-disant* a *au demeurant* (viz Arnavielle, 2003: 48) a tvary na *-ant*, které jsou součástí *étant donné que*, kterým také odpovídá `deprel="mark"`. Můžeme si však všimnout také chybné anotace spojky *étant donné que* jako `deprel="advmod"`. Když se podíváme na syntaktické funkce červeně označených atributů `deprel`, můžeme říct, že jejich vyřazení mohlo být očekávané. Funkce subjektu (`nsubj`), objektu (`obj`, `obl:arg`) nebo přívlastku neshodného (`nmod`) přítomné participium ve francouzštině nezastává. Všechny názvy atributů `deprel` v následující Tabulce 11 a v Tabulce 12 obsahují aktivní odkaz na dané konkordance v korpusovém manažeru KonText.

deprel	výskyt	problém
<u>fixed</u>	Chemin faisant , elle me citait des cas étranges / Au demeurant , on ne doit rien exagérer.	ustálené slovní spojení
<u>mark</u>	ce qui était assez étrange, étant donné qu'il y avait une jeune fille / comme ils disent, étant qu' il est pas encore rasé	spojka
<u>nmod</u>	Ile regarde les feux du couchant éclairer la colline.	substantivizované PPr
<u>nsubj</u>	je suis sûre que ce passant là-bas me met en joue / l'intérêt oriente toutes vos paroles et tous vos actes, comme l' aimant dirige dans un seul sens toutes les brindilles de la limaille de fer	substantivizované PPr
<u>advmod</u>	Étant donné que vous avez été reconnus coupables d'agression / tous les travailleurs juifs soi-disant « protégés » dans les usines	spojka / ustálené slovní spojení
<u>obl:arg</u>	à côté de lui, que nous ne voyions pas à cause du battant de la porte	substantivizované PPr
<u>appos</u>	une carte du Tour de France 1975, grand format, offerte par Vitamix, le reconstituant des sportifs et des champions, est épinglée sur le mur du fond	substantivizované PPr
<u>orphan</u>	car la femme était toujours ivre et le mari si ignorant qu'il disait collidor pour corridor.	AV
<u>obj</u>	D'abord, j'ai pris soin d'avoir toujours le couchant dans notre dos et dans tous nos détours je n'ai pas cessé de piquer vers cette grosse étoile.	substantivizované PPr

Tabulka 11. Atributy deprel obsahující jiné formy než PPr

Světle červené atributy rozepsané v Tabulce 12 obsahují už formy PPr (někdy spolu s dalšími formami, např. AV, které najdeme u deprel root a parataxis), které ale nebudou zahrnuty do analýzy konkurence PPr a PRel. Mnoho atributů obsahuje výskyty PPr ve funkci jádra CA, které nejsou součástí NMod, a nemohou tak vstupovat do konkurence s PRel. Jedná se především o deprel case, csubj, advcl:cleft (vytýkáci konstrukce), cop (sponové sloveso) a parataxis (vsuvka). PPr s funkcí root vyřazujeme z analýzy proto, že jako jádro věty nemá žádnou hlavu, tedy nepatří mezi modifikátory SN a v rámci analýzy neposkytnou informace o vlastnostech této hlavy.

V Tabulce 12 si můžeme také všimnout jedné chyby v anotaci. Deprel case vyhrazený předložkám v tomto případě chybně označil plnovýznamové PPr ve funkci jádra CA, a to pravděpodobně kvůli vyšší frekvenci *concernant* jako předložky.

deprel	výskyt	problém
<u>root</u>	M. Arthens est mourant. — Mourant , dis-je, vraiment mourant ? / Donnant donnant. Il la tenait, il ne la lâcherait plus. / les yeux levés, patiente, parfaite ; parfois rêvant à des temps anciens	apoziopeze, mix AV, ustálených slovních spojení a CD
<u>parataxis</u>	nous comparant à l'isba, je crois qu'eux sont gâtés /	CA / AV / jiný

deprel	výskyt	problém
	... pas que les morts ! ... toi t'es vivant ? / quae significantur, et Verba : quae significant	jazyk (latina)
<u>advel:cleft</u>	C'est simplement pour ses qualités d'avocat qu' arrivant à Paris, au début d'octobre, elle s'est confiée à lui	CD s přísl. interpretací, nelze nahradit PRel
<u>case</u>	L'interdiction actuellement en vigueur d'employer des travailleurs détenus juifs ne concernant que l'Altreich et l'Autriche, je ne peux me défaire de l'impression	CA
<u>csubj</u>	l'invité ne devant arriver que dans quarante minutes, à sept heures trente, il fallait en profiter pour bien se reposer	CA

Tabulka 12. Atributy deprel forem mimo NMod nebo konkurenci s PRel

Na základě prezentovaného přehledu atributů deprel jsme sestavili finální regulární výraz, který by měl množinu výskytů co nejpřesněji zúžit na ta PPr, která mohou vstupovat do konkurence s PRel, aniž by vyřadil výskyty relevantní.

```
[upos="VERB|AUX" & feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part" &
word=".*ant" & word!="[n|N]onobstant" &
deprel="advcl|acl|conj|aux:tense|cop|xcomp|aux:pass|aux:caus|a
mod|acl:relcl|ccomp"]
```

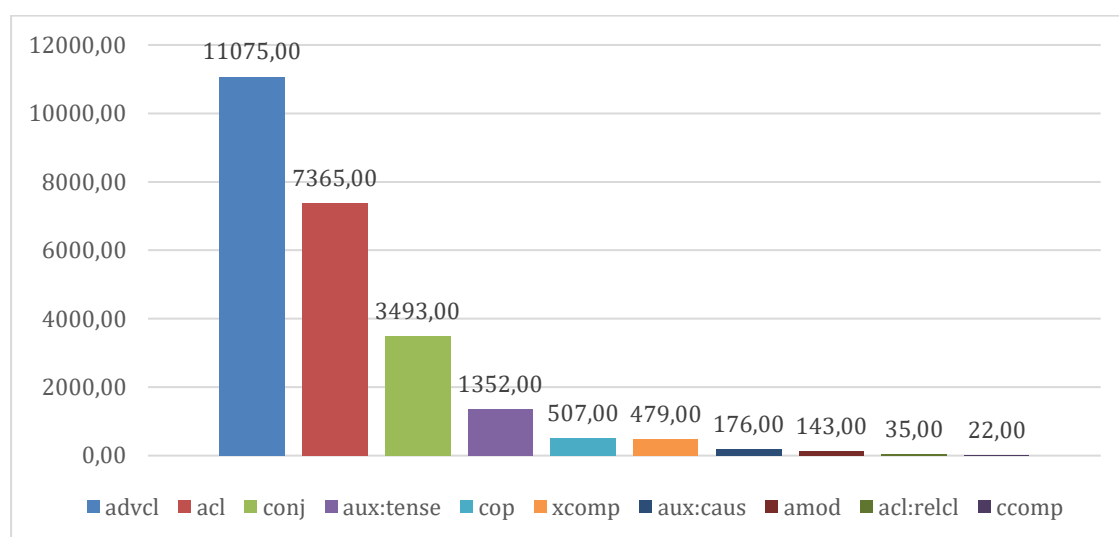
Jak jsme však uvedli výše, oranžově označené atributy deprel v Tabulce 10 zahrnují také některá AV, CA nebo CD s příslovečným významem (to se týká především deprel="advcl"). Výskyty s AV nebo CA budou ze vzorku pro kvalitativní analýzu vyřazeny, ale výskyty s CD budou ponechány, jelikož na rozdíl od CA lze mezi volnými konstrukcemi lze najít typy, které do konkurence se vztažnou větou vstupovat mohou.

Funkce cop a aux:pass v Tabulce 10 např. obsahují PPr slovesa *être*, které, jak ve své studii píše Kindt, nemohou plnit funkci přívlastku těsného jako prototypické konkurence PRel (2003: 61-62), půjde tedy o zdroj zajímavých dat ke studiu CD. Oba atributy zahrnují velké množství CA, které budou z kvalitativní analýzy vyřazeny, ovšem u zbývajících CD bude zajímavé pozorovat přípustnost a přijatelnost substituce vztažnou větou, a to především v závislosti na pozici vůči antecedentu. Jak můžeme vidět u následujících vět, příklad [49] by bylo možné nahradit PRel, ale příklad [50] nikoliv, což je dáno mimo jiné tím, že participiální konstrukce se může na rozdíl od PRel nacházet v antepozici.

[49] Les **films, étant** muets, comportaient en effet de nombreuses projections de texte écrit qui visaient à éclairer l'action. (Camus, Albert, *Le premier homme*, InterCorp – francouzština, v16ud)

[50] Elle avait allégué qu'**étant** mariée à un Cubain, **elle** avait d'emblée la nationalité de son époux. (Depestre, René, *Alléluia pour une femme-jardin*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Analyzované výskyty tedy budou tvořit PPr s hodnotami atributu *deprel*: *advcl* (vedlejší věta příslovečná), *acl* (přívlastek jako finitní i nefinitní klauze, nevazebný doplněk), *conj* (další člen koordinace), *aux:tense*, *cop* (spona), *xcomp* (adjektivum nebo sloveso jako obligatorní doplnění s nevyjádřeným podmětem), *aux:pass* (pomocné sloveso trpného rodu), *aux:caus*, *amod* (adjektivní (shodný) přívlastek), *acl:relcl* (vztažná věta), *ccomp* (obligatorní větné doplnění) (*pojmy:ud*, 2024).

Graf 1. Absolutní frekvence *deprel* pro PPr v rámci NMod nebo konkurence s PRel ve fiction

Graf 1 reprezentuje míru zastoupení těchto funkcí v rámci námi definované konkordance (podle absolutní frekvence). Vidíme, že největší zastoupení má *deprel advcl*, zahrnující veškeré SPPr s příslovečnou interpretací. Bude se tedy jednat o velice bohatou kategorii, která pravděpodobně může být i zdrojem výskytů nevhodných pro analýzu v podobě CA a v závislosti na zastoupení v analyzovaném vzorku může lehce ovlivnit i jeho celkovou charakteristiku. PPr v prototypické NMod bude zahrnut pod *acl*, atribut *xcomp* potom obsahuje např. PPr ve funkci

objektového doplňku. V obou attributech, `acl` i `xcomp`, však stále můžeme očekávat výskyt AV, které budou z kvalitativní analýzy též vyřazeny (viz kapitola 1.1.2 Přítomné participium vs. verbální adjektivum). V rámci kvantitativní analýzy popíšeme zastoupení obou konstrukcí, SPPr i PRel v různých textových typech a vytvoříme přehled vlastností jejich parentu.

Výše jsme popsali postup formování dotazu pro PPr, pro vyhledání vztažných vět se potom nabízí použití následující obecný regulární výraz. Stejně jako u PPr, i u PRel zahrnujeme koordinované konstrukce pomocí atributu `conj` vztahujícího se k PRel (tomu odpovídá v dotazu druhá část za svislítkem).

```
[deprel="acl:relcl" | deprel="conj" & p_deprel="acl:relcl"]
```

	Filtr	p_lemma	p_upos	Freq ▼	i.p.m.
1	p / n	ce	PRON	16 480	53,17
2	p / n	celui	PRON	5 540	17,87
3	p / n	homme	NOUN	1 724	5,56
4	p / n	moment	NOUN	1 241	4
5	p / n	femme	NOUN	1 053	3,4
6	p / n	chose	NOUN	1 010	3,26
7	p / n	gens	NOUN	817	2,64
8	p / n	jour	NOUN	715	2,31
9	p / n	là	ADV	546	1,76
10	p / n	fille	NOUN	526	1,7

Tabulka 13. Frekvence lemmat parentu pro vztažné věty ve francouzštině ve fiction

I v případě PRel můžeme očekávat výskyty typů, které spíše nebudou vstupovat do konkurence s PPr. Jedná se například o vztažné věty s lehkou hlavou, tzv. *relatives périphrastiques* uvozené formálním antecedentem *ce* nebo *là* (rank 1 a 9). Pokud se podíváme na prvních 10 nejčastějších lemmat parentu vztažné věty v analyzovaném subkorpusu podle atributu `p_lemma` v Tabulce 13 výše, zjistíme, že na 1. a 9. místě najdeme právě antecedent *ce* a *là*. Navíc rozdíl ve frekvenci antecedentu *ce* od ostatních je docela markantní (až 35,5 i.p.m). Tyto dva formální antecedenty lze odstranit pomocí negativního filtru přímo v regulárním výrazu:

```
[deprel="acl:relcl" & p_lemma!="ce|là" | deprel="conj" &
p_deprel="acl:relcl" & p_lemma!="ce|là"]
```


Situace je bohužel složitější u filtrace konkrétních PRel uvozených určitým vztažným zájmenem. Z informací v teoretické části vyplývá, že ideální finitní ekvivalenty PPr v adnominální modifikaci jsou adjektivní a predikativní vztažné věty uvozené vztažným zájmenem *qui* (srov. Halmøy, 2008 a Kindt, 2003). Tyto vztažné věty lze vyhledat pomocí následujícího **pozitivního filtru** omezeného na pozici (-5,1).

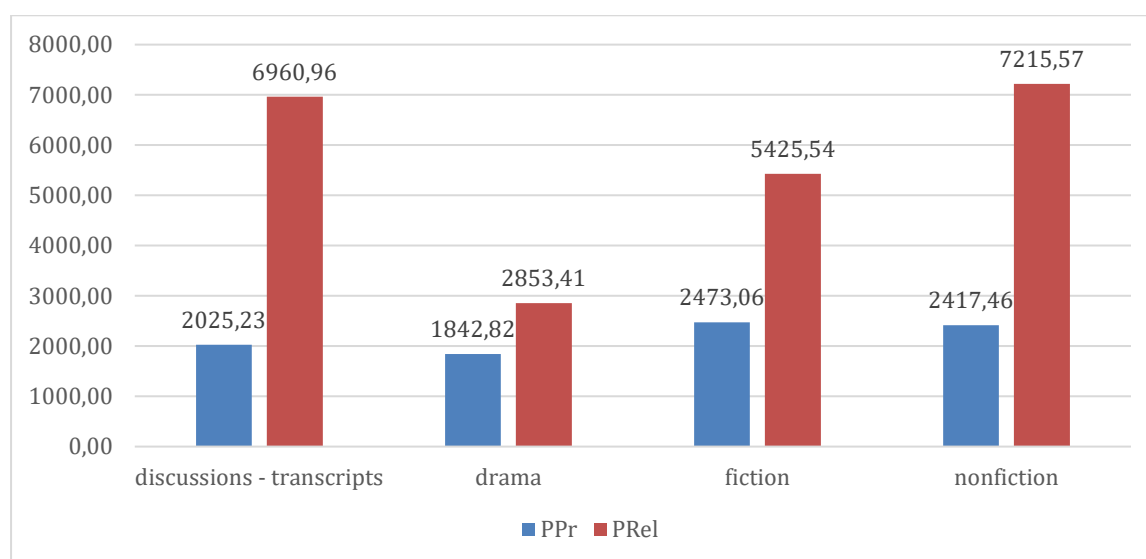
Pozitivní filtr č. 1 pro filtraci adj. a pred. PRel uvozených zájmenem *qui*:

```
[word="qui" & p_deprel="acl:relcl|conj"] within <s />
```

Struktura naší analýzy tedy bude následující. Nejprve představíme frekvenci a zastoupení PPr v našem subkorpusu originálních francouzských textů fiction ($\text{text.tstype} \in \{\text{fiction}\}$, $\text{text.original} \in \{\text{Yes}\}$) prostřednictvím kvantitativní analýzy, která poslouží také jako obecné srovnání se situací PRel v rámci stejného subkorpusu. Těžištěm analytické části této práce bude potom kvalitativní analýza francouzského PPr. V rámci ní budeme na vygenerovaném vzorku 300 výskytů zkoumat možnost substituce SPPr vztažnou větou na základě testů vycházejících z informací shrnutých v kapitole 2.2 Přítomné participium a vztažná věta jako konkurenční formy NMod, a také na základě konzultace s rodilými mluvčími. Srovnání s českými překladovými protějšky bude sloužit pouze jako doplňková informace k vnitrojazykové analýze.

4. Kvantitativní analýza přítomného participia a vztažné věty ve francouzštině

V této kapitole se pokusíme prostřednictvím výše uvedených regulárních výrazů vytvořit komplexní charakteristiku obou konstrukcí ve francouzštině na základě korpusových dat. Následující Graf 2 názorně ukazuje zastoupení PPr a PRel (podle i.p.m., relativní frekvence vztažené ke konkrétní podmnožině textů) v jednotlivých textových typech v rámci subkorpusu originálních textů ($\text{text.original} \in \{\text{Yes}\}$). Toto omezení jsme zvolili pro lepší ilustraci vlastností a rozložení obou konstrukcí ve francouzštině, a to i s vědomím toho, že do přehledu nebudou zahrnuty typy textů jako např. subtitles, které však považujeme za problematický zdroj dat pro podobné analýzy, a to především proto, že text titulků bývá omezen na určitý počet znaků, což může překlad výrazně ovlivnit. Zároveň je vhodné na tomto místě upozornit, že prezentovaný přehled je pouze orientační, jelikož složení jednotlivých textových typů se značně odlišuje co do počtu i rozmanitosti textů (např. drama obsahuje výrazně menší množství děl oproti obsáhlejší fiction).

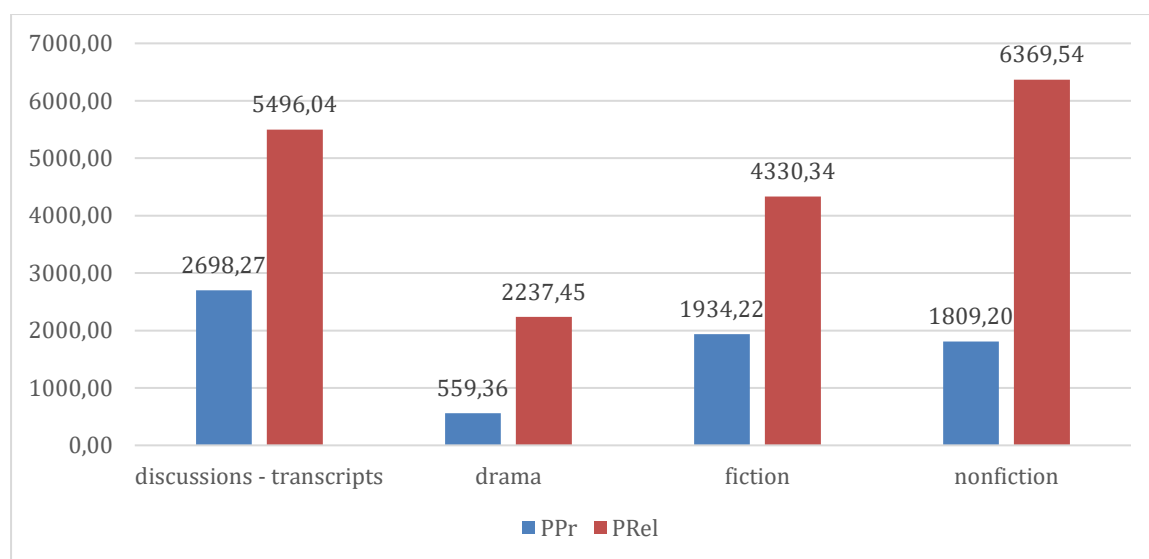
Graf 2. Relativní frekvence PPr a PRel v textových typech ($\text{text.original} \in \{\text{Yes}\}$)

Na základě Grafu 2 můžeme konstatovat, že vztažná věta uvozená *qui* má ve všech textových typech větší zastoupení než nefinitní participiální konstrukce. Nejfrekventovanější je PRel v nonfiction, zatímco PPr je nejčastější ve fiction. Největší rozdíl mezi konstrukcemi můžeme pozorovat u discussions – transcripts, což jsou přepisy projevů poslanců v Evropském parlamentu. To by odpovídalo hypotéze,

že finitní konstrukce jsou častější v mluveném než v psaném jazyce (s ohledem na to, že tento textový typ obsahuje proslovy, tedy semi-spontánní produkci), můžeme tedy například očekávat více PRel s lehkou hlavou. Podobně vysoká frekvence PRel u nonfiction by se dala zase vysvětlit např. popisem komplexnějších témat a nutností explicitovat vztahy ve větě, aby byl odborný text co nejpřesnější a nesrozumitelnější.

Zajímavá je podobná frekvence PPr u fiction i nonfiction; navzdory tomuto faktu ale můžeme předpokládat jiný typ užití participiálních konstrukcí a různou frekvenci jejich syntaktických funkcí. V navazujících výzkumech by bylo vhodné se na toto zaměřit a také porovnat výsledky analýzy ve francouzštině se situací v češtině, kde se syntaktické kondenzáty chápou jako charakteristický rys právě odborných textů.

Pro srovnání uvádíme v Grafu 3 relativní frekvenci PPr a PRel v překladových textech z češtiny ($\text{text.original} \in \{\text{No}\}$, $\text{text.srclang} \in \{\text{cs}\}$).

Graf 3. Relativní frekvence PPr a PRel v textových typech ($\text{text.original} \in \{\text{No}\}$, $\text{text.srclang} \in \{\text{cs}\}$)

Nejzastoupenější je PRel opět v nonfiction. Co se týče PPr, tak jeho frekvence je celkově ve zkoumaných překladových textech z češtiny nižší, a to s výjimkou discussions – transcripts, kde je frekvence PPr oproti originální textům vyšší a mezi překladovými texty je zde PPr nejfrekventovanější. Důvodem může být obecně větší preference finitních konstrukcí v češtině, jak bylo řečeno v kapitole 2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne) finitní konstrukce, ovšem frekvence PRel uvozených *qui* se nezvýšila. Jedním z možných vysvětlení nižšího zastoupení PRel

v překladových textech z češtiny může být to, že v češtině bývá množství vztažných vět omezeno stylisticky nepřijatelným opakováním stejného vztažného zájmena a celkovou tendencí češtiny k vyjádření děje v parataxi (viz kapitola 2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finite konstrukce).

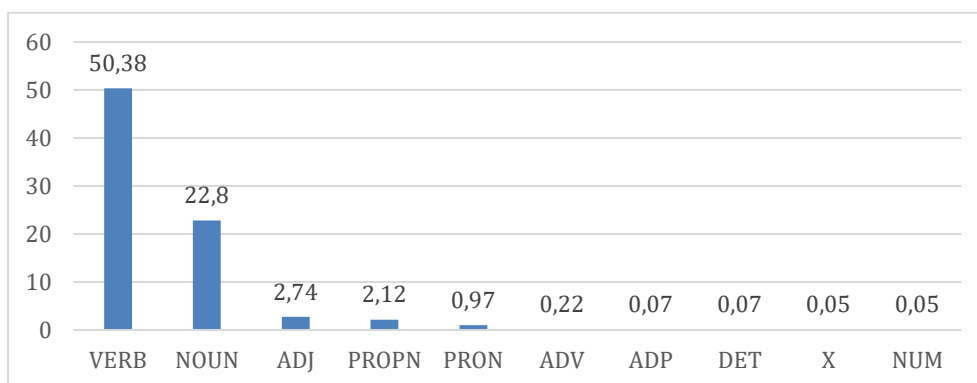
Domníváme se, že rozdíl ve frekvenci těchto konstrukcí v textech přeložených z češtiny může sice být částečně důsledkem interference s češtinou, ale bude spíše vyplývat z omezených syntaktických možností českého PPr (např. nemožnosti vyjádřit příslovečné okolnosti nebo fungovat jako jádro CA). Tato sdělení budou v češtině vyjádřena formou vedlejší věty příslovečné (souhrn v kapitole 5.3 Překladové protějšky v češtině) a je pravděpodobné, že ve francouzském překladu bude dodržen stejný typ finite konstrukce. Bohužel náš graf vedlejší věty příslovečné nezachycuje.

V druhé části kvantitativní analýzy se zaměříme na srovnání morfosyntaktických a lexikálních vlastností parentu zkoumaných konstrukcí, konkrétně na frekvenci atributů `p_upos`, `p_lemma` a `p_dep`, které poskytnou data pro studium omezení ovlivňujících substituci PPr vztažnou větou. Zde již data omezíme na originální texty typu fiction, ze kterého potom budou excerptována také data pro kvalitativní analýzu. Po zadání regulárního výrazu pro PPr spolu s filtry prezentovanými v předchozí kapitole jsme získali 24 647 výskytů, s i.p.m. 2 473,06. Dotaz na PRel poskytl 54 072 výskytů, s i.p.m. 5 425,54.

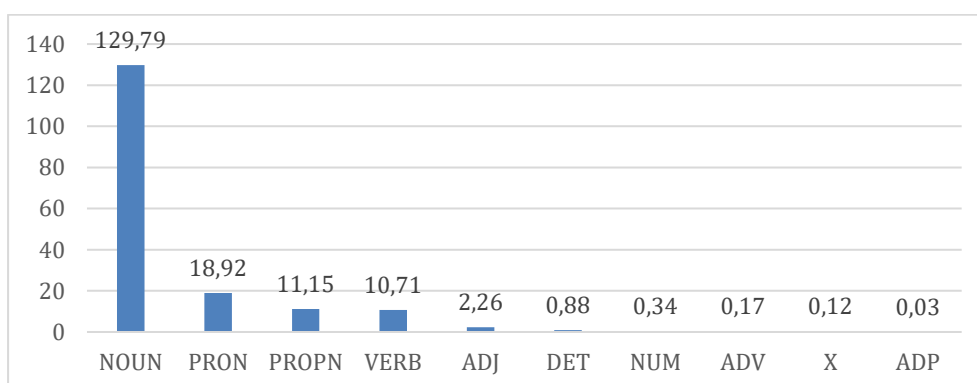
4.1 Frekvence slovního druhu parentu PPr a PRel (atribut `p_upos`)

Grafy 4 a 5 znázorňují frekvenci atributů `p_upos` pro PPr a PRel, tedy nejčastější slovní druh parentu těchto konstrukcí. Na prvním místě u PPr najdeme atribut `VERB`, což není překvapivé vzhledem k velkému zastoupení PPr s příslovečnou interpretací (viz atribut `advcl` v Grafu 1). Pod tímto atributem najdeme jak CA, které z analýzy vyloučíme, tak CD, jež budou pro naši kvalitativní analýzu zajímavým předmětem. Dále jsou zde také zahrnuta i některá PPr ve funkci objektového doplňku. Na druhém místě vidíme očekávaný atribut `NOUN`. Rozdíl frekvence mezi `VERB` a `NOUN` u PPr je vcelku markantní (27,58 i.p.m.), případné závěry o vyšší frekvenci PPr ve funkci volného přívlastku (v rámci CD) oproti přívlastku těsnému však bude možné uzavírat až na základě výsledků kvalitativní

analýzy (viz kapitola 5.1 Složení vzorku a vlastnosti syntaktických funkcí přítomného participia). Nejčastější slovní druh parentu vztažných vět je NOUN, následovaný atributem PRON, přičemž frekvenční rozdíl mezi nimi je 110 i.p.m. Z toho vyplývají např. omezenější možnosti použití vztažné věty jako čistě adnominálního modifikátoru.

Graf 4. Relativní frekvence p_upos pro PPr ve fiction

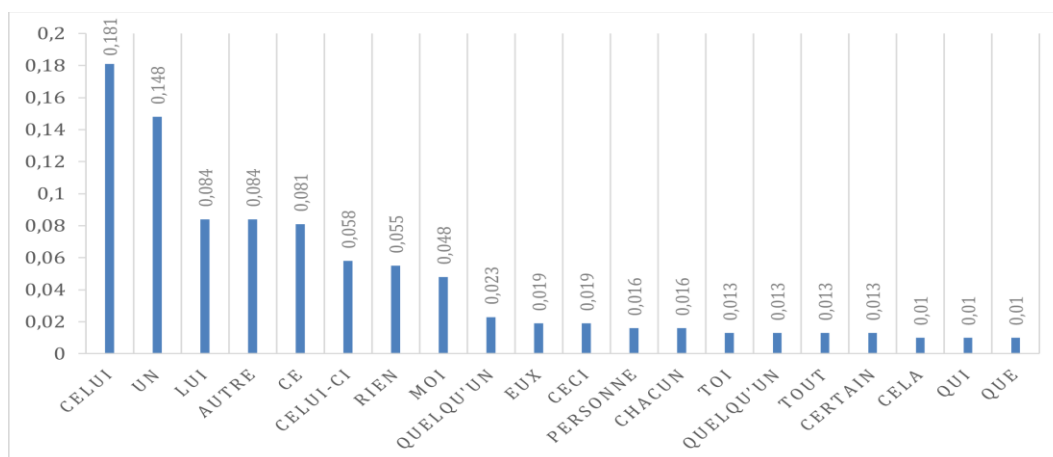
Graf 5. Relativní frekvence p_upos pro PRel ve fiction

Na základě Grafu 4 a Grafu 5 si tak můžeme udělat základní představu o charakteristice obou konstrukcí v odborné literatuře shrnuté v předchozích kapitolách 1.1. Nefinitní konstrukce: přítomné participium a 1.2 Finitní konstrukce: vztažná věta. PPr i PRel mohou mít pronominální antecedent, ovšem oproti očekávání plynoucímu z nemožnosti určitých PRel vázat se na klitické zájmeno je preferovaným modifikátorem právě vztažná věta. Jak jsme viděli již v Tabulce 13, velké procento vztažných vět tvoří právě *relatives périphrastiques* s pronominálním antecedentem. Atribut PRON u PRel najdeme na 2. místě s i.p.m. 18,92, u PPr se PRON nachází až na 5. místě s nepatrným i.p.m. 0,97, rozdíl frekvencí je tedy 17,95 i.p.m. Domníváme se, že tento údaj není příliš směrodatný právě kvůli anotaci podle UD. V kapitole

1.1.1.2 Volné participiální konstrukce jsme uvedli, že pronominální antecedent mají zejména PPr ve funkci CD, která jsou v korpusu anotována jako *advcl* a jejich funkční hlavou je sloveso (tomu se později věnujeme detailněji v kapitolách kvalitativní části komentujících značkování podle UD u jednotlivých funkcí, např. 5.1.1 Přítomné participium ve finální pozici v rámci věty a 5.1.3 Přítomné participium v iniciální pozici). Reálnou informaci o pronominálních antecedentech tedy poskytne pravděpodobně až kvalitativní analýza zkoumaného vzorku (viz 5.1 Složení vzorku a vlastnosti syntaktických funkcí přítomného participia).

4.2 Frekvence lemmat parentu PPr a PRel (atribut *p_lemma*)

Následující Grafy 6 a 7 uvádějí 20 nejčastějších zájmných lemmat u parentu přítomných participií a vztahné věty.

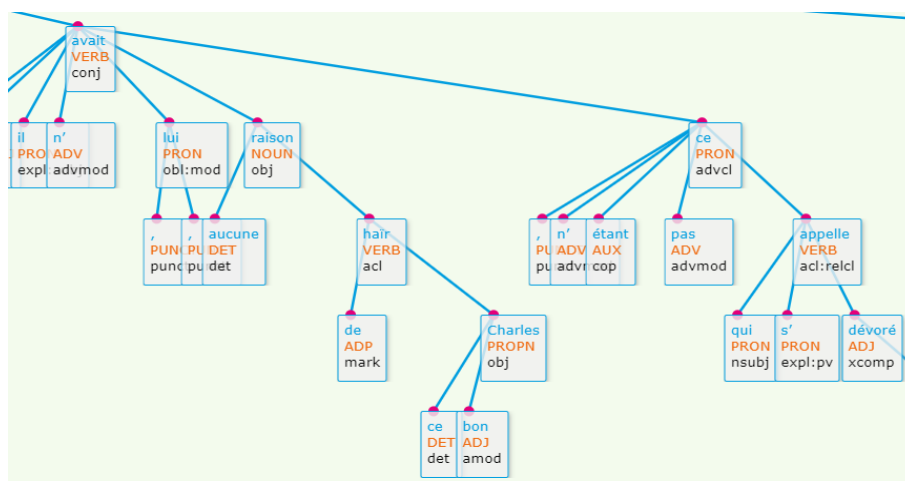

Graf 6. Relativní frekvence *p_lemma* u PRON pro PPr ve fiction

Překvapivé je umístění zájmena *ce* na 5. místě u PPr s 25 z 299 výskytů. Pokud se však podíváme na výskyty konkrétně, zjistíme, že většinu z nich tvoří ustálené slovní spojení *ce que voyant* [51], které funguje jako příslovečné určení průvodních okolností a sémanticky se nabízí spíše konkurence s gerundiem *en le voyant*. Ostatní výskyty často vycházejí z nepřesného určení vztahů mezi PPr a reálným antecedentem; ve větě [52] se PPr *n'étant pas* váže na proprium *Charles*, ovšem syntaktický strom ukazuje vazbu na formální antecedent následující *relative périphrastique*.

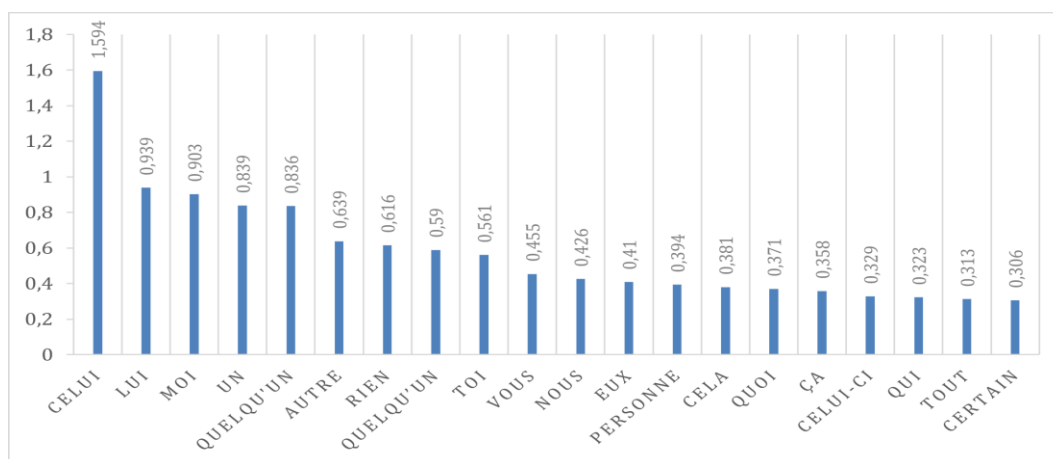
[51] Le boulet s'était perdu dans le fouillis des décombres. Il avait tout au plus brisé une roue de l'omnibus, et achevé la vieille charrette Anceau. **Ce que voyant**, la barricade se mit à rire. (Hugo, Victor, *Les Misérables*, InterCorp – francouzština, v16ud)

[52] Si elle avait parlé sérieusement, cela était fort ridicule, pensait-il, odieux même, car il n'avait, lui, aucune raison de haïr ce bon **Charles, n'étant pas** ce qui s'appelle dévoré de jalousie. (Flaubert, Gustave, *Madame Bovary*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Strom 3. Struktura vazby PPr na antecedent v *relative périphrastique* v [52]

Problematická v tomto ohledu ovšem nejsou jen sponová slovesa, tyto nepřesnosti v anotaci syntaktické vazby mají všechny společné to, že se jedná o CD vztahující se k antecedentu figurujícímu v *relative périphrastique*.

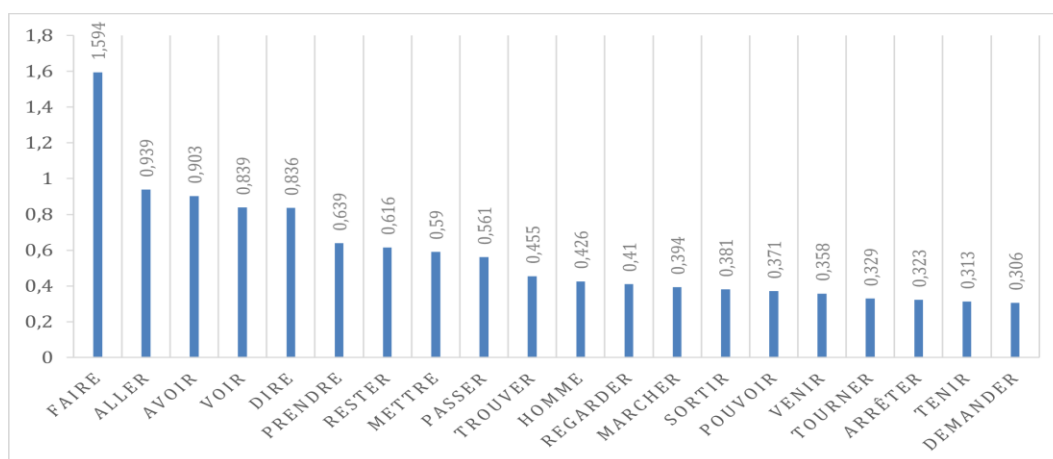

Graf 7. Relativní frekvence p_lemma u PRON pro PRel ve fiction

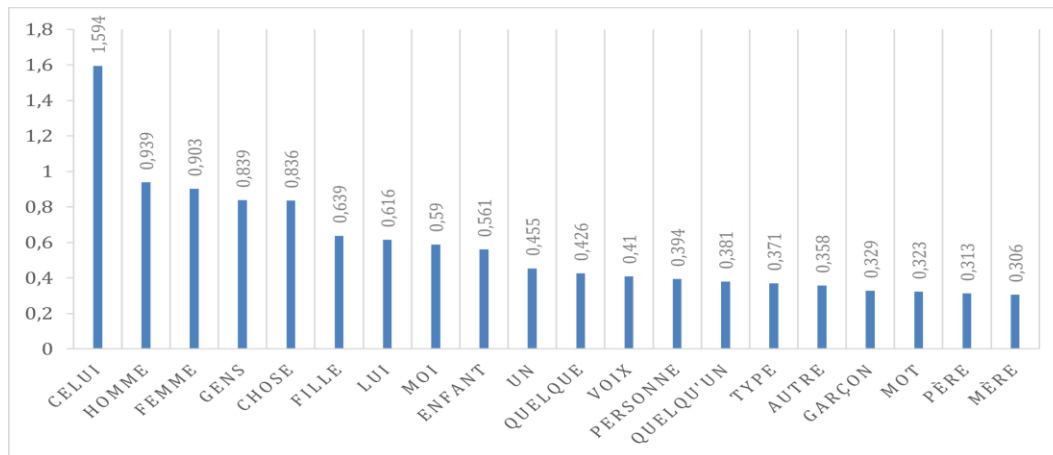
Na základě přehledu v této kapitole lze říct, že pronominální antecedent pravděpodobně nebude v kvalitativní části kvůli malému počtu výskytů možné považovat za jeden z faktorů ovlivňujících preferenci jedné z konstrukcí. Produktivní srovnání se tak nabízí spíše u *un* a *celui*, to v závislosti na jejich zastoupení ve zkoumaném vzorku.

Přehled obecně preferovaných lemmat parentu obou konstrukcí uvádějí Grafy 8 a 9. Můžeme si všimnout, že frekvence *p_lemmat* u PPr je ovlivněna vysokým počtem *p_upos VERB* a jediným nominálním antecedentem mezi prvními 20 lemmaty je *homme*, z čehož lze usuzovat vyšší procento PPr v adverbialní než čistě adnominální funkci. Verba smyslového vnímání jako *voir*, *trouver* nebo *regarder* mohou zahrnovat PPr ve funkci objektového doplňku. Je ovšem otázkou, jestli se PPr v této funkci, vyznačující se dvojí vazbou, bude v korpusu podle anotace UD vztahovat k verbu nebo k objektu maticové fráze, a co bude v případě obou možností preferovaná anotace (shrnující komentář na základě dat kvalitativní analýzy je k dispozici v kapitole 5.1.6 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku).

Situace u PRel je rozdílná, nejčastějším antecedentem je demonstrativum *celui*, i.p.m. 1,594, následované s velkým rozdílem substantivy *homme*, *femme* a *gens*; PRel funguje na rozdíl od PPr jako čistě adnominální modifikátor. Zajímavá je vyšší frekvence substantiv *chose*, i.p.m. 0,836 a *personne*, i.p.m. 0,394, které mohou v případě modifikace vztážnou větou ztrácet autonomní sémantiku a svou funkcí se blížit formálním antecedentům *ce* a *celui*.

Graf 8. Relativní frekvence *p_lemma* pro PPr ve fiction

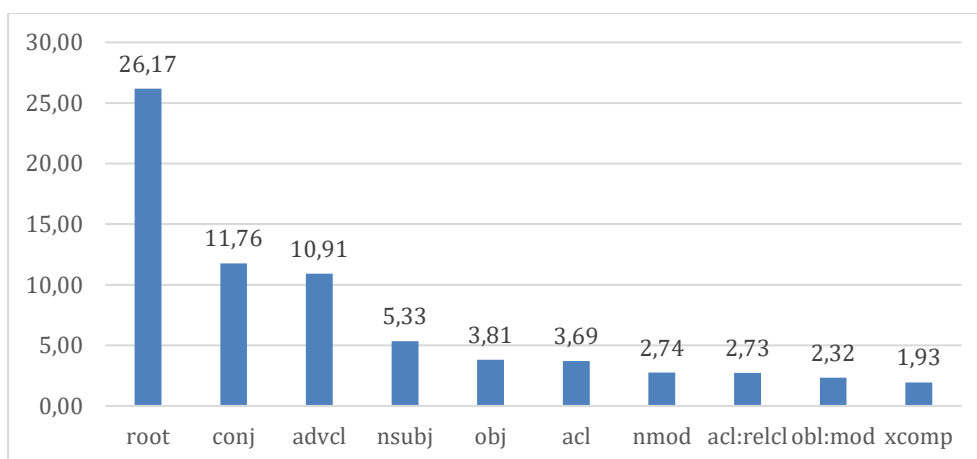

Graf 9. Relativní frekvence p_lemma pro PRel ve fiction

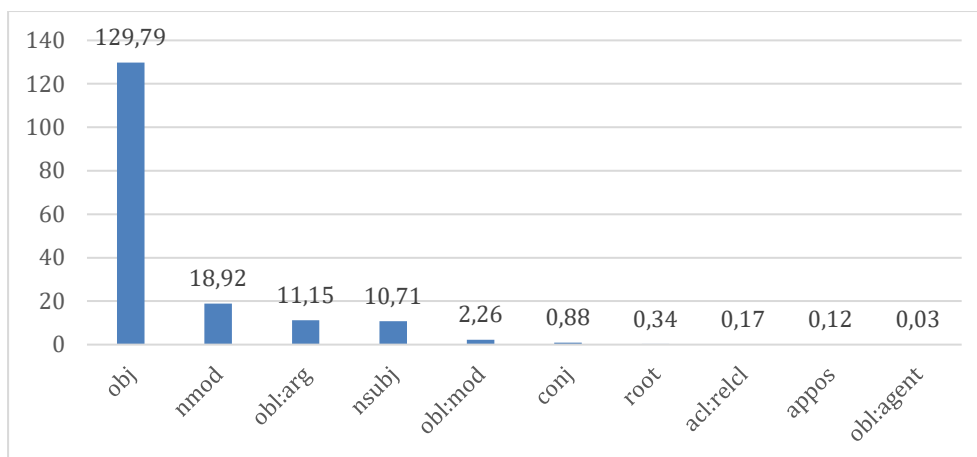
Srovnání frekvence čistě nominálních p_lemnat lze najít v Grafech b. a c. v Příloze 2.

4.3 Frekvence syntaktické funkce parentu PPr a PRel (atribut p_deprel)

Jako poslední se budeme věnovat frekvenci syntaktických funkcí parentu PPr a PRel, které uvádíme v Grafech 10 a 11. U PPr je nejčastější funkcí parentu `root` označující řídicí člen maticové fráze, zde konkrétně `VERB`, i.p.m. 25,87 a `AUX`, i.p.m.0,29. Pod atributem `root` najdeme velké množství CD s příslovečnou interpretací a také nějaká PPr ve funkci objektového doplňku.

Graf 10. Relativní frekvence p_deprel pro PPr ve fiction

Graf 11. Relativní frekvence p_deprel pro PRel ve fiction

Co se týče neverbálních antecedentů, tak PRel se preferenčně váže na objekt, s i.p.m. 129,79, který je také nejčastější funkcí parentu této konstrukce. Subjektový antecedent je u PRel až na 4. místě s i.p.m. 10,71. Naopak PPr se preferenčně váže na subjekt, i.p.m. 5,33 na 4. místě, následovaný objektem s i.p.m. 3,81, který obsahuje též některé PPr ve funkci objektového doplňku [53]. Malá frekvence objektového antecedentu, z nichž část mohou tvořit také PPr ve funkci objektového doplňku by odpovídala tvrzení v teoretické části, že tato funkce je participiem zastávána minoritně pravděpodobně kvůli volbě preferovanějších forem, jako je např. infinitiv nebo vedlejší věta doplňková, může však být také způsobena zahrnutím této funkce PPr pod atribut `root`. Detailnější data k této problematice případně vyplynou z kvalitativní analýzy zkoumaného vzorku.

[53] [...] il voyait sa considération **s'étendant**, son bien-être s'augmentant, sa femme l'aimant toujours [...] (Flaubert, Gustave, *Madame Bovary*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Zajímavým poznatkem vyplývajícím ze studia atributu p_deprel je také fakt, že zatímco PPr se ve velké míře váže na koordinované struktury (viz p_deprel `conj` na 2. místě v Grafu 10), u PRel je tato vazba značně minoritní (pouze 0,88 i.p.m. v Grafu 11). Důvodem pravděpodobně může být nutnost PRel nacházet se v bezprostřední blízkosti svého antecedentu (jak jsme uvedli v kapitole 1.2.1 Adjektivní vztahná věta); v případě vazby PRel na antecedent v koordinaci může docházet ke ztíženému porozumění či víceznačné interpretaci daných souvětí

(některým těmto případům se budeme věnovat v kapitole 5.2.3, pojednávající o sporných či diskutabilních případech substituce PPr a PRel).

V Grafu 1, který uvádí frekvenci PPr podle jejich syntaktické funkce, tedy atributu `deprel`, najdeme `conj` na 3. místě s celkovým počtem 3493 výskytů. Pokud se podíváme na složení 5 nejčastějších syntaktických funkcí těchto PPr v Tabulce 14, zjistíme, že první dvě místa zabírají `advcl` [54] (tvořící 36,27 % z celkového počtu PPr s atributem `conj`) a `acl` [55] (tvořící 20,84 % z celkového počtu PPr s atributem `conj`).

[54] **Voyant** les petites sur le point de pleurer et **entendant** Marinette qui reniflait déjà, il essaya d'oublier son chagrin pour les consoler. (Aymé, Marcel, *Les contes du chat perché*, InterCorp – francouzština, v16ud)

[55] Dès le premier film, Le Goût du riz au thé vert, j'avais été fascinée par l'espace de vie japonais et par ces portes coulissantes **refusant** de pourfendre l'espace et **glissant** en douceur sur des rails invisibles. (Barbery, Muriel, *L'Élégance du hérisson*, InterCorp – francouzština, v16ud)

p_deprel	Freq	i.p.m.	% z conj
advcl	1267	4,09	36,27
acl	728	2,35	20,84
root	381	1,23	10,91
conj	346	1,12	9,91
xcomp	267	0,86	7,64

Tabulka 14. Frekvence `p_deprel` u koordinovaných PPr (`deprel="conj"`) ve fiction

V této kapitole jsme se na základě korpusových dat snažili přehledně popsat situaci PPr a PRel, konkrétně jejich četnost v různých typech originálních i překladových textů z češtiny, a taky lexikální a morfosyntaktické vlastnosti jejich parentu.

V analýze frekvence sledovaných konstrukcí v různých textových typech dohromady jsme konstatovali, že obecně frekventovanější konstrukce je vztažná věta, a to jak v originálních francouzských textech, tak v překladových textech z češtiny.

Co se týče PPr, tak ve francouzských originálních textech převažuje v typu fiction, kde má frekvenci téměř srovnatelnou se zastoupením v nonfiction, lze ale usuzovat různou míru použití jednotlivých typů PPr (adnominálních

vs. adverbálních). Nižší frekvenci PPr v překladových textech z češtiny (ve srovnání s francouzskými texty nepřekladovými) si vysvětlujeme především neschopností českého participia nabývat příslovečné interpretace nebo tvořit jádro CA, ale také jejich stylovou příznakovostí a celkovou tendencí češtiny k verbálnímu vyjadřování.

Studium vlastností parentu ukázalo, že námi vyhledaná PPr se nejčastěji vztahují ke slovesným tvarům a substantivům, což ukazuje různou míru adnominální a adverbální vazby u jednotlivých funkcí PPr. Tomu se budeme dále věnovat v rámci zkoumání substituce v kapitole 5.1 Složení vzorku a vlastnosti syntaktických funkcí přítomného participia. Vztažné věty jako čistě adnominální modifikátor se nejčastěji vážou na substantiva a zájmena. Toto srovnání však nelze považovat za příliš průkazné, neboť PPr s p_deprel VERB obsahují také CD s příslovečnou interpretací, které lze zahrnout mezi modifikátory SN, ačkoliv se jako jejich funkční hlava ve značkování UD zobrazuje sloveso.

PPr se podle Grafu 10 a informací v kapitole 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce preferenčně váže na subjekt, zatímco PRel na objekt, což by odpovídalo tvrzení v kapitole 1.1.1.2, a sice že francouzština má tendenci klást rytmicky nejdelší syntagmata a konstrukce ke konci věty (Kindt, 2003: 62). Jedním z vysvětlení tohoto rozdílu může být fakt, že aby nedošlo k přetížení tematické části věty, vážou se na subjekt spíše kondenzovaná vyjádření; menší frekvence subjektivých antecedentů by tedy mohla naznačovat limity substituce PPr vztažnou větou. Dále jsme zjistili, že PPr se v koordinovaných strukturách vyskytuje častěji než PRel.

Jsme si vědomi toho, že provedená kvantitativní analýza vychází z hrubých dat a může tak obsahovat určité nepřesnosti (zejména co se týče pronominálního a nominálního antecedentu u PPr ve funkci CD), přesto umožňuje základní zmapování frekvence obou zkoumaných konstrukcí a nastínění typu jejich užití v porovnání s informacemi shrnutými v teoretické části. Dále poskytuje data, na něž se bude možné odkazovat v kvalitativní analýze, jež bude zároveň jejich ověřením. Věříme také, že hlubší studium vycházející z výše uvedených frekvenčních seznamů by mohlo vést k přesnější formulaci regulárních výrazů pro vyhledání konkurenčních PPr a PRel.

5. Kvalitativní analýza francouzského přítomného participia ve fiction

Kvalitativní analýza je rozdělena celkem do dvou fází. Nejprve provedeme celkovou charakteristiku vzorku: popíšeme vlastnosti antecedentu, určíme syntaktickou funkci jednotlivých výskytů a obojí porovnáme s jednotným značkováním podle UD (viz kapitola 3.1. Korpus InterCorp v16ud a značkování podle jednotného schématu *Universal Dependencies*). V této fázi okomentujeme také spolehlivost této syntaktické anotace. Stěžejním bodem bude sledování možnosti substituce SPPr v jednotlivých funkcích prostřednictvím PRel, a to ve třech hlavních kategoriích ANO/NE/sporné; zde na konkrétních výskytech vymežeme hlavní syntaktická omezení ovlivňující tuto substituci a v případě nutnosti porovnáme význam a vlastnosti francouzských PPr s překladovými protějšky v češtině.

Ve druhé fázi se stručně zaměříme na české překladové protějšky francouzských SPPr a shrneme základní překladové tendence v češtině v závislosti na syntaktických funkcích originálních participiálních konstrukcí.

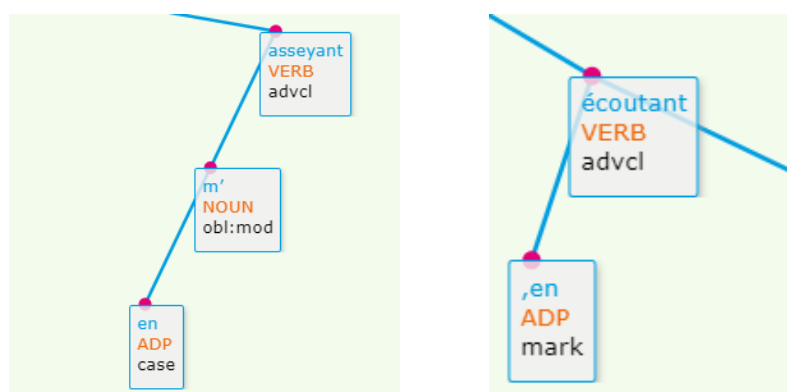
Z celkového počtu 24 647 výskytů přítomného participia v subkorpusu fiction bez zarovnání s češtinou je manuálně analyzováno 300 výskytů, ke kterým byly české překladové protějšky z důvodu nefungujícího paralelního vyhledávání přiřazeny manuálně na základě identifikátoru *s.i.d.* Z tohoto vzorku celkem 52 výsledků nesplňovalo naše požadavky na PPr jako adnominálního modifikátoru (17,33 % ze vzorku), jejich typologii uvádíme v Tabulce 15. Finální kvalitativní analýzu jsme tedy provedli na 248 výskytech a veškeré dále uvedené statistiky se vztahují k tomuto počtu.

konstrukce na <i>-ant</i>		Σ	% (300)
CA	La question étant grosse, il lui serra amoureusement les mains, les lui baisa.	20	6,67
AV	À nouveau un silence pesant s'installa entre nous.	7	2,33
ustálená spojení	Chemin faisant , il regarda sa montre.	6	2
gerundium	J'aime beaucoup la lumière, dis-je à Kakuro en m'asseyant .	4	1,33
vsuvka	Majesté fait plus encore aujourd'hui : elle ajoute un honneur à un honneur en ne venant pas seule (se tournant vers vers l'Impératrice) : votre présence, Madame [...]	3	1
spojka	« Le message était transmis sur une longueur d'onde de 625 mètres; d' autre part, étant donné la force de réception, l'opérateur a cru pouvoir localiser l' avion [...]	1	0,33

konstrukce na <i>-ant</i>		Σ	% (300)
špatné zarovnání, neúplné		9	3
chybějící překladový protějšek v češtině		2	0,67
celkem vyřazeno		52	17,33

Tabulka 15. Typologie konstrukcí na *-ant* nevhodných pro analýzu konkurence PPr a PReI

Tabulka 15 uvádí typologii vyřazených konstrukcí a jejich procentuální zastoupení v rámci celkového počtu 300 výskytů ve vzorku. Podle očekávání tvoří největší část absolutní participiální konstrukce (6,67 %), následovány verbálními adjektivy (2,33 %) a gerundií (1,33 %). Tři ze sedmi AV jsou označeny atributem *amod* (adjektivní, shodný přívlástek, viz *pojmy:ud*, 2024), u kterého byla vysoká koncentrace AV očekávána, a jedná se také o jediné tři výskyty tohoto atributu v daném vzorku. Tento fakt může naznačovat, že většina forem na *-ant* s atributem *amod* budou AV a výskyty PPr budou spíše minoritní. Pokud se podíváme blíže na strukturu vazeb v rámci gerundiálních struktur (viz Strom 3), zjistíme, že důvod, proč prošly negativními filtry zmíněnými výše, je ten, že morfém *en* se v těchto případech neváže přímo na formu na *-ant*, ale na klitické zájmeno. Jeden z výskytů také obsahoval chybu v tokenizaci a k morfému *en* připojil též předchozí interpunkci.

Strom 3. Struktura gerundiální konstrukce v analyzovaném vzorku

Mezi vyřazenými výskyty dále figurovalo šest ustálených spojení a jedno spojkové sousloví (*locution conjonctive*), což opět ukazuje, že gramatikalizované konstrukce kvůli své strukturní identitě představují pro značkování podle UD problém a jejich eliminace bude pravděpodobně vždy možná až při manuální analýze:

pod atributem *acl* se skrývaly spojení typu *chemin faisant* a *le cas échéant*, pod atributem *advcl* potom ustálená příslovečná spojení (*locutions adverbiales*) jako *ce disant*, *ce faisant* atp. a onen jediný výskyt spojkového výrazu *étant donné*.

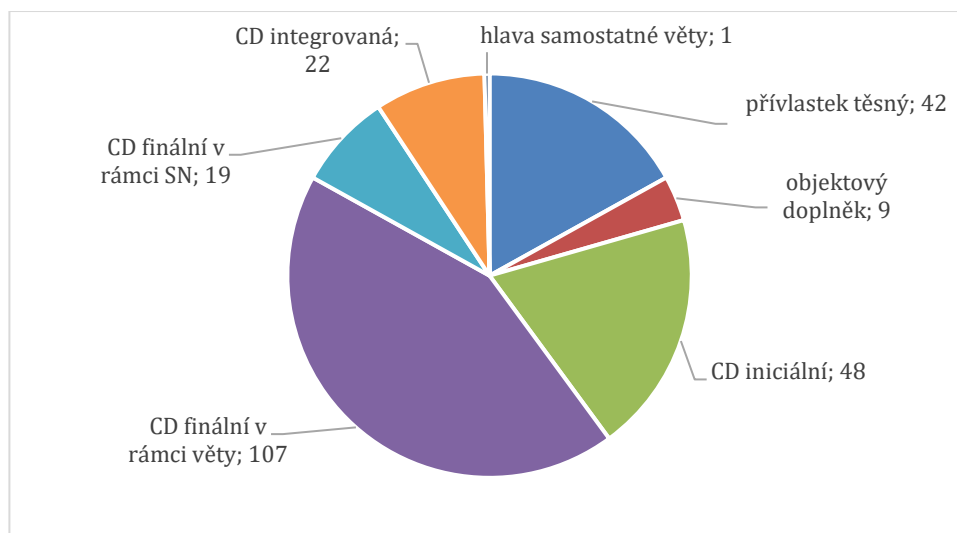
V neposlední řadě jsme museli z analýzy vyřadit také neúplné výskyty, u kterých nebylo možné určit antecedent a tedy ani pozici PPr. Z toho samého důvodu jsme vyloučili rovněž tři výskyty PPr v roli hlavy vsuvky (*proposition incidente*), ale ponechali PPr v roli hlavy samostatné propozice (viz Tabulka 16), protože v tomto případě byl antecedent zjištělný z předchozí věty. Dále jsme vyřadili případy chybného zarovnání českého a francouzského segmentu a také dva výskyty, které českým překladovým protějškem nedisponovaly vůbec, což bylo způsobeno nefungujícím paralelním vyhledáváním a manuálním přiřazením protějšků.

5.1 Složení vzorku a vlastnosti syntaktických funkcí přítomného participia

Důležité pro naši analýzu bylo manuální rozřídění vzorku podle jednotlivých syntaktických funkcí PPr definovaných v kapitole 1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině, a to především proto, že, jak bylo řečeno i ve zmíněné kapitole, typ funkce PPr může indikovat možnost substituce PRel (např. prototypicky PPr ve funkci přívlastku shodného) nebo její nemožnost (třeba PPr v antepozici). Pro tuto analýzu nám sloužila především filtrace podle atributu *p_upos* a *deprel*. V Tabulce 16 a v Grafu 12 můžeme vidět typologii a procentuální zastoupení syntaktických funkcí analyzovaných PPr v rámci finálního počtu 248 výskytů. U volných konstrukcí jsme dále specifikovali pozici PPr vůči antecedentu.

syntaktické funkce PPr		Σ	% (248)	
přívlastek těsný		42	16,94	
CD	v iniciální pozici	48	19,35	
	integrovaná mezi subjektem a predikátem	22	8,87	
	ve finální pozici	v rámci věty	107	43,15
		v rámci modifikátorů SN	19	7,66
	<i>celkem CD</i>	<i>196</i>	<i>79,03</i>	
objektový doplněk		9	3,63	
hlava samostatné propozice		1	0,40	
celkem analyzováno		248	100	

Tabulka 16. Typologie a zastoupení syntaktických funkcí PPr v analýze

Graf 12. Typologie a zastoupení syntaktických funkcí PPr v analýze

V následujících podkapitolách popíšeme každou kategorii na základě korpusových dat a stručně zahrneme také možnosti substituce PPr v jednotlivých funkcích prostřednictvím vztahné věty. Více k této otázce poté uvedeme v další kapitole 5.2 Konkurence přítomných participií se vztahnou větou.

5.1.1 Přítomné participium ve finální pozici v rámci věty

Nejvíce zastoupená funkce participia je CD (celkem 196 výskytů, 79,03 %), z nichž největší počet tvoří CD ve finální pozici (celkem 126 výskytů, 50,81 %). To může být dáno mimo jiné tím, že francouzština má tendenci klást rytmicky nejdelší syntagmata na konec věty (Kindt, 2003: 62; viz kapitola 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce). Mezi těmito výskyty najdeme většinou CD nacházející se dále od antecedentu ve finální pozici v rámci fráze (107 výskytů, 43,15 %); jde o případy s převážně adverbialním významem, které spíše nebude možné nahradit PRel. Tato úvaha se odráží také v datech: z celku 107 výskytů není 92 možné nahradit vztahnou větou, zbylých 15 případů jsme vyhodnotili jako diskutabilní a předložili ke konzultaci rodilým mluvčím (více v kapitole 5.2.3 Sporné a diskutabilní případy).

Preferované adverbialní interpretaci relativně odpovídá i automatické značkování podle UD, neboť většina těchto PPr se vztahuje k parentu s atributem `upos VERB` (100 výskytů) a je anotována jako `deprel advcl`. U zbytku výskytů, jejichž parent má jiný atribut `upos`, např. `NOUN` (4 výskyty), se jedná o nepřesnosti v anotaci syntaktických vztahů PPr vůči antecedentu, jak můžeme vidět v příkladech

[56] (p_lemma je vyznačeno kurzívou, reálný antecedent tučně). Tyto chyby mohou být způsobené absencí interpunkce (typické pro přívlastek těsný s charakterizující funkcí), jak můžeme vidět v příkladu [56]a a [56]b, což pravděpodobně vede k tendenci anotovat následující PPr podobně jako právě přívlastky těsné. Tyto dva výskyty jsou opravdu anotovány jako *ac1*. V příkladu [56]c je chybná anotace nejspíše způsobena tím, že se PPr nachází bezprostředně za substantivem, které ovšem není jeho reálný antecedent.

- [56] a. [...]et *il* sort à petits *pas* solitaires **cueillant** sur sa jaquette une puce qu'il caresse et gracie maintenant il voit arriver l'agent de police [...] (Cohen, Albert, *Belle du Seigneur*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. **Je** connus dans ma vie, cette nuit-là, la *ligne* de partage des eaux **redescendant** sur un versant après avoir lentement gravi l' autre et ne reconnaissant plus personne [...] (Saint-Exupéry, Antoine, *Citadelle*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- c. La **femme** était toujours sur le *seuil*, **serrant** les épaules à cause du froid. (Simenon, Georges, *Nouvelles enquêtes de Maigret*, InterCorp – francouzština, v16ud)

U PPr v této funkci můžeme v daném textovém typu (fiction) označit značkování za vcelku spolehlivé: tendence anotace podle atributu *advcl* odpovídá dominantnímu adverbialnímu významu CD ve finální pozici v rámci fráze. Z toho vyplývá, že participium v této funkci může konkurovat např. gerundi.

5.1.2 Přítomné participium ve finální pozici v rámci modifikátorů SN

Zbýlých 7,66 % z analyzovaného vzorku tvoří s 19 výskyty CD ve finální pozici, tedy PPr ve funkci přívlastku volného, které uzavírá skupinu ostatních modifikátorů SN (např. adjektiv), jež bezprostředně svůj antecedent následují (10 výskytů) nebo je jediným modifikátorem SN (9 výskytů). Zde se jedná o případy se spíše charakterizujícím významem, které patrně bude možné nahradit vztažnou větou. I v tomto případě se většina (12 výskytů) vztahuje k parentu s atributem *VERB*, 6 výskytů k parentu s atributem *NOUN/PROPN* a jeden k *PRON*. Při bližší analýze

výskytů s *p_deprel VERB* jsme zjistili, že všech 12 z nich má reálný antecedent substantivum.

U PPr v této funkci se zdá být značkování vztahu k antecedentu relativně nespolehlivé, neboť i u výskytů s *p_deprel VERB* lze všechny PPr (oněch 13 výskytů se substantivním antecedentem) substituovat vztaznou větou.

5.1.3 Přítomné participium v iniciální pozici

Druhým nejzastoupenějším typem CD je PPr v iniciální pozici (48 výskytů, 19,35 %, viz Tabulka 16). Jedná se o typ participiální konstrukce, který není možné nahradit vztaznou větou, což také potvrdilo všech 48 výskytů ve vzorku. Stejně jako u PPr ve finální pozici v rámci věty (konstrukce vyznačující se podobnými vlastnostmi) je i zde syntaktické značkování podle UD vcelku spolehlivé: 33 výskytů je označeno atributem *advcl* korespondujícím s preferovanou adverbiální interpretací této funkce. Další atributy označují specifické případy participia slovesa *être* ve funkci spony (*cop*), případně složená (*aux:tense*) či koordinovaná participia (*conj*): v příkladu [57]a se jedná o PPr v koordinaci s gerundiem³³, což potvrzuje příslovečnou platnost participia v antepozici. V příkladu [57]b je PPr koordinováno s dalšími participii, minulým *égaré* a následně přítomným *prenant*. Přestože se v tomto případě jedná o výrazně charakterizující modifikaci (tzv. participant-oriented), není ani tak možné toto PPr nahradit vztaznou větou. To ukazuje, že pozice PPr vůči antecedentu je jedno z nejsilnějších omezení substituce (např. oproti charakterizační / adverbiální sémantice).

- [57] a. *En s'arrêtant, redressant* gravement la tête, *prenant* une note de basse profonde qu'il tâcha de rendre harmonieuse, *il* ajouta [...] (Proust, Marcel, *A la recherche du temps perdu (Du côté de chez Swann)*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. A la tombée du jour, *égaré* dans une jungle de paroles, *tressaillant* au moindre bruit, *prenant* les craquements du parquet pour des interjections,

³³ Zde je namístě poznamenat, že v případě koordinace většího počtu gerundií není nutné opakovat morfém *en*. U tohoto příkladu není tedy jisté, jestli následné formy na *-ant* jsou participia nebo gerundia.

je croyais découvrir le langage [...] (Sartre, Jean-Paul, *Les Mots*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Malé chyby v anotaci se objevily opět při studiu atributu p_upos. Vyjma očekávaný atribut VERB zde najdeme také případy, kdy jsou parenty anotovány jako NOUN, případně ADJ. Protože není syntakticky možné, aby se PPr vázalo na adjektivum, můžeme buď očekávat případy, kdy je PPr koordinováno s ostatními modifikátory adjektivní platnosti, nebo případy, kdy je adjektivum součástí sponového predikátu a tedy hlavou celé věty nebo chyby v anotaci.

V těchto konkrétních případech se jedná o chyby. Zvláště zajímavý je případ [58]a, kdy je jako parent PPr *voulant* označeno adjektivum *levretées*. Z tohoto anotovaného vztahu poté plynou další nepřesnosti: PPr *voulant* je označeno atributem conj, naznačujícím chybnou koordinaci s adjektivem *levretées* a *sales* (zatímco reálná koordinace platí pro dvě hlavní věty v souvětí), a protože toto adjektivum figuruje ve funkci objektového doplňku, je také e_deprel (reálná syntaktická funkce) PPr *voulant* označen jako xcomp, tedy objektový doplněk. Reálný antecedent sledovaného participia je však zájmeno *je* a celé PPr se vůči němu nachází v antepozici.

- [58] a. Car je les trouve assez *levretées*, sales aussi de surcroît, et ne **voulant** pas monter des bêtes aussi crottées, **je** passe un certain temps à les étriller et à les brosser. (Merle, Robert, *Malevil*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Je jim málem vidět žebra a navíc jsou špinavé; nezbyvá mi než popadnout hřeblo a kartáč, protože na tak znečištěná zvířata sednout nehodlám.

Komplexní věty jako v příkladu [58] mohou představovat pro automatickou anotaci problém, způsobený například tím, že PPr jako nefinitní forma postrádá znaky shody, které by mohly spolehlivěji určit reálný antecedent. Jak jsme zmiňovali v kapitole 2.1 Komplexní syntaktická kondenzace, rozdíl mezi češtinou a francouzštinou (typologicky podobnou angličtině) spočívá v hierarchizaci dějů. Zatímco čeština realitu strukturuje jako řadu dějů v koordinaci nebo juxtapozici, francouzština pojímá realitu jako hlavní děj zahrnující děje dílčí v hierarchické

struktúře. Francouzské participium funguje jako prostředek syntaktické kondenzace a umožňuje tuto hierarchizaci, což vede k formulaci souvětí s vyšší mírou syntaktické komplexity, než jaké prototypicky nalézáme v češtině. V případě [58]b můžeme vidět, že v překladu dochází k restrukturalizaci sdělení, aby odpovídalo českému finitnímu vyjádření děje.

5.1.4 Přítomné participium integrované mezi subjektem a predikátem

PPr integrované mezi subjektem a predikátem, které jsou např. podle Kindt nejvhodnějším kandidátem na substituci vztažnou větou (2003), představuje s 22 výskyty 8,87 % analyzovaného vzorku. Častý charakterizační význam PPr v této funkci se opět odráží ve spolehlivosti syntaktického značkování podle UD, neboť až 14 výskytů je označeno jako `acl` a vztahuje se k parentu s upos atributem `NOUN` nebo `PROP`. Ostatní atributy pak odpovídají specifickým případům kauzativní konstrukce (`aux:caus`), složených (`aux:tense`) a koordinovaných participií (`conj`) a vztahují se k parentu s atributem `VERB`, kterým je u kauzativních konstrukcí a složených participií vždy plnovýznamové sloveso.

Co se týče náhrady vztažnou větou, tak v 19 případech to možné je, 2 případy jsou sporné a u jednoho případu to možné není. Hypotézy jsou dvě: buď se jedná o PPr v postpozici s antecedentem *qui*, na které se PRel vázat nemůže, nebo se jedná o PPr v antepozici s vazbou na elidované zájmeno v následující větě. Tomuto konkrétnímu příkladu pod číslem [69] se budeme věnovat také v kapitole 5.2.2 Případy, kdy PPr nelze nahradit vztažnou větou.

[59] [...] une femme un peu mûre, curieuse, d' un esprit excitable, et **qui, ayant cédé** à l'envie de faire connaissance avec le poison, décrit ainsi, pour une autre dame [...] (Butor, Michel, *Histoire extraordinaire*, InterCorp – francouzština, v16ud)

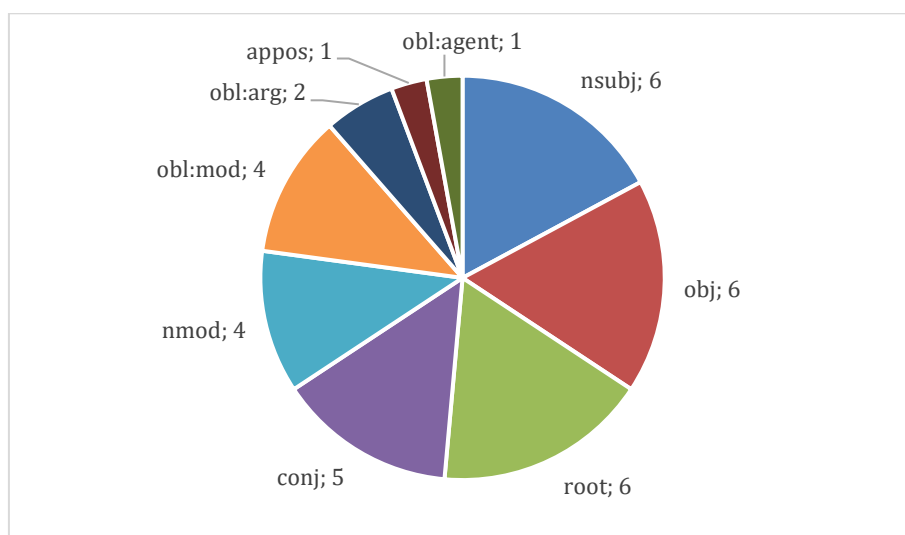
5.1.5 Přítomné participium ve funkci přívlastku těsného

Po volných participiálních konstrukcích je další nejvíce zastoupenou funkcí PPr přívlastek těsný s 42 výskyty (16,94 %). V tomto případě je syntaktické značkování

velice spolehlivé. Stejně jako u integrovaného PPr, i zde je až 40 výskytů anotováno jako `acl`, `sp_upos` NOUN nebo PRON. Těchto 40 výskytů se podle syntaktické anotace vztahuje ke svému reálnému antecedentu, a to ve 35 případech. Zbylých 5 případů je chybových, důvodem je opět s největší pravděpodobností blízkost jiného substantiva, které však patří mezi modifikátory antecedentu, jak můžeme vidět v příkladu [61] (`p_lemma` je vyznačeno kurzívou, reálný antecedent je tučně).

[61] Les ronces se tordaient comme de longs **bras** armés de *griffes* **cherchant** à prendre des proies. (Hugo, Victor, *Les Misérables*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Díky tomu, že u PPr ve funkci přívlastku těsného odkazuje značkování podle UD ve většině k reálnému antecedentu, se můžeme zaměřit také na další vlastnost parentu této konstrukce, a to jeho syntaktickou funkci (`p_dep`). Graf 13 uvádí zastoupení jednotlivých `p_dep` atributů u 35 výskytů PPr s `p_upos` NOUN a PROP. Vidíme, že nejvíce zastoupené jsou antecedenty ve funkci subjektu, přímého objektu a řídicího uzlu (ROOT), který zahrnuje případy, kdy je řídicí substantivum hlavou větného ekvivalentu samostatného nebo juxtaponovaného ke zbytku souvětí nebo se jedná o jmennou část přísudku.

Graf 13. Zastoupení `dep` atributů PPr ve funkci přívlastku těsného s `p_dep` NOUN a PROP (35 výskytů)

Zajímavý je atribut `conj`, který obsahuje PPr koordinované s dalšími modifikátory SN. Pokud jsou totiž těmito modifikátory předložkové fráze obsahující substantivum, které je blíže PPr než reálný antecedent a má stejné číslo, tak může být celá věta chápána jako víceznačná. A to buď už v originální francouzské konstrukci s PPr jako v příkladu [62], kde je reálným antecedentem *bruits*, nebo může být tato víceznačnost případně vyvolána až substitucí vztažnou větou.

- [62] a. et la lumière entrant à flots dans ma chambre, le ciel bleu et voilé des **bruits** d'enfants **montant** du village, la chanson de la vasque dans le jardin ... (Camus, Albert, *Carnets II*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. et la lumière entrant à flots dans ma chambre, le ciel bleu et voilé des bruits d'enfants (,) **qui montent** du village, la chanson de la vasque dans le jardin ...
- c. Odpoledne mi do pokoje proudí slunce a světlo, nebe je modré a zastřené, ze vsi sem doléhá dětský halas, v zahradě zurčí kašna...

Pokud pomineme případy s atributem `p_deprel conj`, které mohou ztěžovat porozumění svou víceznačností, lze všech 42 výskytů PPr ve funkci těsného přívlastku nahradit vztažnou větou.

5.1.6 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku

Nejmenší zastoupení ve vzorku má PPr ve funkci objektového doplňku (pouhých 9 výskytů, 3,63 %), což není nijak překvapivé. Malá četnost koresponduje s tvrzeními řečenými v kapitole 1.1.1.3 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku, a sice, že PPr se v této funkci vyskytuje minoritně, neboť francouzština zde preferuje jiné konstrukce, např. infinitiv a minulé participium (srov. Eriksson, 1993; Halmøy, 2008: 48; Willems & Defrancq, 2000: 12). Co se týče substituce těchto PPr vztažnou větou, tak z našich 9 výskytů ve vzorku je to možné pouze u dvou, 4 výskyty jsou diskutabilní a u 3 výskytů to možné není vůbec. To by mohlo naznačovat, že v této

funkci je ze všech čtyř zmíněných konstrukcí³⁴ PRel tou nejméně preferovanou, nicméně počet výskytů v analýze je opravdu malý na to, abychom mohli takovéto závěry spolehlivě vyvozovat.

Z hlediska syntaktického značkování podle atributu *deprel* bychom u těchto participií očekávali anotaci pomocí *xcomp*. Můžeme si ale všimnout, že u PPr ve funkci objektového doplňku je syntaktické značkování nejméně spolehlivé a jeho výskyty najdeme pod atributy *xcomp*, *acl* i *advcl*. Tato nesourodost může být pravděpodobně způsobena dvojí vazbou PPr v této funkci, která nemusí být automatickým značkováním podle UD vždy správně vyhodnocena, a to v případě, kdy je predikát příliš vzdálen od SPPr jako v příkladu [63]. Oba příklady jsou označeny jako *advcl*. Naproti tomu v příkladu [64] je PPr anotováno atributem *acl*, což odpovídá tomu, že oproti ostatním příkladům zaujímá toto PPr vůči svému antecedentu výraznější charakterizační roli: potenciální interpretace by mohla být taková, že v zorném poli vypravěče se nacházelo více říček, ale on si mezi nimi nejprve všiml té, která plynula přes hladké oblázky. Více k sémantice tohoto příkladu uvádíme v kapitole 5.2.1 Případy, kdy PPr lze nahradit vztahnou větou, pod číslem [66].

[63] b. Elle *revoyait* Monteloup en ruine, ses jeunes frères et sœurs vautrés dans le fumier, sa mère aux doigts rouges de froid, et son **père** assis à son petit bureau, **écrivait** avec application une supplique au roi qui n'avait jamais répondu ... (Golon, Anne; Golon, Serge, *Marquise des Anges*, InterCorp – francouzština, v16ud)

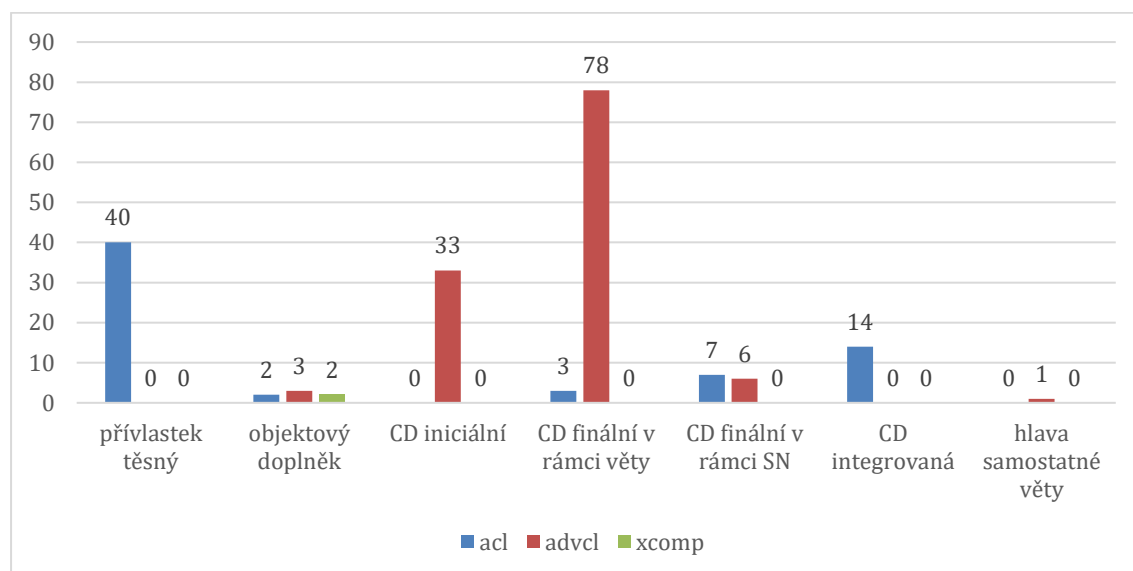
[64] Je *voyais* d'abord une rivière **coulant** sur les galets lisses, puis un chemin qui longeait l'infini du désert. (Makine, Andreï, *Le Testament français*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Při analýze syntaktických funkcí PPr ve vzorku jsme postupovali podle členění v kapitole 1.1.1 Syntaktické funkce přítomného participia ve francouzštině. Největší zastoupení PPr ve vzorku mají CD, z nichž nejfrekventovanější jsou PPr ve finální

³⁴ Ve funkci objektového doplňku vstupují do konkurence celkem čtyři konstrukce, tři nefinitní a jedna finitní: participium přítomné, participium minulé, infinitiv a predikativní vztahná věta (viz kapitoly 1.1.1.3 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku a 1.2.2 Predikativní vztahná věta).

pozici v rámci fráze. U jednotlivých funkcí jsme se zaměřili na spolehlivost syntaktického i morfologického značkování PPr i jejich parentu. Syntaktickou anotaci podle atributu `deprel` lze rozdělit na dva typy: atributy `aux:tense`, `aux:caus`, `cop` a `conj` označují PPr v konkrétní funkci např. sponového či pomocného slovesa, zatímco atributy `advcl`, `acl` a `xcomp` podávají také informaci o sémantické interpretaci dané konstrukce. Tato dichotomie mimo jiné ukazuje limity korpusových nástrojů a potvrzuje nutnost následné manuální korekce korpusových dat pro vyvozování konkrétních závěrů.

Pro naši analýzu jsou tak nejvíce informativní atributy `advcl`, který zahrnuje PPr s příslovečnou interpretací, `acl` obsahující PPr s charakterizační interpretací a `xcomp`, u kterého lze očekávat PPr ve funkci objektového doplňku. Graf 14 prezentuje absolutní frekvenci (počet výskytů) jednotlivých atributů v rámci analyzovaných syntaktických funkcí a pozic PPr. Vidíme, že syntaktické značkování podle UD, co se týče sledovaných tří atributů, je hodně spolehlivé. Problematictější je pouze funkce objektového doplňku, kde může anotaci komplikovat dvojitá vazba PPr na jmenný antecedent a predikát.

Graf 14. Zastoupení výskytů syntaktických funkcí PPr v rámci `deprel` atributu `acl`, `advcl` a `xcomp`

Na základě informací uvedených v podkapitolách u jednotlivých syntaktických funkcí PPr nebo vizualizace v Grafu 14 můžeme tedy vyslovit následující závěry. Čím jednoznačnější je příslovečná či charakterizační interpretace participiální konstrukce, tím spolehlivější je její syntaktické značkování. Čím

vzdálenější je PPr od svého antecedentu, tím větší je pravděpodobnost, že se vyskytne chyba v označení antecedentu (pouze u parentů s atributem upos NOUN, PROPn a PRON).

Ve výše provedené analýze jsme také stručně okomentovali možnosti substituce PPr v jednotlivých funkcích vztažnou větou. Podle očekávání byla substituce jednoznačně nepřipustná v případě antepozice participia (protože PRel vždy svůj antecedent postmodifikuje, jak bylo řečeno výše), naopak PPr ve funkci přívlastku shodného a CD integrované mezi subjektem a predikátem se ukázaly jako nejvhodnější pro tuto substituci. Jako nejproblematictější se poté ukázala funkce CD ve finální pozici v rámci věty, kde bylo až 15 ze 126 případů sporných. Vztažná věta sice nedisponuje stejně velkou syntaktickou mobilitou jako PPr, v určitých případech ale může být od svého antecedentu vzdálena (viz kapitola 1.2.1 Adjektivní vztažná věta), v tom případě se však jedná o uzuálně periferní konstrukci, jejíž přijatelnost bude u konkrétních vět diskutována s rodilými mluvčími v kapitole 5.2.3 Sporné a diskutabilní případy. U objektového doplňku je situace také rozmanitá, bohužel závěry u této funkce budou spíše provizorní, protože vzorek obsahoval nízký počet, pouhých 9 výskytů.

Při analýze vzorku se také prokázala pravdivost tvrzení z teoretické kapitoly 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce, a sice že všechny funkce PPr kromě přívlastku těsného se můžou vztahovat k více typům zájmen než vztažná věta. Celkové zastoupení PPr s tímto antecedentem bylo ve vzorku poměrně obsáhlé (celkem 114 výskytů; detailní zastoupení viz v Grafu d. v Příloze 2), tato statistika však vyplynula až z manuální analýzy, neboť většina výskytů PPr v těchto funkcích se vázala na parent s atributem VERB a reálný antecedent bylo třeba vyhledat u každého výskytu zvlášť. Navzdory závěrům plynoucím z malého počtu výskytů PPr s pronominálním antecedentem v kvantitativní části tak bude k typu antecedentu přihlíženo jako k významnému kritériu ovlivňujícímu volbu mezi finitní a nefinitní konstrukcí.

V následující kapitole se blíže zaměříme na možnosti substituce SPPr vztažnou větou a uvedeme konkrétní příklady.

5.2 Konkurence přítomných participií se vztažnou větou

V této kapitole budeme na vzorku 248 výskytů zkoumat, zda je možné nefinitní participiální konstrukce nahradit vztažnou větou a jaké faktory tuto ne/kompatibilitu určují, a to v rámci výše vymezených syntaktických funkcí PPr. Konstrukce jsou podle přijatelnosti substituce rozděleny na tři kategorie ANO/NE/sporné, kterým odpovídají následující podkapitoly. Cílem analýzy je vymezit, jaká syntaktická a sémantická omezení konkrétně vstupují do této substituce a ovlivňují preferenci finitní či nefinitní konstrukce ve francouzštině (nastíněno v předchozí kapitole a shrnuto též v kapitole 2.2 Přítomné participium a vztažná věta jako konkurenční formy NMod). Výchozí intralingvální analýzu, která tvoří jádro této kapitoly, doplníme o kontrastivní pozorování preference finitní či nefinitní konstrukce u českých překladových protějšků na paralelních datech (celkový přehled rozložení typů překladových protějšků u jednotlivých funkcí PPr je k nahlédnutí v Tabulce 17 v kapitole 5.3 Překladové protějšky v češtině).

Jsme si vědomi toho, že intralingvální a interlingvální analýza jsou dvě různé disciplíny s odlišnou metodologií: zatímco ve francouzštině je volba ovlivněna zmíněnými omezeními specifickými pouze pro francouzštinu, tak při kontrastivní analýze na paralelních (překladových) datech vstupují do volby další kritéria jako odlišné syntaktické vlastnosti dvou zkoumaných jazyků (viz kapitola

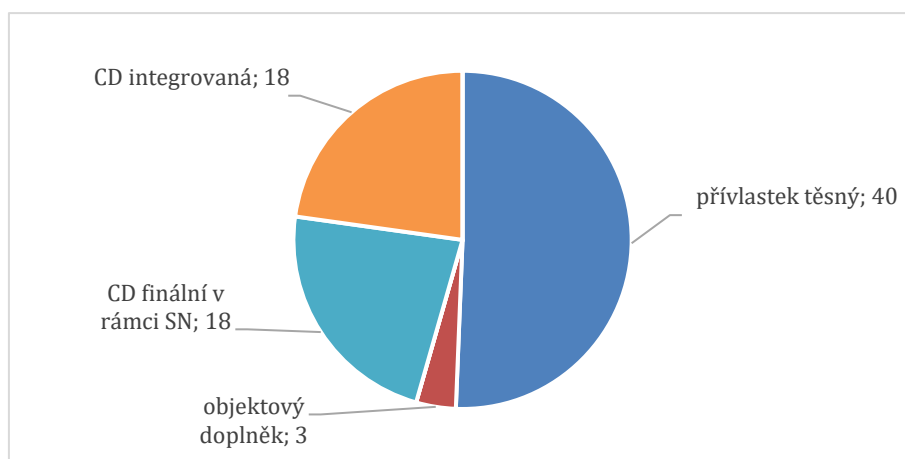
2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finitní konstrukce), stylistické konvence a překladatelské postupy. Proto bude kontrastivní analýza českých překladových protějšků pouze doplňující informací, nikoliv jedním z vysvětlení preference daných konstrukcí ve francouzštině.

5.2.1 Případy, kdy PPr lze nahradit vztažnou větou

V této kapitole se budeme věnovat případům, kdy PPr lze nahradit vztažnou větou, tedy celkem 79 výskytům (31,85 %). Z informací čerpaných z odborné literatury vyplývá, že nejspodněji by mělo substituci umožnit PPr ve funkci přívlastku shodného, PPr integrované mezi subjektem a predikátem a PPr ve finální pozici v rámci SN (Kindt, 2003: 67), a to především kvůli své pozici blízko k antecedentu, kterou nejčastěji zaujímá i PRel.

Pozice nefinitní konstrukce vůči antecedentu se zdá být jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících možnost substituce. Jak můžeme vidět v Grafu

15, který uvádí rozložení syntaktických funkcí PPr, které lze nahradit vztaznou větou, nefiguruje zde ani jeden výskyt CD v antepozici nebo CD ve finální pozici v rámci věty. Substitute CD v antepozici je vyloučena tím, že PRel ve francouzštině i v češtině se vždy vůči svému antecedentu musí nacházet v postpozici.

Graf 15. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině výskytů PPr, které lze nahradit PRel (79 výskytů)

Nejzastoupenější funkcí PPr, které lze nahradit vztaznou větou, je přívlastek těsný: 40/42 výskytů lze bez problému nahradit vztaznou větou, což koresponduje s tvrzením, že se jedná o nejbližší ekvivalent vztazné věty, jak ve své studii píše Kindt (2003). Ve shodě s touto studií jsme také mezi všemi 42 výskyty PPr ve funkci přívlastku těsného nenalezli ani jedno participium slovesa *être*, které podle Kindt nemůže plnit funkci přívlastku těsného jako striktně adnominálního modifikátoru (2003: 61-62).³⁵ Problematičtější by mohly být pouze koordinované PPr, o kterých budeme hovořit v kapitole 5.2.3 Sporné a diskutabilní případy.

Ve zde uvedeném případě [65]a, je participiální konstrukce vložena do jedné vztazné věty a komplement sledovaného participia *contenant* je rozvíjen další vztaznou větou. Souvětí [65]b je tak příkladem toho, kdy substitute vztaznou větou není nemožná ani nepřijatelná, ale může způsobit to, že výsledné souvětí bude z důvodu přílišného zanoření vztazných vět vnímáno jako příliš těžkopádné. Český překladový protějšek nabízí celý kontext dané konstrukce, díky čemuž si můžeme

³⁵ Důvod, proč ve francouzštině participium *étant* (a stejně tak např. v rumunštině a španělštině) nemůže fungovat jako čistě adnominální modifikátor ve funkci přívlastku těsného, zatímco například anglické participium *being* ano, zůstává podle Kindt otázkou, ve své studii pouze konstatuje zjištěná pozorování.

všimnout dvou za sebou následujících vztažných vět předcházejících sledovanou konstrukci, která je přeložena jako předložková jmenná fráze ve funkci přívlastku neshodného. Za povšimnutí stojí dále to, že v pořadí třetí vztažná věta je do češtiny přeložena jako koordinace, dochází tedy ke změně syntaktické komplexity a hierarchizace propozic v souladu s verbálnějším charakterem češtiny.

[65] a. [...] le disque d'or d'Yvette Horner, et une bouteille de vodka qui s'est cassée dans une jardinière **contenant** un fragile papyrus qui ne s'en remettra sans doute jamais. (Bouille, Pierre, *La Planète des singes*, InterCorp – francouzština, v16ud)

b. [...] le disque d'or d'Yvette Horner, et une bouteille de vodka *qui s'est cassée* dans une jardinière **qui contenait** un fragile papyrus *qui ne s'en remettra* sans doute jamais.³⁶

c. Z celkového vzhledu místnosti lze usuzovat, že to byla oslava okázalá, možná až velkolepá, ale že se nezvrhla: pár překocných sklenic, sem tam stopy po propálení cigaretou na polštářích a kobercích, poměrně dost mastných skvrn a rozlitého vína, ale nic opravdu nenapravitelného, až na protržené pergamenové stínidlo, na sklenici ostré hořčice, která vytekla na zlatou desku Yvette Hornerové, a na rozbitou láhev vodky, která se vylila do květináče **s choulostivým šáchorem papírodárným**, a ten se z toho už určitě nevzpamatuje.

Mezi překladovými protějšky PPr ve funkci přívlastku těsného najdeme nejvíce participií na *-ící*, vztažných vět a adjektiv ve srovnání s ostatními funkcemi tohoto tvaru (kompletní přehled uvádíme v Tabulce 17 v kapitole 5.3 Překladové protějšky v češtině), což může odrážet fakt, že francouzské PPr v této funkci má opravdu deskriptivní a charakterizační význam.

Co se týče objektového doplňku, všechny tři výskyty, které lze bez problémů nahradit vztažnou predikativní větou, mají následující společné vlastnosti, které je lehce odlišují od výskytů, kde je substituce nemožná nebo diskutabilní. Jedná se o predikát, kterým je prototypické sloveso umožňující tuto vazbu (např. *voir*), blízká

³⁶ V uvedených příkladech v kvalitativní analýze bude věta b. odpovídat konstrukcím, kdy je PPr transformováno jako PRel.

pozice PPr vůči tomuto antecedentu a pravděpodobně také nominální antecedent, ovšem pro potvrzení této hypotézy by bylo potřeba pracovat s rozsáhlejšími daty. V případě [67] je nutné transformovat ve vztahnou větu i ostatní modifikátory v koordinaci se sledovaným PPr (vyznačeno kurzívou). U obou prezentovaných příkladů lze ve shodě s 2/3 respondentů říct, že substituce vztahnou větou je preferovanější než frekventovaný infinitiv (viz kapitola 1.1.1.3 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku). Za jedno z vysvětlení lze považovat silnější charakterizační sémantiku PPr v těchto případech, což může být dáno mimo jiné tím, že fokusem slovesa vnímání *voir* v příkladu [66] je entita vykonávající děj, zatímco např. sloveso vnímání *imaginer* v příkladu [86], který uvádíme mezi spornými výskyty, se soustředí spíše na vykonávaný děj.

- [66] a. Je voyais d'abord une rivière **coulant** sur les galets lisses, puis un chemin qui longeait l'infini du désert. (Makine, Andreï, *Le Testament français*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Je voyais d'abord une rivière **qui coulait** sur les galets lisses, puis un chemin qui longeait l'infini du désert.
- c. [...] nejdřív jsem viděl říčku **proudící** přes hladké oblázky, potom cestu, která se táhla podél nekonečné pouště.
- [67] a. Elle revoyait Monteloup en ruine, ses jeunes frères et sœurs vautreés dans le fumier, sa mère aux doigts rouges de froid, et son père assis à son petit bureau, **écrivait** avec application une supplique au roi qui n'avait jamais répondu ... (Golon, Anne; Golon, Serge, *Marquise des Anges*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. et son père *qui était assis* à son petit bureau et **qui écrivait** avec avec application une supplique au roi qui n'avait jamais répondu ...
- c. Znovu před sebou viděla Monteloup v troskách, bratry a sestry s nohama od hnoje, matku s prsty zčervenálými zimou a otce, **sedícího** v malé kanceláři a pečlivě smolícího poníženou žádost králi, na niž nikdy nedostal odpověď.

V případě všech tří výskytů je PPr ve funkci objektového doplňku přeloženo do češtiny jako participium se zakončením na *-ící*. Když se podíváme na dva zmíněné

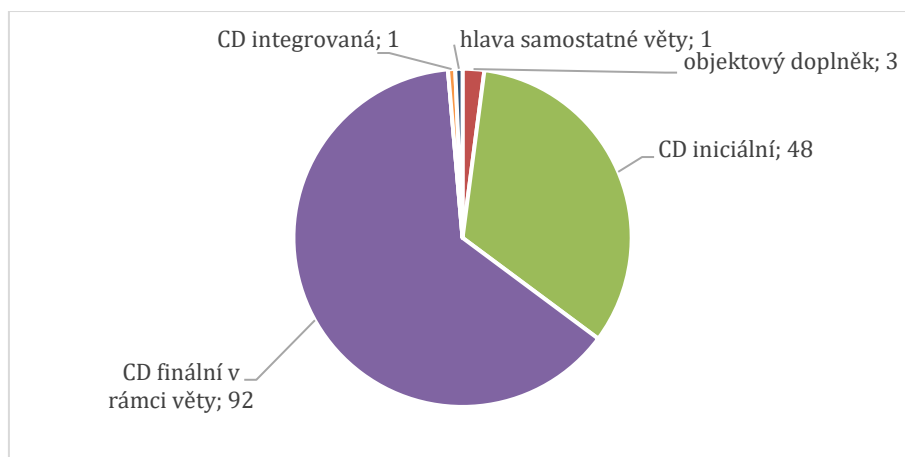
případy, může jedním z důvodů volby nefinitního protějšku místo vztažné věty být nejen vliv francouzské struktury ale také fakt, že souvětí dále druhou vztažnou větu obsahuje, a celá konstrukce by tak v češtině byla příliš komplexní nebo by muselo dojít ke stylisticky nevhodnému opakování vztažného zájmena. K uzavírání spolehlivých závěrů bychom ale potřebovali větší kontext, než jaký poskytuje konkordance v korpusu.

Poslední funkcí PPr, které se zde budeme krátce věnovat, je CD integrované mezi subjektem a predikátem. I v tomto případě je v souladu se studií S. Kindt možné většinu (18/22 výskytů) substituovat vztažnou větou. Jediným omezením, které může vzbuzovat otázky, je pro tento typ CD specifická dichotomie charakterizační i příslovečné interpretace, což odráží také velká rozmanitost konstrukcí u českých překladových protějšků: 1 participium na *-ící*, 2 přechodníky, 5 vět vztažných, 3 věty příslovečné, 3 jmenné konstrukce atp. (celý přehled je k dispozici v Tabulce 17 v kapitole 5.3 Překladové protějšky v češtině).

Jelikož je toto předpokládané omezení sémantického rázu a ve vzorku jsme nevyzozorovali žádné další syntaktické omezení, vybrali jsme dva případy jako diskutabilní a nechali přijatelnost daných substitucí posoudit rodilé mluvčí v kapitole 5.2.3 Sporné a diskutabilní případy.

5.2.2 Případy, kdy PPr nelze nahradit vztažnou větou

Případy, kdy nelze PPr nahradit vztažnou větou, tvoří největší část zkoumaného vzorku, celkem 145 výskytů (58,47 %). Nejvíce zastoupené jsou CD ve finální pozici v rámci věty a CD v antepozici (všech 48 výskytů), což navazuje na tvrzení řečené v předchozí kapitole, že pozice PPr je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících substituci vztažnou větou. Protože v této kapitole musíme popsat relativně obsáhlý vzorek, bude její struktura následující: nejprve popíšeme omezení způsobující nemožnost substituce u funkce, kde je substituce spíše očekávatelná, tedy u CD integrovaného mezi subjekt a predikát a u objektového doplňku, poté se budeme věnovat několika vybraným případům CD ve finální pozici v rámci věty, což doplníme o statistické zastoupení vyzozorovaných omezení.

Graf 16. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině výskytů PPr, které nelze nahradit PRel (145 výskytů)

Protože k nemožnosti substituce PPr v antepozici bylo již řečeno vše důležité v předchozích kapitolách, především, že PRel na rozdíl od volných participiálních konstrukcí musí svůj antecedent striktně následovat, budeme se tomuto typu dále věnovat jen stručně. Ve zkoumaném vzorku jsme nenašli ani jeden výskyt, který by znamenal výjimku z nemožnosti substituce. České překladové protějšky této funkce PPr relativně spolehlivě odráží její inherentně příslovečný význam: 14 vět příslovečných, 2 přechodníky atp. Zvláštním případem je iniciální PPr přeložené jako participium na *-ící* v příkladu [68]b, protože tento typ premodifikace je pro češtinu netypický. Můžeme se domnívat, že zde dochází k interferenci s typicky francouzskou strukturou fráze, bohužel kvůli neúplnému kontextu v paralelních datech nemůžeme vyvodit hlubší závěry.

[68] Il essayait de lutter contre leur avitaminose et il faisait souffrir une malheureuse. Humble et soumise, une fois de plus **respectant** son silence, sa croyante qui avait tout quitté pour lui, indifférente aux jugements du monde, qui ne vivait que pour lui, sa désarmée, ridicule de grâce et de faiblesse lorsqu'elle marchait nue, si belle et promise à la mort, dure et blanche [...] (Cohen, Albert, *Belle du Seigneur*, InterCorp – francouzština, v16ud)

b. Pokornou a poddajnou, znovu **respektující** jeho mlčení, svou vyznavačku, která pro něho všechno opustila, lhostejná k odsouzení společností, žijící jen pro něho, půvabem a slabostí až směšná, když kráčí nahá, tak krásná a zaslíbená smrti, jak bude ve své rakvi bílá a tuhá!

Jediný případ ve vzorku, kdy nelze CD integrovanou mezi subjektem a predikátem nahradit vztažnou větou, je uveden v příkladu [69], a to z toho důvodu, že antecedentem je vztažné zájmeno uvozující vztažnou větu, do které je participiální konstrukce vložena. Do češtiny je PPr přeloženo jako vztažná věta v koordinované konstrukci s protějškem francouzské vztažné věty, do které bylo PPr vloženo. Zatímco vztah mezi dějem PPr a dějem vztažné věty ve francouzštině je spíše důsledkový, jak lze vyvodit ze spojky *ainsi*, v češtině je díky adverbium *ted'* explicitován spíše časový vztah.

- [69] a. une femme un peu mûre, curieuse, d' un esprit excitable, et qui, **ayant cédé** à l' envie de faire connaissance avec le poison, décrit ainsi, pour une autre dame [...] (Butor, Michel, *Histoire extraordinaire*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. zralejší, zvědavé ženě vznětlivého ducha, **kteřá podlehla** touze poznat tento jed a ted' vypisuje pro jinou ženu [...]

Následující výskyty obsahují PPr ve funkci objektového doplňku, jež nelze substituovat vztažnou větou. V příkladu [70]a není substituce možná kvůli předložkové vazbě *reconnaitre comme*. V českém překladu byla tato konstrukce kompletně vynechána. V příkladu [71]a se PPr váže na predikát, který tvoří součást ustáleného spojení *se voir mal*. Nejčastěji toto slovní spojení následuje opět infinitiv (jako preferovaná forma vyjádření funkce objektového doplňku), použití vztažné věty je v této struktuře vyloučeno. Také do češtiny je PPr přeloženo jako infinitiv, a to ze stejného důvodu: francouzské ustálené slovní spojení má zde protějšek v českém ustáleném spojení *nemít sebemenší chuť*, které vyžaduje použití infinitivu. Jedná se o jeden ze dvou jediných infinitivních protějšků PPr v našem vzorku.

- [70] a. 103e se penche et assiste à la guerre entre cinq mille acariens, qu'elle reconnaît comme **étant** de type oribates, contre trois cents acariens de type hydrachnidés. (Werber, Bernard, *La Révolution des fourmis*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. 103 se sklání níž a stává se svědkem války mezi pěti tisíci roztoči rodu Hydrachna, bojujícími proti třem stům roztočům rodu Oribata.

- [71] a. Elle se voyait mal **reprenant** son voyage avec des instruments difficiles qu' elle ne saurait où se procurer.
- b. Neměla sebemenší chut' **vydat se znovu** na cestu a vláčet se s nějakým kompasem.

Co se týče PPr ve finální pozici v rámci věty, je zdaleka největším problémem v otázce substituce vzdálenost participiální konstrukce od antecedentu, jak můžeme vidět v příkladu [72]. Vztažná věta se totiž na rozdíl od syntakticky mobilní participiální CD vyskytuje preferenčně v blízkosti svého antecedentu. Existují možné výjimky, ovšem ty jsou v současném jazyce značně periferní. Více se těmto případům budeme věnovat v kapitole 5.2.3 Sporné a diskutabilní případy, kde shrneme postoje dotazovaných rodilých mluvčích vůči tomu typu konstrukce.

Až 85,87 % z celkového počtu 92 výskytů PPr ve finální pozici je od svého antecedentu vzdáleno natolik, že substituce vztažnou větou není možná, případně jsou mezi antecedent a PPr vloženy další větné konstrukce, stejně jako v příkladu [72]:

- [72] Je ne sais pas quand **Marie** s'aperçut de mon absence dans l'église – car je n'étais plus dans l'église –, si ce fut pendant le déroulement même de l'office, **se retournant** un instant pour me chercher des yeux et ne trouvant soudain plus que le vide entre les colonnes de marbre à l'endroit où je me trouvais quelques instants plus tôt [...] (Toussaint, Jean-Philippe, *Fuir*, InterCorp – francouzština, v16ud)

Druhým nejvýraznějším omezením je antecedent ve formě klitického zájmena, na které se PRel, jak jsme uvedli v kapitole 1.2.1 Adjektivní vztažná věta, vázat nemůže. U 92 výskytů PPr ve finální pozici v rámci věty má 66 z nich pronominální antecedent. Jak můžeme vidět v Grafu d. v Příloze 2, jedná se v našem vzorku o funkci s vůbec největším počtem výskytů vztahujících se k pronominálnímu antecedentu. Celkem 44 výskytů PPr nelze substituovat vztažnou větou, neboť jejich antecedentem je klitické zájmeno (viz příklad [73]), jedná se tedy o 48,83 % z celkového počtu PPr ve finální pozici v rámci věty.

- [73] Il avait interrogé les familles pendant des heures à la recherche du moindre point de contact et **il** repassait ses notes, **cherchant** la jonction. (Vargas, Fred, *Pars vite et reviens tard*, InterCorp – francouzština, v16ud)

V pořadí třetí výrazné omezení substituce vztažnou větou je sémantického rázu: jedná se o silný příslovečný význam participiální konstrukce. Souvětí [74] je příkladem PPr, které vyjadřuje průvodní okolnosti hlavního děje maticové fráze. V příkladu [75] pak můžeme pozorovat určitý vztah ekvivalence mezi oběma ději, vyjádřenými participiem a predikátem maticové fráze. Substituce vztažnou větou by vedla nejen ke ztrátě tohoto vztahu, ale také k přesunu antecedentu z reálného *elle*, na nejbližší SN *entreprise*, což by narušilo logickou interpretaci celého souvětí. Více k této problematice uvedeme v následující kapitole.

- [74] Elle s'excusa, m'**expliquant** que si certains hommes apprivoisés pouvaient être promenés dans les rues sans causer de scandale [...] (Boulle, Pierre, *Le pont de la rivière Kwai*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- [75] Elle poursuivait avec méthode son entreprise de nettoyage, **faisant** savoureusement claquer sa langue alors que la cuillère était immaculée. (Assouline, Pierre, *Double vie*, InterCorp – francouzština, v16ud)

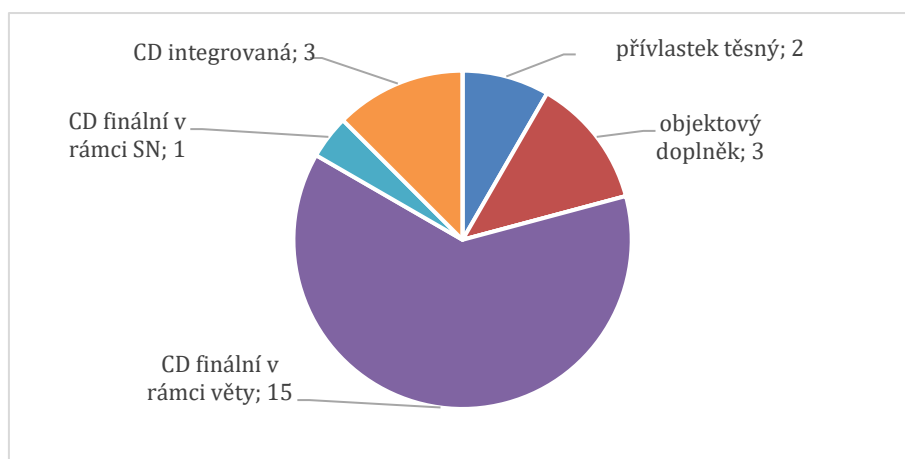
Nízká míra adnominální vazby, která je vlastní CD ve finální pozici (viz kapitola 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce), neumožňuje substituci vztažnou větou, neboť by došlo ke ztrátě explicitní příslovečné interpretace. Na základě analýzy vzorku, zvláště pozorování shrnutých v následující kapitole, však můžeme konstatovat, že sémantická omezení nejsou tak silná jako výše zmíněná omezení syntaktická, z nichž nejvlivnější jsou pozice PPr vůči antecedentu (antepozice a přílišná vzdálenost v postpozici) a antecedent ve formě klitického či vztažného zájmena.

5.2.3 Sporné a diskutabilní případy

V této kapitole rozebereme vybrané případy, které jsme označili jako sporné a diskutabilní. Přijatelnost substituce u jednotlivých výskytů jsme konzultovali

se dvěma skupinami tří rodilých mluvčích, konkrétně z Francie (5/6) a Belgie (1/6), pro sběr dat jsme využili dva Google formuláře, v každém bylo uvedeno 12 párů vět: originální věta obsahující participiální konstrukci a pod ní transformovaná věta se substitucí vztaznou větou. Dotazovaní rodilí mluvčí měli za úkol označit, zda je transformovaná věta 1) přijatelná, 2) přijatelná, ale došlo ke změně smyslu, 3) nepřijatelná. V případě volby 2) a 3) byli dále tázáni, proč je daná substituce nepřijatelná a zda je možné větu nějakým způsobem modifikovat, aby se sémanticky co nejvíce blížila originálu. Kompletní instrukce jsou k dispozici v Přílohách (Příloha 4 – Instrukce pro dotazník zaměřující se na přijatelnost diskutabilních substitucí).

Mezi spornými případy substituce najdeme výskyty participiálních konstrukcí, které jsou víceznačné buď v samotné originální konstrukci, nebo až v případě substituce vztaznou větou. V Grafu 17 můžeme vidět, že nejzastoupenější syntaktická funkce je CD ve finální pozici v rámci věty, která zahrnuje diskutabilní případy, kdy je potenciální substituující vztazná věta vzdálena od svého antecedentu. Jak už bylo řečeno, jedná se o periferní konstrukci, která však není vyloučená, a jak se ukazuje na datech vycházejících z konzultace s rodilými mluvčími, názory na její přijatelnost jsou často rozmanité.

Graf 17. Zastoupení syntaktických funkcí v podmnožině sporných případů substituce (24 výskytů)

Jeden ze dvou diskutabilních výskytů PPr ve funkci přívlastku těsného je případ [76], ve kterém se sledované participium váže na jméno, které disponuje mnoha modifikátory: v antepozici participiem minulým a kvantifikátorem, v postpozici dalším participiem minulým, které je v koordinaci se sledovaným PPr (kurzívou).

Případná substituce vztažnou větou by byla možná pouze v případě dodržení koordinace, substituovat by bylo nutné obě participia v postmodifikaci. Naše hypotéza, jež vznikla v souladu s informacemi z kapitoly 2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finite konstrukce, kde uvádíme, že francouzština tíhne spíše k nefinitním konstrukcím, byla, že takováto substituce by ztížila porozumění celému souvětí, které by tak vyznělo značně těžkopádně, neboť došlo k přílišnému zatížení tématu fráze.

- [76] a. *Abandonnés* par un ministre des mutilés qui devait sa carrière politique à sa jambe de bois, *deux époux s'entre-haïssant* mais *associés* d'ascension s'apprêtaient à arraisonner de conserve l'ambassadeur d'un petit État nouvellement créé [...] (Cohen, Albert, *Belle du Seigneur*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?*Abandonnés* par un ministre des mutilés qui devait sa carrière politique à sa jambe de bois, deux époux qui *s'entre-haïssent* mais **(qui) sont associés** d'ascension s'apprêtaient à arraisonner de conserve l'ambassadeur d'un petit État nouvellement créé [...]

Stejný pohled na věc měli také všichni 3/3 respondentů. Snížená přijatelnost substituce PPr ve funkci přívlastku těsného v případě koordinovaných struktur potvrzuje pozorování koordinovaných PPr a PRel v kvantitativní analýze: v kapitole 4.3 Frekvence syntaktické funkce parentu PPr a PRel (atribut p_deprel) jsme prezentovali tendenci PPr nacházet se v koordinovaných strukturách častěji než vztažné věty, což je vizualizováno zastoupením atributu conj v Grafu 10 a 11.

Druhý diskutabilní výskyt PPr ve funkci přívlastku těsného je věta [77], kterou jsme uváděli už v minulé kapitole pod číslem [62] jako příklad PPr, které v NMod bezprostředně následuje jiné substantivum rozvíjející reálný antecedent. Při konzultaci s rodilými mluvčími 2/3 uvedli, že originální konstrukce [77]a je víceznačná a SPPr se může stejně dobře vázat na *bruits* (reálný antecedent) i *enfants*. Naproti tomu u věty, kde je SPPr transformováno jako vztažná věta [77]b, se všichni respondenti shodli na tom, že preferenční interpretace je vazba na antecedent *enfants*. V českém překladovém protějšku je francouzská participiální konstrukce přeložena

divergentně jako koordinovaná hlavní věta a její struktura (subjekt *halas* se váže na predikát *doléhá*) potvrzuje vazbu PPr na *bruits*.

- [77] a. et la lumière entrant à flots dans ma chambre, le ciel bleu et voilé des **bruits** d'enfants **montant** du village, la chanson de la vasque dans le jardin ... (Camus, Albert, *Carnets II*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?et la lumière entrant à flots dans ma chambre, le ciel bleu et voilé des bruits d'enfants (,) **qui montent** du village, la chanson de la vasque dans le jardin ...
- c. Odpoledne mi do pokoje proudí slunce a světlo, nebe je modré a zastřené, **ze vsi sem doléhá dětský halas**, v zahradě zurčí kašna...

Podobnou diskusi vyvolal i příklad [78], u kterého jeden z dotazovaných hlasoval pro přijatelnou substituci, jeden pro přijatelnou se změnou smyslu a jeden pro nepřijatelnou substituci. Originální věta obsahuje CD, které, jak jsme uvedli v kapitole 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce, se sice preferenčně váže na subjekt fráze, ale vazba na objekt vyloučena není, pokud je významnějším a přijatelnějším antecedentem než subjekt. Zatímco tedy věta [78]a jasně naznačovala, že antecedentem je subjekt *lumière*, a to především díky tomu, že vazba na objekt *vallée* je ze sémantických důvodů spíše vyloučena, transformací ve vztažnou větu v [78]b došlo k tomu, že jako antecedent začal být vnímán pouze objekt *vallée*. Návrhy pro to, aby se transformovaná věta co nejvíce přiblížila originálu, spočívaly v přesunutí PRel blíže reálnému antecedentu *lumière* [78]c nebo v transformaci v koordinaci [78]d. Pro zachování originální struktury a významu je tedy v tomto případě PPr vhodnější než vztažná věta.

- [78] a. **La lumière** des tropiques envahissait la vallée humide, **faisant** miroiter le sable noir, imprégné d'eau, des terres fraîchement découvertes. (Boulle, Pierre, *Le pont de la rivière Kwai*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?La lumière des tropiques envahissait la vallée humide, **qui faisait** miroiter le sable noir, imprégné d'eau, des terres fraîchement découvertes.
- c. **La lumière** des tropiques, **qui faisait** miroiter le sable noir, imprégné d'eau, des terres fraîchement découvertes, envahissait la vallée humide.

d. La lumière des tropiques envahissait la vallée humide **et faisait** miroiter le sable noir, imprégné d'eau, des terres fraîchement découvertes.

Zatímco 2/3 dotázaných u následujícího případu [79] hlasovali pro substituci jako přijatelnou, jedna odpověď se přikláněla k substituci přijatelné, avšak se změnou smyslu, a to proto, že dotazovaný vnímal jako antecedent participiální konstrukce v [79]a substantivum *train*. Tento pohled na věc, přestože v komentáři dotazníku to nebylo explicitně řečeno, otevírá otázku nad možnou preferencí participiální konstrukce oproti vztažné větě v tomto konkrétním případě, a to především kvůli jeho příslovečné interpretaci. Pokud se podíváme na větu [79]a, můžeme použité SPPr interpretovat jako vyjádření důvodu směru, který vojáci zvolili; případná reformulace pomocí věty příslovečné [79]c by tuto interpretaci explicitovala.

- [79] a. Il lui arrivait alors de remarquer, sur la voie parallèle, un autre train, plein de **soldats** fraîchement mobilisés qui partaient dans le sens opposé, **se dirigeant** vers le front. (Makine, Andreï, *Le Testament français*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Il lui arrivait alors de remarquer, sur la voie parallèle, un autre train, plein de soldats fraîchement mobilisés qui partaient dans le sens opposé et **(qui) se dirigeaient** vers le front.
- c. Il lui arrivait alors de remarquer, sur la voie parallèle, un autre train, plein de soldats fraîchement mobilisés qui partaient dans le sens opposé **parce qu'ils se dirigeaient** vers le front.
- d. Občas na vedlejší koleji zahlédla jiný vlak, naplněný čerstvě mobilizovanými vojáky, kteří odjížděli na druhou stranu, **směrem na frontu**.

Přestože čeština oproti francouzštině preferuje použití finitních konstrukcí, vidíme, že překladový protějšek v [79]d obsahuje neverbální konstrukci, která blíže určuje směr, kterým se vojáci vydali, a jako přístavek je součástí vztažné věty s antecedentem *vojáky*. Na základě uvedených informací a s přihlédnutím k českému protějšku tak můžeme konstatovat, že při použití vztažné věty jako v příkladu [79]b, obzvlášť v koordinaci s předchozí charakterizační vztažnou větou, dochází ke ztrátě

příslovečné interpretace obsažené v PPr a substitutece může být vzhledem k informaci sdělené v první PRel chápána jako značně redundantní.

Následující případ [80] byl všemi 3/3 dotazovaných vyhodnocen jako nepřijatelný. Transformací PPr ve vztažnou větu opět došlo k odlišnému vnímání vazby: ta se přesunula ze substantiva *gorille* na nejbližší jmenný antecedent, konkrétně na zájmeno *moi*. Tato interpretace je nepřijatelná především kvůli nefunkční vazbě přivlastňovacího zájmena *sa* na takovýto antecedent.

- [80] a. Comme mon gorille repassait devant moi, **ayant fini** sa tournée, je cherchai par tous les moyens à attirer son attention. (Boulle, Pierre, *La Planète des singes*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?Comme mon gorille repassait devant moi, **qui avait fini** sa tournée, je cherchai par tous les moyens à attirer son attention.
- c. **Když moje gorila skončila** a procházela se kolem mne, snažil jsem se všemožně na sebe upozornit.

Na základě prezentovaných případů tedy můžeme potvrdit, že na rozdíl od PPr se vztažná věta opravdu preferenčně vztahuje k nejbližšímu možnému antecedentu. V případě, že se mezi reálným antecedentem a PPr nachází jiné jméno ve stejném čísle, přesouvá se v případě substitutece vztažnou větou vazba na toto bližší jméno, což může způsobovat, že je finální věta vnímána jako víceznačná nebo nepřijatelná, a to v závislosti na struktuře konstrukce. Pokud je však reálný antecedent a bližší jméno v jednotném čísle, ale mají různý rod, je možné zbavit transformovanou větu víceznačnosti vložení resumptiva (viz kapitola 1.2.1 Adjektivní vztažná věta) jako v příkladu [81]c.

I přes možnou přijatelnost transformovaných souvětí však můžeme konstatovat, že ve výše prezentovaných případech by preferovanou formou NMod bylo spíše PPr, a to nejen kvůli jednoznačnější interpretaci, ale také kvůli zachování příslovečného významu, který se ostatně někdy promítá i do překladových protějšků, viz vedlejší věta časová v [80]c a koordinovaná hlavní věta s významem časové souběžnosti dějů v [81]d.

- [81] a. La femme était toujours sur le seuil, **serrant** les épaules à cause du froid. (Simenon, Georges, *Nouvelles enquêtes de Maigret*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?La femme était toujours sur le seuil, **qui serrait** les épaules à cause du froid.
- c. La femme était toujours sur le seuil, **elle qui serrait** les épaules à cause du froid.
- d. Žena stála dál na prahu a **choulila se** zimou.

Otázkou tedy zůstává, kdy je možné PPr ve finální pozici v rámci věty, tzn. PPr vzdálené od svého antecedentu, nahradit tzv. *relative extraposée*, vztažnou větou, která bude rovněž od antecedentu vzdálena, aniž by touto substitucí byla ovlivněna přijatelnost celého souvětí.

Následující substituce ve formě [82]b byla 1/3 dotazovaných označena jako přijatelná a 2/3 dotazovaných jako nepřijatelná, přičemž v komentáři uvedli, že souvětí se může stát přijatelným díky vložení resumptiva, viz [82]b. V případě [83]b jsme transformovanou konstrukci k posouzení uvedli ve formě s resumptivem. Zde je použití resumptiva obligatorní, protože PRel se nemůže vázat na zájmeno *ils*. Všichni respondenti toto souvětí označili za přijatelné, nicméně 2/3 poznamenali, že vyznívá značně archaicky.

- [82] a. Il voyait, une à une, les prophéties se réaliser, **confirmant** l'identité de Yéchoua. (Schmitt, Éric-Emmanuel, *L'Evangile selon Pilate*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?Il voyait, une à une, les prophéties se réaliser, **qui confirmaient** l'identité de Yéchoua.
- c. Il voyait, une à une, les prophéties se réaliser, **celles qui confirmaient** l'identité de Yéchoua.
- [83] a. Ils vivaient, **n'ayant** plus de noms, désignés seulement par des numéros... (Hugo, Victor, *Les Misérables*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Ils vivaient, **eux qui n'avaient** plus de noms, désignés seulement par des numéros...

Archaicky působí podle 1/3 respondentů také souvětí [84]b, které daný respondent označil za přijatelné. Ostatní dva respondenti tuto substituci označili za nepřijatelnou. Použití vztahné věty by podle nich bylo možné pouze za podmínky vložení resumptiva *elle*, což v tomto konkrétním případě vyznívá příliš těžkopádně a redundantně, proto navrhli možnost reformulace prostřednictvím koordinace [84]c v příčinném poměru nebo gerundia [84]d. Tyto návrhy také ukazují silný příslovečný význam dané participiální konstrukce. Českým překladovým protějškem je koordinovaná věta [84]e, která, přestože není uvozena explicitní příčinnou spojkou, nese příčinný význam.

- [84] a. Elle n'ose s'approcher, **se souvenant** de ma rebuffade de la veille. (Merle, Robert, *Malevil*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?Elle n'ose s'approcher, **qui se souvient** de ma rebuffade de la veille.
- c. Elle n'ose s'approcher, **car elle se souvient** de ma rebuffade de la veille.
- d. Elle n'ose s'approcher, **en se souvenant** de ma rebuffade de la veille.
- e. Blíž ke mně si netroufá, **ještě nezapomněla**, jak jsem ji včera sjel.

Co se týče PPr ve funkci objektového doplňku, je situace velice rozmanitá. Jak jsme uvedli v kapitolách 1.1.1.3 Přítomné participium ve funkci objektového doplňku a 1.2.2 Predikativní vztahná věta, nejsou námi sledované struktury jediné, které v této funkci vstupují do konkurence. Mnohem frekventovanější bývají třeba infinitiv nebo minulé participium. Komentáře, které dodali dotazovaní rodilí mluvčí k následujícím dvěma větám, tuto myšlenku potvrzují. Podívejme se nejprve na větu [85]b, zde je substituce vztahnou větou nepřijatelná (stejně odpověděli i 3/3 dotazovaných), a to kvůli tomu, že antecedent originálního SPPr je vztahné zájmeno. Všichni dotazovaní navrhli substituci infinitivem jako v [85]c.

- [85] a. Ensuite, il y avait là-haut, sous Tête-Rouge, le renard, les rats et les fourmis qui dévoraient peut-être les innombrables captures de nos pièges, ou le perfide boiteux d'Allauch, que j'imaginai **faisant** la tournée à ma place. (Pagnol, Marcel, *Souvenirs d'enfance*, InterCorp – francouzština, v16ud)

- b. *[...] ou le perfide boiteux d'Allauch, que j'imaginai **qui fit** la tournée à ma place.
- c. *[...] ou le perfide boiteux d'Allauch, que j'imaginai **faire** la tournée à ma place.

V případě [86] označili substituci vztažnou větou za přijatelnou 2/3 rodilých mluvčích, jeden dotazovaný ji označil za nepřijatelnou s komentářem, že konstrukce *imaginer quelqu'un faisant quelquechose* je relativně ustálená. To může korespondovat s tvrzeními (o vlivu sémantiky predikátu a toho, zda je cílem vnímání entita nebo děj, který vykonává, na volbu konstrukce modifikátoru), které jsme uvedli v kapitole 5.2.1 Případy, kdy PPr lze nahradit vztažnou větou. Sloveso *imaginer* na rozdíl od deskriptivnějšího *voir* pravděpodobně vyžaduje použití konstrukce, která nemá tak výrazně deskriptivní a charakterizační význam jako PRel, zároveň v příkladu [86]a se sloveso vnímání soustředí na děj vykonávaný ředitelem, nikoliv na ředitele konajícího onen děj. Ostatně i zde se všichni tři respondenti opět shodují v tom, že v případě nutnosti substituce by infinitivní konstrukce působila přirozeněji, viz [86]c. Vidíme, že i českým protějškem v [86]d je vedlejší věta doplňková.

- [86] a. Il imagine le directeur du Palais **utilisant** l'exercice pour tester les présentateurs. (Guedj, Denis, *Le Théorème du perroquet*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Il imagine le directeur du Palais **qui utilisait** l'exercice pour tester les présentateurs.
- c. l imagine le directeur du Palais **utiliser** l'exercice pour tester les présentateurs.
- d. Představil si, **jak ředitelství Paláce toho cvičení používá při výběru uchazečů.**

V kapitole věnované PPr, jež lze nahradit vztažnou větou, jsme zmínili, že CD integrované mezi subjektem a predikátem tvoří zvláštní případ. Podle Kindt je totiž tento typ CD nejvhodnějším kandidátem na substituci vztažnou větou, protože má spíše charakterizační než adverbialní význam. Adverbialní interpretace těchto konstrukcí zůstává sice stále patrná, nepřináší však žádná omezení pro substituci

vztažnou větou. Jak jsme psali v kapitole 1.2.1 Adjektivní vztažná věta, nerestriktivní PRel může totiž také někdy nést příslovečnou interpretaci.

Rozhodli jsme se tedy dva případy zahrnout i mezi diskutabilní výskyty a nechali tuto substituci ohodnotit rodilé mluvčí. Věta [87]a je příkladem integrovaného PPr, které očividně nese i příslovečný význam, neboť z děje PPr vyplývá děj maticové fráze. To se také odráží v překladovém protějšku, kde je nefinitní konstrukce přeložena jako vedlejší věta příslovečná časová. V [87]b je participiální konstrukce nahrazena nerestriktivní PRel, kterou všichni respondenti označili jako přijatelnou, 2/3 dokonce upřesnili, že podle nich neztrácí konstrukce ani původní příčinnou sémantiku.

- [87] a. M. Ruche, **ayant** décelé cette étonnante aptitude, l'avait surnommé Max l'Éolien. (Guedj, Denis, *Le Théorème du perroquet*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. M. Ruche, **qui avait** décelé cette étonnante aptitude, l'avait surnommé Max l'Éolien.
- c. **Když pan Ruche tuto udivující schopnost odhalil**, dal Maxovi přezdívku Eolský Max.

Naproti tomu substitute integrovaného PPr v případě [53]b byla hodnocena 2/3 dotazovaných jako přijatelná, ovšem se změnou smyslu, jeden respondent pak tuto substituci označil za nepřijatelnou. Jako vysvětlení všichni tři uvedli, že v případě nutnosti substituovat PPr finitní konstrukcí, by bylo vhodnější použít vedlejší větu příslovečnou nebo koordinaci v příčinném poměru, viz [53]c. Český protějšek [53]d tohoto souvětí vedlejší větu příčinnou obsahuje, což může odrážet silný příčinný význam této konkrétní participiální konstrukce.

- [53] a. Vers le milieu du pont, Cosette, **ayant** les pieds engourdis, désira marcher. (Hugo, Victor, *Les Misérables*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. ?Vers le milieu du pont, Cosette, **qui avait** les pieds engourdis, désira marcher.
- c. Vers le milieu du pont, Cosette, **car / parce qu'elle avait** les pieds engourdis, désira marcher.

d. Uprostřed mostu si Cosetta vzpomněla, že raději půjde, **protože jí dřevěněly nohy**.

V neposlední řadě stojí za zmínku jeden diskutabilní výskyt, který považujeme za zajímavý z mnoha důvodů. V originálním souvětí [88]a je zásadní otázkou, co je antecedentem PPr koordinovaných se sledovaným PPr *jouant*. Může to být zájmeno *je*, může to být proprium *Caïphe* a může to být neexplicitované exkluzivní *nous* (*je + Caïphe*). S největší pravděpodobností se jedná právě o *nous*, což mimo jiné vyplývá i ze zvoleného českého překladu, kde je PPr přeloženo jako přechodník *rozrážejíce* ve formě plurálu. Ostatně i predikát druhé věty je v plurálu.

V případě, že antecedentem je exkluzivní *nous* (*je + Caïphe*), není možné nahradit PPr vztaznou větou. V souvětí [88]b obsahujícím substituci PRel vidíme, že se tato finitní konstrukce musí nutně vztahovat pouze k propriu *Caïphe*, protože antecedent *je* je u PRel vyloučen. Všichni respondenti se také shodli na tom, že ač je tato konstrukce přijatelná, dochází ke změně smyslu právě v tom, že je jako jeden z aktantů děje PPr vyloučen vypravěč reprezentovaný zájmenem *je*.

- [88] a. Leur ordonnant de nous attendre, je poursuivi seul, sans protection, avec Caïphe, **jouant** des coudes, montant sur des pieds, tirant sur les manteaux. (Schmitt, Éric-Emmanuel, *L'Évangile selon Pilate*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Leur ordonnant de nous attendre, je poursuivi seul, sans protection, avec Caïphe, **qui jouait** des coudes, montait sur des pieds, tirait sur les manteaux.
- c. Nařídil jsem jim, aby na nás počkali. S Kaifášem jsme šli dál sami, bez ochrany, **rozrážejíce** dav lokty, šlapajíce po nohou a zachytávajíce o pláště.

Posledním zajímavým aspektem je CA na začátku celého souvětí. Přestože nejsou CA součástí naší analýzy, můžeme na tomto místě názorně ukázat, jak se s touto konstrukcí typickou pro francouzštinu, ale neexistující v češtině, nakládá při překladu. Jelikož CA nepatří do adnominální modifikace a je svou konstrukcí nejbližší finitním větám, je nejlepším východiskem ji do češtiny přeložit jako samostatnou větu, jako v [88]c. V tomto případě se však do překladu nepromítá

přísluvečný význam určité časové souvislosti mezi CA a zbytkem souvětí, která by mohla být explicitována například použitím vedlejší věty časové v konstrukci *Zatímco jsem jim nařídil, aby na nás počkali, šli jsme s Kaifášem dál sami [...]*.

Právě typem českých překladových protějšků jednotlivých syntaktických funkcí PPr ve vzorku se bude stručně zabývat následující kapitola.

5.3 Překladové protějšky v češtině

Výskyty budou v třetí fázi roztríděny podle charakteru jejich českých překladových protějšků. Podle terminologie uvedené v knize Stiga Johanssona *Seeing through Multilingual Corpora: On the Use of Corpora in Contrastive Studies* (2007), budou výskyty rozděleny podle korespondence na nulovou (*zero correspondences*) a zjevnou (*overt correspondences*), podle míry shody na kongruentní a divergentní a nakonec podle jejich syntaktických a sémantických charakteristik. Za nulovou korespondenci považujeme případ, kdy přeložená fráze „neobsahuje žádnou formu, která by mohla být specificky vztažena“ ke zdrojové větě (Johansson, 2007: 23):

[89] a. Alexandre, **se soutenant** à peine, fait à chacun un imperceptible signe de tête. (Davidson, Marie-Thérèse, *Sur les traces d'Alexandre le Grand*, InterCorp – francouzština, v16ud)

b. Alexandr pokynul každému z nich sotva zmatelně hlavou.³⁷

Kongruentní korespondenci nazýváme případy, kdy oba výrazy (originál i jeho překladový protějšek) patří do stejné kategorie sémantické i formální, tj. syntaktické a gramatické, jako v příkladu [90]. Divergentní korespondence pak analogicky nastává v případech, kdy se překladový protějšek syntakticky nebo sémanticky odlišuje od originálu jako v příkladu [91], kde je PPr ve francouzštině přeloženo jako vztažná věta v češtině.

³⁷ Kvůli zarovnání paralelních dat podle vět může někdy dojít k tomu, že se překladový protějšek v konkordanci neobjeví, a to v případech, kdy se nachází v jiné větě.

- [90] a. Je voyais d'abord une rivière **coulant** sur les galets lisses, puis un chemin qui longeait l'infini du désert. (Makine, Andreï, *Le Testament français*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. [...] nejdřív jsem viděl říčku **proudící** přes hladké oblázky, potom cestu, která se táhla podél nekonečné pouště.
- [91] a. Ces mots: je suis un ancien forçat, **sortant** de la bouche de M. Fauchelevent et entrant dans l'oreille de Marius, allaient au-delà du possible. (Hugo, Victor, *Les Misérables*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Slova jsem bývalý galejník, **která vyšla z úst pana Faucheleventa** a pronikla do Mariova ucha, překročila však meze slyšitelnosti.

Cílem této kapitoly je poskytnout spíše kvantitativní souhrn typů českých překladových protějšků pro jednotlivé funkce přítomného participia ve francouzštině, který předkládáme v následující Tabulce 17. V Tabulce neuvádíme statistiku k překladu PPr ve funkci hlavy samostatné propozice, neboť se nejedná o jednu z prototypických funkcí PPr, ale zde spíše o důsledek stylistického rozdělení souvětí [92]a. PPr ve funkci hlavy je však ve vzorku přeložena také jako hlava následujícího souvětí v příčinném vztahu k předchozí větě [92]b.

- [92] a. Ceux-là vinrent me parler de la commodité et je me souvins de mon armée. **Sachant** combien d'efforts on se donne pour l'équilibre de la vie, malgré que la vie soit absente quand l'équilibre est fait. (Saint-Exupéry, Antoine, *Citadelle*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. **Neboť jsem věděl**, kolik úsilí stojí dosáhnout v životě rovnováhy, i když s jejím nastolením život mizí.

Z dat v Tabulce 17 také vychází statistické informace uvedené v předchozí kapitole 5.2 Konkurence přítomných participií se vztažnou větou a jednotlivým podkapitolám. Celková statistika se i přes vynechání PPr ve funkci hlavy vztahuje k analyzovanému počtu 248 výskytů.

české překladové protějšky		francouzské SPPr												celkem	
		anteponice				postponice									
		CD v iniciální pozici		přívlastek těsný		CD integrovaná mezi subj. a před.		CD ve finální pozici v rámci věty		PPr ve finální pozici v rámci SN		objektový doplněk			
		Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%		
nulová		2	0,81	-	-	1	0,40	3	1,21	2	0,81	1	0,40	9	3,63
kongruentní	participium <i>-ící/-oucí</i>	1	0,40	10	4,03	1	0,40	2	0,81	2	0,81	3	1,21	19	7,66
	přechodník	2	0,81	-	-	2	0,81	4	1,61	1	0,40	-	-	9	3,63
divergentní	VV vztažná	1	0,40	12	4,84	5	2,02	4	1,61	4	1,61	1	0,40	27	10,89
	VV příslovečná	14	5,65	2	0,81	3	1,21	16	6,45	-	-	-	-	35	14,11
	VV doplňková	-	-	-	-	-	-	2	0,81	-	-	3	1,21	5	2,02
	samostatná věta	-	-	1	0,40	1	0,40	1	0,40	4	1,61	-	-	7	2,82
	predikát maticové fráze	-	-	-	-	-	-	1	0,40	-	-	-	-	1	0,40
	koordinace	23	9,27	9	3,63	4	1,61	63	25,40	4	1,61	-	-	103	41,53
	nefinitní konstrukce	-	-	1	0,40	-	-	-	-	-	-	1	0,40	2	0,81
	neslovesné konstrukce	5	2,02	7	2,82	5	2,02	11	4,44	2	0,81	-	-	30	12,10
celkem		48		42		22		107		19		9		247	

Tabulka 17. Přehled českých překladových protějšků francouzských SPPr v různých syntaktických funkcích (vztaženo k 248 výskytům)

Většina překladových protějšků patří pod zjevnou korespondenci, pouze 9 případů jsme označili jako nulové, pokud neobsahovaly žádný ekvivalent originální participiální konstrukce, jako v příkladu [70] a [89]. Obecně můžeme konstatovat, že rozrůzněnost českých překladových protějšků francouzského PPr odráží fakt, že se jedná o velice rozmanitou gramatickou kategorii s rozmanitými syntaktickými funkcemi i sémantikou. Kongruentních participiálních protějšků v češtině bylo celkem 19 (celkem tedy tvoří 7,66 % z celého vzorku, což vůči celému vzorku velmi málo) a vyskytují se u každé funkce, nejvíce z nich však odpovídá PPr ve funkci přívlastku těsného (celkem 10), následované 3 PPr ve funkci objektového doplnku. Jedná se o ty PPr v této funkci, které bylo možné ve francouzštině nahradit vztažnou větou bez problému, jak jsme uvedli v příkladech [66] a [67].

Naopak žádné výskyty přívlastkového a doplňkového PPr nebyly do češtiny přeloženy jako přechodník, což koresponduje s jejich výrazně charakterizačním významem. Přechodník jako druhý typ kongruentní korespondence je nejčastějším typem překladu pro CD ve finální pozici v rámci fráze, CD v iniciální pozici a CD

integrovaného mezi subjektem a predikátem, kde vyjadřuje průvodní okolnosti vyjadřované těmito funkcemi, jako např. v souvětí [88]. Celkově malý počet protějšků ve formě přechodníku však může vyplývat z toho, že je v češtině tato nefinitní konstrukce v současném jazyce vnímaná jako archaická a v úzu tedy značně periferní.

Co se dále týče nefinitních konstrukcí, zcela zanedbatelnou část tvoří dva infinitivní protějšky. U jednoho výskytu v příkladu [71]b jsme použití infinitivu zdůvodnili vazbou na ustálené slovní spojení.

Odlišná míra různých typů překladových protějšků u jedné funkce PPr také může poskytovat zajímavé informace o typologických syntaktických rozdílech mezi francouzštinou, která preferuje nefinitní konstrukce, a češtinou, přiklánějící se k verbálnějšímu vyjádření skutečnosti prostřednictvím finitních konstrukcí (viz kapitola 2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finitní konstrukce, srov. Mathesius, 1961: 171; Malá & Šaldová, 2012: 152). Ostatně většinu překladových protějšků tvoří finitní konstrukce (celkem 157 výskytů, 63,31 %), výše zmíněných nefinitních konstrukcí je celkem pouze 30 (12,10 %). Stejný počet mají také překladové protějšky v neslovesné formě, mezi nimiž najdeme verbální substantiva, adjektiva, adverbia, ustálená spojení a přístavek.

Za krátký komentář stojí překlad uvedený v příkladu [93], kde je PPr přeloženo jako předložka *bytem* odvozená od instrumentálu podstatného jména. Tyto předložky se označují jako denominální a bývají nejčastěji odvozeny od lexikálně abstraktních substantiv, resp. substantiv, která umožňují sémantické rozšíření na abstraktnější předložku (Kroupová, 1984: 115), podobný slovotvorný proces dal vzniknout například předložce *jménem*.

- [93] a. Bateau Français, surnommé Congo, fabricant de râpes à manioc (?), très probablement sans profession, **demeurant** quartier La-Bel-fort, Lamentin. (Chamoiseau, Patrick, *Solibo Magnifique*, InterCorp – francouzština, v16ud)
- b. Bateau Français, řečený Kongo, výrobce struhátek na maniok (?), pravděpodobně bez zaměstnání, **bytem** ve čtvrti La-Belfort, Lamentin.

Nejvíce českých překladových protějšků je tedy finitního charakteru, což může být ovlivněno typologií češtiny, jejíž verbální fráze se vyznačuje oproti

francouzské větší dynamičností, nebo také omezenějšími syntaktickými možnostmi českého participia vyjadřovat např. příslovečné okolnosti důsledku, příčiny, průvodních okolností atp., jež bývají typickou interpretací francouzských volných participiálních konstrukcí (viz kapitola 1.1.1.2 Volné participiální konstrukce).

Z celkového počtu 157 finitních protějšků tvoří 67 z nich vedlejší věty (27,02 % z celkového počtu výskytů). Vyšší počet příslovečných vedlejších vět oproti větám vztažným může však být ovlivněn celkově vyšším zastoupením originálních PPr s inherentně adverbialním významem ve vzorku. Směrodatnější může být rozložení vedlejších vět u daných funkcí originálních PPr. Vztažné věty jsou nejčastějším překladem PPr ve funkci přívlastku těsného a CD integrovaného mezi subjekt a predikát, zatímco příslovečné věty odpovídají CD ve finální pozici v rámci fráze a CD v iniciální pozici, jelikož, jak bylo řečeno v kapitolách 1.1.3 Problematika vymezení českých participií a 2. Dynamičnost francouzské a české syntaxe: preference (ne)finitní konstrukce, české participium není schopno vyjadřovat stejné příslovečné významy jako francouzské PPr a ten musí být explicitován ve finitní konstrukci (srov. (Mathesius, 1961: 171).

Koordinované struktury jsou vůbec nejčastějším typem překladu participiálních konstrukcí s celkovým počtem 82 výskytů (33,06 %), což koresponduje s výsledkem zmíněné studie Malé a Šaldové (2015), která analyzovala české překladové protějšky anglických přítomných *-ing* participií. Stejně jako v jejich studii, i v našem vzorku může být převaha tohoto typu překladu ovlivněna vysokým zastoupením adverbialních PPr jako je CD ve finální pozici v rámci fráze (63 výskytů je přeloženo ve formě koordinované konstrukce) a CD v iniciální pozici (23 výskytů je přeloženo jako koordinovaná konstrukce). Tyto konstrukce primárně vyjadřují průvodní okolnost, a koordinace je tak kromě přechodníku a předložkových frází s předložkou s jediným možným ekvivalentem v češtině, protože čeština stejně jako většina evropských jazyků nemá subordinační spojku pro vyjádření průvodní okolnosti.

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo vyhodnotit na vzorku 248 výskytů přítomného participia, do jaké míry je možné přítomné participium substituovat vztaznou větou v rámci adnominální modifikace. Analýza na nejnovější verzi syntakticky anotovaného korpusu InterCorp v 16ud umožnila stanovit si a splnit také dílčí cíle umožňující například ověřit informace z odborné literatury na rozsáhlých datech současného jazyka nebo na paralelních datech sledovat, jakým způsobem je struktura francouzských frází obsahujících přítomné participium přeložena do češtiny.

V kvantitativní analýze jsme nejprve představili frekvenci zkoumaných konkurenčních forem v různých textových typech. Ze srovnání originálních a překladových textů vyplynulo, že PPr je v překladových textech z češtiny méně zastoupené než v originálních textech, což může být dáno omezenějšími syntaktickými možnostmi českého participia, například nemožností figurovat jako jádro absolutní konstrukce nebo nemožností vyjadřovat určité příslovečné významy. Studium parentu (řídícího větného členu) obou konstrukcí v textovém typu fiction ukázalo, že zatímco řídícím uzlem vztazné věty jako čistě adnominálního modifikátoru je nejčastěji substantivum (129,79 i.p.m.), zájmeno (18,92 i.p.m.) nebo vlastní jméno (11,15 i.p.m.), u PPr je nejzastoupenějším parentem sloveso (50,38 i.p.m.) následované substantivem (22,8 i.p.m.), což mimo jiné dokazuje, že velké množství participiálních konstrukcí vykazuje nízkou míru adnominální vazby.

Následující kvalitativní analýza proběhla na textovém typu fiction. Z celkového počtu 24 647 výskytů přítomného participia bylo manuálně analyzováno 300 výskytů, k nimž byly přiřazeny české překladové protějšky rovněž manuálně, pomocí atributu *s.id*. Celkem 52 výskytů nespĺňovalo naše požadavky, a sice, že se musí jednat o formu přítomného participia jako adnominálního modifikátoru. Největší zastoupení mezi vyřazenými výskyty měly absolutní participiální konstrukce (6,67 %) a verbální adjektiva (2,33 %). Celkem 2,33 % tvořily také ustálená slovní spojení a spojkový výraz, z čehož lze usuzovat, že gramatikalizované konstrukce odvozené z přítomného participia mohou v určitých kontextech pro automatické značkování UD představovat problém.

Kvalitativní analýza se skládala ze dvou fází. Nejprve jsme celkově charakterizovali zkoumaný vzorek z hlediska syntaktických funkcí přítomného

participia: největší zastoupení ve vzorku měly volné participiální konstrukce (79,03 %) následované PPr ve funkci přívlastku shodného (16,94 %) a objektového doplňku (3,63 %). Z těchto čísel plyne, že volné participiální konstrukce představují dominantní typ užití participia v analyzovaném textovém typu. Tyto volné konstrukce, které disponují větší syntaktickou mobilitou v rámci věty, jsme dále rozdělili podle jejich pozice, přičemž nejvíce CD se vyskytuje ve finální pozici v rámci věty (43,15 %), dále v iniciální pozici (19,35 %), následované CD integrovanými mezi subjektem a predikátem (8,87 %) a CD ve funkci přívlastku volného ve finální pozici v rámci SN (7,66 %). Syntaktická funkce PPr a jeho pozice vůči antecedentu jsou důležitými indikátory možnosti substituce vztažnou větou, i v odborné literatuře slouží jako výchozí bod k formulování hypotéz.

Konstrukce jsme rozdělili podle přijatelnosti substituce na ANO/NE/sporné. Mezi přijatelnými případy substituce (79 výskytů, 31,85 %) byla nejvíce zastoupena PPr ve funkci přívlastku těsného (50,63 % z přijatelných případů), přívlastku volného (22,78 % z přijatelných případů) a CD integrovaná mezi subjektem a predikátem (také 22,78 %), a to ve shodě s již provedenými pozorováními (např. Kindt, 2003). Naopak případů, kdy PPr nebylo možné nahradit vztažnou větou, jsme vyhodnotili celkem 145 (58,47 %), což bylo ovlivněno především vysokým zastoupením PPr v antepozici (33,10 % z nepřijatelných případů) a PPr ve finální pozici v rámci fráze (63,44 % z přijatelných případů) ve zkoumaném vzorku. Tyto dvě funkce tvoří největší část nepřijatelných případů, což potvrzuje fakt, že pozice PPr vůči antecedentu je jedním z nejdůležitějších omezení konkurence PPr a PRel. Studium volných konstrukcí a objektového doplňku, také potvrdilo hypotézu o nemožnosti vazby PRel na klitické zájmeno, z čehož můžeme usuzovat, že povaha antecedentu je dalším z výrazných aspektů ovlivňujících substituci vztažnou větou.

Na základě naší analýzy tedy můžeme shrnout, že společné vlastnosti ovlivňující přijatelnost a někdy také preferenci substituce jsou podle důležitosti především pozice PPr vůči antecedentu (nutnost postpozice PRel vylučuje anteponovaná PPr z této konkurence), blízkost tomuto antecedentu (částečně vylučující PPr ve finální pozici v rámci fráze), morfologická povaha antecedentu (pouze nominální antecedent a neklitická zájmena umožňují vazbu PRel) a míra adnominální modifikace. Přívlastek těsný je funkce, která prototypicky splňuje všechny v tomto odstavci zmíněné požadavky, a proto můžeme potvrdit, že se jedná o

nejvhodnějšího kandidáta pro substituci vztažnou větou. Jediný problematický aspekt u této funkce by mohl nastat v případě přílišného zanoření do dalších vztažných vět; celková konstrukce by vyzněla příliš zatíženě.

Objektový doplněk představuje pro tuto substituci výzvu nejen kvůli své dvojí vazbě, neboť se řídí dalšími specifickými omezeními, ale také kvůli malému zastoupení ve zkoumaném vzorku. Z naší analýzy nicméně vyplynulo, že substituce je u této funkce přijatelnější v případě, kdy predikátem je prototypické sloveso vnímání, např. *voir* a fokusem tohoto slovesa je entita vykonávající děj, nikoliv vykonávaný děj, což posiluje míru adnominální vazby. Dále stejně jako u přívlastků a integrovaného CD je antecedent nominální a PPr se nachází v jeho blízkosti.

Co se týče českých překladových protějšků francouzské PPr, tak kongruentní korespondence byly reprezentovány pouze 19 výskyty aktivního participia se zakončením na *-ící* (celkem 7,66 % ze vzorku), z nichž nejvíce bylo překladem francouzského PPr ve funkci přívlastku těsného (10 výskytů) a objektového doplnku (3 výskyty). Zatímco české participium na *-ící* je formálně i sémanticky nejbližší PPr v adnominální modifikaci, další kongruentní korespondence v češtině, přechodník, odpovídá PPr s adverbiálním významem. Mezi konstrukce přeložené formou přechodníku patřily např. 4 výskyty CD ve finální pozici v rámci věty a 2 výskyty CD v iniciální podobě, kde přechodník sloužil k vyjádření průvodních okolností hlavního děje. Celkově malý počet přechodníků v překladu je pravděpodobně způsoben archaičností této nefinitní konstrukce a celkově tím, že čeština oproti francouzštině tíhne k verbálnímu vyjádření reality prostřednictvím finitních konstrukcí.

Většinu překladových protějšků tvořily finitní konstrukce, což odráží typologický rozdíl mezi srovnávanými jazyky. Zatímco francouzština má tendenci prostřednictvím nefinitních konstrukcí hierarchizovat dílčí děje v rámci jednoho hlavního děje, čeština děje řetězí lineárně za použití finitních konstrukcí. Nejfrekventovanějším typem překladu koordinované konstrukce (41,53 %), především u PPr s adverbiální interpretací, jako např. CD ve finální pozici v rámci fráze (25,40 % z celkového vzorku) a CD v iniciální pozici (9,27 %). Co se týče vedlejších vět, které tvořily 27,02 % překladových protějšků, tak jejich rozložení relativně odpovídá interpretaci daných funkcí francouzského PPr. Vztažné věty byly nejčastějším překladem PPr v rámci adnominální modifikace, zatímco vedlejší věty příslovečné odpovídaly PPr s adverbiálním významem a nižší mírou adnominální

vazby. Nutnost použití finitních vedlejších vět v češtině vyplývá především z omezenější syntaktické platnosti českého participia oproti tomu francouzskému.

Díky kvantitativní i kvalitativní analýze jsme v neposlední řadě měli možnost ověřit spolehlivost syntaktického značkování podle UD v nové verzi korpusu InterCorp v16ud. Obecně můžeme konstatovat, že anotace syntaktické funkce podle atributů `deprel advcl` a `acl` relativně spolehlivě odpovídá reálné funkci francouzského PPr. Pod atribut `acl` byly zahrnuty PPr v čistě adnominální modifikaci, tedy přívlastek těsný a CD integrované mezi subjektem a predikátem. Atribut `advcl` naopak zahrnoval PPr s adverbialním významem jako anteponovaná CD a CD ve finální pozici v rámci věty. Anotace PPr ve funkci objektového doplňku představuje pro automatické značkování podle UD problém pravděpodobně kvůli dvojí vazbě, nelze se tedy spoléhat na anotaci podle očekávaného atributu `xcomp`. V našem vzorku byla PPr v této funkci zahrnuta pod všechny tři zmíněné atributy. Syntaktické značkování je dále nespolehlivé v případě identifikace reálného antecedentu, především pronominálního.

Závěrem můžeme konstatovat, že tato diplomová práce poskytla strukturovaný přehled vlastností přítomného participia ve francouzštině shrnutý na základě studia obsáhlé, tematicky diverzifikované literatury a obohacený o korpusová data excerpovaná z nejnovější verze korpusu InterCorp v16ud se syntaktickým značkováním podle UD. Jedná se tedy o solidní výchozí bod pro další výzkum, jak korpusový, tak experimentální. Korpusový výzkum může být dále obohacen např. o zkoumání role determinantu při volbě finitní či nefinitní konstrukce ve francouzštině, časové platnosti těchto konstrukcí ve francouzštině i v češtině atp. a rozšířen na další textové typy (např. zmíněný typ nonfiction nebo publicistické texty) či jazyky (zejména pak jazyky s odlišnými formami adnominální modifikace, jako třeba japonština).

Díky tomu, že verze InterCorp v16ud obsahuje také informace o syntaktické komplexitě jednotlivých vět, bude lze prozkoumat korelaci mezi syntaktickou komplexitou vět ve zkoumaných jazycích a preferencí jedné z konkurenčních konstrukcí, což nabízí přístup k dosud nedostupným informacím pro intralingvální i kontrastivní výzkum. Na základě dat z paralelního korpusu je dále možné dále vytvořit sémantické mapy, kde jednotlivé body představují abstraktní funkce umístěné na základě toho, jakým způsobem jednotlivé formy (v našem případě infinitivní

přítomná participia a finitní vedlejší věty) tyto funkce vyjadřují v rámci různých mentálních lexikonů a napříč jimi.

Navazující experimenty mohou prokázat například kognitivní náročnost při zpracování zkoumaných konstrukcí, současné tendence a umožní také získat zdůvodnění volby daných konstrukcí přímo od uživatelů jazyka, čímž funkčně doplní korpusovou analýzu.

Résumé en français

Ce mémoire de master étudie la modification adnominale en français, le sujet et le point de départ de l'analyse étant spécifiquement deux formes concurrentes de modification adnominale en français, à savoir le participe présent (PPr) en *-ant* comme la forme verbale non finie formant le noyau du syntagme participatif et la proposition relative (PRel) avec la forme verbale finie à son noyau. Notre analyse s'inspire de l'étude de Saskia Kind sur l'équivalence présumée du participe présent dans l'épithète jointe et les propositions relatives introduites par *qui*. Ainsi, dans le premier chapitre, nous décrivons brièvement la structure du syntagme nominal en français et en tchèque, délimitant aussi les différences principales entre les deux langues en question.

Le noyau de notre mémoire étant le participe présent français, le deuxième chapitre vise à caractériser les différentes fonctions syntaxiques qu'assume le PPr, notamment l'épithète jointe, la construction détachée, l'attribut de l'objet et la construction absolue. En ce qui concerne la position, les PPr en fonction de l'épithète jointe et l'attribut de l'objet sont toujours strictement postposés, tandis que les constructions détachées et absolues sont mobiles et leur position influence non seulement l'interprétation sémantique, mais aussi la possibilité de la substitution par la relative.

Le participe présent modifie toujours le N/SN figurant dans la phrase (à l'exception des PPr en fonction de complément d'objet, qui se rattache au SN et au SV). Le PPr en fonction de CD et de complément d'objet peut également se lier à un pronom clitique ou à un démonstratif, une caractéristique qui distingue le participe français du participe tchèque. CA est également la seule construction qui possède son propre sujet formant une relation de prédication avec PPr ; la construction entière est alors liée au reste de la phrase, ce qui lui donne le caractère d'une proposition subordonnée. Une relation similaire de prédication secondaire peut également être trouvée dans le cas des constructions détachées, qui partagent une interprétation adverbiale avec CA dans certains cas.

Contrairement aux participes français, les participes tchèques fonctionnent comme des modificateurs purement adnominaux : on les trouve le plus souvent dans la fonction de l'épithète jointe et leur position par rapport au nom de contrôle dépend

du nombre des compléments à l'intérieur du groupe participial. De plus, les participes tchèques ne sont pas aussi mobiles dans la phrase que les PPr français et ne peuvent donc pas se voir attribuer certaines interprétations adverbiales. Une autre distinction importante est le fait que les participes tchèques ne peuvent pas assumer la fonction de noyau d'une construction participiale absolue, de sorte que ce phénomène inhérent au français doit être paraphrasé dans la traduction par une proposition circonstancielle. Il est cependant important de noter que dans les deux langues, les participes, en tant que condensations verbales en forme non-finie, n'expriment que certaines catégories de verbes et sont donc beaucoup plus difficiles à traiter.

Une partie importante de cette section est consacrée à une analyse contrastive des caractéristiques syntaxiques des deux langues, le français analytique et le tchèque synthétique, et à la manière dont elles hiérarchisent l'action présentée au sein d'une phrase. Alors qu'en tchèque, la tendance est de diviser la réalité extérieure en une série d'actions ou de processus s'enchaînant en structures coordonnées ou juxtaposées, le français, au contraire, conçoit la même réalité comme une action unique qui inclut et hiérarchise toutes les autres en tant qu'éléments complémentaires.

La partie empirique de ce mémoire est constituée d'une analyse quantitative du PPr et PRel, et une analyse qualitative qui explore les possibilités de substituer le participe présent par la proposition relative. La première section, analyse quantitative, vise à délimiter la distribution des deux constructions concurrentes dans le corpus InterCorp v16ud et à décrire les caractéristiques morphosyntaxiques et lexicales de leurs parents.

La partie essentielle, l'analyse qualitative, est réalisée sur un échantillon de 248 occurrences de participes présents et a pour objectif, en tenant compte des informations théoriques et des données de l'analyse quantitative, de déterminer quand le participe présent peut être remplacé par une proposition relative en français et d'identifier les facteurs syntaxico-sémantiques les plus importants influençant cette substitution. Des informations supplémentaires sur les possibilités de substitution sont fournies par l'analyse des équivalents de traduction tchèque des constructions dans l'échantillon présenté.

Cette analyse est divisée en deux phases. Dans la première phase, nous effectuons une caractérisation globale de l'échantillon : nous décrivons les propriétés de l'antécédent du PPr, déterminons la fonction syntaxique de chaque occurrence

de PPr et comparons le tout avec l'annotation selon *Universal Dependencies* (UD), tout en commentant également la fiabilité de cette annotation syntaxique. Le point central est l'analyse de la possibilité de substitution des participes présents en fonctions différentes par des propositions relatives, en les classant en trois catégories : OUI/NON/douteux. Nous définissons les principales contraintes syntaxiques influençant cette substitution et, si nécessaire, comparons le sens et les propriétés des participes présents français avec leurs équivalents de traduction en tchèque.

Notre analyse révèle que les caractéristiques communes influençant l'acceptabilité et parfois la préférence de la substitution par la proposition relative sont principalement, par ordre d'importance : la position du participe présent PPr par rapport à l'antécédent (la nécessité de la postposition de la proposition relative PRel exclut par exemple les PPr antéposés de cette concurrence), la proximité de cet antécédent (excluant partiellement les PPr en position finale dans la phrase), la nature morphologique de l'antécédent (seuls les antécédents nominaux et les pronoms non clitiques permettent la liaison avec la PRel) et le degré de liaison adnominale.

La fonction de l'épithète jointe p. e. répond de manière prototypique à toutes ces exigences, ce qui confirme qu'elle est le candidat le plus approprié pour la substitution par une proposition relative. Le PPr en fonction du complément de l'objet pose un défi à cette substitution, non seulement en raison de sa double incidence, mais aussi en raison de sa faible représentation dans l'échantillon étudié. Cependant, notre analyse a montré que dans le cadre de cette fonction, la substitution est plus acceptable lorsque l'antécédent est proche et le prédicat régissant est un verbe de perception prototypique, par exemple *voir*, et que le verbe se concentre sur l'entité effectuant l'action, et non l'action en cours d'exécution, ce qui renforce le degré de liaison adnominale.

Dans la deuxième phase, nous nous concentrons brièvement sur les équivalents de traduction tchèque des participes présents français et résumons les principales tendances de traduction en tchèque en fonction des fonctions syntaxiques des participes présents originaux. La plupart des équivalents de traduction étaient des constructions finies, ce qui reflète la différence typologique entre les langues comparées. Les constructions coordonnées sont le type de traduction

le plus fréquent (33,06 %), en particulier pour les PPr à interprétation adverbiale, comme les CD en position finale dans une phrase (25,40 %) et les CD en position initiale (9,27 %). Quant aux propositions subordonnées, qui représentent 27,02 % des équivalents de traduction tchèques, les propositions relatives constituent la traduction la plus fréquente des PPr en tant que modificateur adnominal, tandis que les propositions circonstancielles correspondent à des PPr à sens adverbial avec un degré de liaison adnominale plus faible. La nécessité d'utiliser des propositions subordonnées finies en tchèque découle principalement d'une capacité syntaxique plus limitée du participe tchèque par rapport au participe français.

En conclusion, ce mémoire de master montre la complexité de la catégorie des participes présents, de même que la substitution par les propositions relatives dans le cadre de la modification adnominale en français, en fournissant une analyse détaillée des facteurs syntaxico-sémantiques influençant cette substitution et en offrant des perspectives sur les équivalents de traduction en tchèque.

Nous espérons que l'analyse présentée dans ce mémoire servira de point de départ solide pour d'autres recherches dans le domaine des participes présents et de la question de la substitution de cette construction non finie par des constructions finies. En utilisant des outils nouveaux de InterCorp v16ud, il est notamment possible d'étudier la complexité syntaxique des phrases, la corrélation entre la complexité syntaxique des phrases dans les langues étudiées et la préférence pour l'une des constructions concurrentes. L'analyse de corpus peut davantage être étendue à d'autres types de textes (par exemple les textes de type nonfiction ou textes journalistiques) ou à d'autres langues (en particulier des langues présentant différentes formes de modification adnominale, telles que le japonais). De plus, elle pourrait être suivie et complétée par une approche expérimentale se concentrant par exemple sur la difficulté cognitive à traiter les constructions étudiées.

Seznam literatury

- Arnavielle, T. (2003). Le participe, les formes en -ant: Positions et propositions. *Langages*, 37(149), 37–54. <https://doi.org/10.3406/lgge.2003.2431>
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale*. Gallimard.
- Carvalho, P. D. (2003). « Gérondif », « participe présent » et « adjectif déverbal » en morphosyntaxe comparative. *Langages*, 37(149), 100–126. <https://doi.org/10.3406/lgge.2003.2435>
- Combettes, B. (1998). *Les constructions détachées en français*. Ophrys.
- Daneš, F., Grepl, M., & Hlavsa, Z. (1987). *Mluvnice češtiny 3* (1. vyd.). Academia.
- De Marneffe, M.-C., Manning, C. D., Nivre, J., & Zeman, D. (2021). Universal Dependencies. *Computational Linguistics*, 1–54. https://doi.org/10.1162/coli_a_00402
- Dixon, R. M. W. (2011). The Semantics of Clause Linking in Typological Perspective. In R. M. W. Dixon & A. Y. Aikhenvald, *The Semantics of Clause Linking: A Cross-Linguistic Typology* (s. 2155). Oxford University Press/Oxford. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199567225.003.0001>
- Dubois, J., Giacomo-Marcellesi, M., Guespin, L., Marcellesi, J.-B., Marcellesi, C., & Mevel, J.-P. (1994). *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Larousse.
- Eriksson, O. (1993). *La phrase française: Essai d'un inventaire de ses constituants syntaxiques*. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Gardes-Tamine, J. (2010). *La grammaire* (5e éd). A. Colin.
- Godard, D. (1988). *La syntaxe des relatives en français*. Editions du Centre national de la recherche scientifique.
- Grepl, M., & Karlík, P. (1989). *Skladba spisovné češtiny* (2. vydání). Státní pedagogické nakladatelství.

- Grepl, M., & Karlík, P. (1998). *Skladba češtiny*. Votobia.
- Grevisse, M., & Goosse, A. (2008). *Le bon usage: Grammaire française* (14e éd). De Boeck.
- Gruberová, I. (2005). *Adjektivizovaná participia -cí, -ný v atributivní pozici ve funkci adjektivní a participiální*. 73–81.
- Halmøy, O. (2003). *Le gérondif en français*. Éditions Ophrys.
- Halmøy, O. (2008). Les formes verbales en -ant et la prédication seconde. *Travaux de linguistique*, 57(2), 43–62. <https://doi.org/10.3917/tl.057.0043>
- Haspelmath, M., & König, E. (Ed.). (1995). *Converbs in Cross-Linguistic Perspective: Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms - Adverbial Participles, Gerunds*. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110884463>
- Havránek, B., & Jedlička, A. (1986). *Česká mluvnice* (5. vyd.). Státní pedagogické nakladatelství.
- Havu, E. (2017). Propositions participiales et types de discours. *Langue française*, N° 196(4), 13–30. <https://doi.org/10.3917/lf.196.0013>
- Havu, E. (2023). Correspondances entre participes présents et infinitifs: Comparaison entre le français et le finnois. In A. Roig & A.-G. Toutain (Ed.), *Concert mondial de linguistique française: Mélanges offerts à Franck Neveu* (s. 135–148). ENS Éditions. <https://doi.org/10.4000/books.enseditions.45341>
- Havu, E., & Pierrard, M. (2008). *L'interprétation des participes présents adjoints: Converbabilité et portée du rapport entre prédictions*. 2507–2517. <https://shs.hal.science/halshs-00354100>
- Helland, H. P. (2006). *Ny fransk grammatikk: Morfologi, syntaks og semantikk*. Universitetsforlaget.
- Herslund, M. (2000). Le participe présent comme co-verbe. *Langue française*, 127(1), 86–94. <https://doi.org/10.3406/lfr.2000.1000>

- Hrabě, V. (1964). *Polovětné vazby a kondenzace „druhého sdělení“ v ruštině a v češtině*. Nakladatelství Československé akademie věd,.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783112316009>
- Jelínek, M. (2000). Syntaktická kondenzace jako charakteristický rys odborného stylu (na materiálu českých odborných textů). *Stylistyka*, 9, 93–102.
- Jelínek, M. (2003). Věty vztažné a jejich kondenzáty. *Universitas - revue Masarykovy univerzity*, 2, Article 2. <https://journals.muni.cz/universitas/article/view/1773>
- Johansson, S. (2007). *Seeing through Multilingual Corpora: On the use of corpora in contrastive studies* (Roč. 26). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/scl.26>
- Karlík, P. (2003). K vnitřní struktuře českých participií. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná*, 52(A51), [133]-145.
- Kindt, S. (2003). Le participe présent en emploi adnominal comme prétendu équivalent de la relative en qui. *Langages*, 37(149), 55–70. <https://doi.org/10.3406/lgge.2003.2432>
- Kleiber, G. (1987). *Relatives restrictives et relatives appositives: Une opposition “introuvable”?* De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110943016>
- Kleiber, G. (1988). Sur les relatives du type Je le vois qui arrive in La prédiction seconde. *Sur les relatives du type ‘Je le vois qui arrive’*, 17, 89–115.
- Komárek, M., Kořenský, J., Petr, J., Veselková, J., & Ústav pro jazyk český. (1986). *Mluvnice češtiny. 2, Tvarosloví* (1. vydání). Academia.
- Korzen, H. (2000). *En kontrastiv analyse af frie prædikativer på dansk og fransk* (Roč. 2000–6). Handelshøjskolen i København.
- Kroupová, L. (1984). *Klasifikace sekundárních předložek z hlediska jejich tvoření*. 67(3), 113–116.

- Kulland, B. (2008). *Les constructions participiales du français et leurs traductions norvégiennes correspondantes* [Masteroppgave]. University of Oslo.
- Le Goffic, P. (2010). *Grammaire de la phrase française*. Hachette.
- Lipsky, A. (2003). Pour une description sémantique et morpho-syntaxique du participe français et allemand. *Langages*, 37(149), 71–85. <https://doi.org/10.3406/lgge.2003.2433>
- Loock, R. (2012). Appositive relative clauses and their competing allostructures in English: An information-packaging approach. In A. Benz, M. Stede, & P. Kühnlein (Ed.), *Pragmatics & Beyond New Series* (Roč. 223, s. 207–226). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/pbns.223.09loo>
- Malá, M., & Šaldová, P. (2012). Complex condensation—Vilém Mathesius, Josef Vachek, Jiří Nosek, and beyond. In *A centenary of English studies at Charles University: From Mathesius to present-day linguistics* (Vyd. 1, s. 135–158). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Mathesius, V. (1942). *Řeč a sloh*. Družstevní práce.
- Mathesius, V. (with Dušková, L., & Vachek, J.). (1975). *A functional analysis of present day English on a general linguistic basis*. Academia.
- Mathesius, V. (with Vachek, J.). (1961). *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém* (První vydání). Nakladatelství Československé akademie věd.
- Muraret, I. (2004). *Syntaxe III - La Phrase II*. Editura fundatiei Romania de Maine. <https://fr.scribd.com/doc/58789571/Muraret-Syntaxe-III-La-Phrase-II>
- Neveu, F. (1998). *Études sur l'apposition*. Champion.
- Neveu, F. (2021). *Apposition*. Encyclopédie grammaticale du français. http://encyclogram.fr/notx/021/021_Notice.php

- Nübler, N. (2004). Česká participia ze syntaktického hlediska. *Čeština - univerzália a specifika 5 [Č-USp 5]: Sborník 5. mezinárodního setkání bohemistů v Brně 13.-15. 11. 2003*, 384–390.
- Ocelák, R. (2010). Časový význam aktivních deverbativních adjektiv typu -ící/-oucí a -(v)ší. *Naše řeč*, 93(3), 125–138.
- Riegel, M., Pellat, J.-C., & Rioul, R. (2021). *Grammaire méthodique du français* (8e éd). PUF.
- Ross, J. R. (1967). *Constraints on variables in syntax*. [Thesis, Massachusetts Institute of Technology]. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/15166>
- Ross, J. R. (1972). Doubl-ing. In John. P. Kimball (Ed.), *Syntax and Semantics Volume 1* (s. 157–186). BRILL. https://doi.org/10.1163/9789004372986_013
- Siloni, T. (1995). On participial relatives and complementizer D0: A case study in Hebrew and French. *Natural Language and Linguistic Theory*, 13, 445–487.
- Sleeman, P. (2017). Participial Relative Clauses. In P. Sleeman, *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.185>
- Šaldová, P., & Malá, M. (2015). English non-finite participial clauses as seen through their Czech counterparts. *Nordic Journal of English Studies*, 14(1), 232–257.
- Šimandl, J. (2004). Funktory verbálních adjektiv a jejich konkurentů. *Korpus jako zdroj dat o češtině*. <https://slavistik-portal.de/datenpool/czechling-db.html?data=2004CZ034962>
- Torterat, F. (2012). Les Participes, l'Infinitif et le Gérondif, entre scalarité et rattachement [+ /—Local]. *Studii de lingvistică*, 2, 169–210.
- Vachek, J. (1955). Some thoughts on the so-called complex condensation in modern English. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity A*, 3, 63–77.
- Vachek, J. (1976). *Selected Writings in English and General Linguistics* (1. vydání). Academia.

Willems, D., & Defrancq, B. (2000). L'attribut de l'objet et les verbes de perception. *Langue française*, 127(1), 6–20. <https://doi.org/10.3406/lfr.2000.995>

Wilmet, M. (2010). *Grammaire critique du français*. De Boeck Supérieur. <https://www.cairn.info/grammaire-critique-du-francais--9782801116104.htm>

Internetové zdroje

en:cnk:intercorp:verze16ud. (2024, květen 25). Příručka ČNK. Cit. 09:52, 2024, červen 25, z <https://wiki.korpus.cz/doku.php/en:cnk:intercorp:verze16ud?rev=1718551736&vecdo=cite>

Karlík, P. (2017a). *NOMINALIZACE*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). <https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE>

Karlík, P. (2017b). *OMEZOVACÍ VZTAŽNÁ VĚTA*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). <https://www.czechency.org/slovník/OMEZOVAC%C3%8D%20VZTA%C5%BDN%C3%81%20V%C4%9ATA>

Karlík, P. (2017c). *PARTICIPIUM*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). <https://www.czechency.org/slovník/PARTICIPIUM#-c%C3%AD-ov%C3%A9%20participium%20verb%C3%A1ln%C3%AD>

Karlík, P. (2017d). *PŘÍVLASTEK*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). <https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98%C3%8DVLASTEK#restriktivn%C3%AD%20p%C5%99%C3%ADvlastek>

Karlík, P. (2017e). *SOUVĚTÍ*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). <https://www.czechency.org/slovník/SOUV%C4%9AT%C3%8D>

Karlík, P. (2017f). *VZTAŽNÁ VĚTA*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.).
<https://www.czechency.org/slovník/VZTA%C5%BDN%C3%81%20V%C4%9ATA>

Karlík, P., & Šimík, R. (2017). *VZTAŽNÁ VĚTA S JMENNOU HLAVOU*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.).
<https://www.czechency.org/slovník/VZTA%C5%BDN%C3%81%20V%C4%9ATA%20S%20JMENNOU%20HLAVOU#bibitem15>

pojmy:ud. (2024, únor 19). Příručka ČNK. Cit. 09:58, 2024, červen 25,
z <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ud?rev=1718576503&vecdo=cite>

Rusínová, Z. (2017). *DEVERBÁLNÍ ADJEKTIVUM*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.).
<https://www.czechency.org/slovník/DEVERB%C3%81LN%C3%8D%20ADJEKTIVUM>

Veselovská, L. (2017b). *NOMINÁLNÍ SKUPINA*. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.).
<https://www.czechency.org/slovník/NOMIN%C3%81LN%C3%8D%20SKUPINA>

Korpusy

Rosen, A. – Šimčík, B. – Vavřín, M. – Zasina, A. J.: *Korpus InterCorp – čeština, verze 16ud z 13. 3. 2024*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2024. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz>

Nádvorníková, O. – Vavřín, M. – Zasina, A. J.: *Korpus InterCorp – francouzština, verze 16ud z 13. 3. 2024*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2024. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz>

Přílohy

Příloha 1 - Přehled použitých regulárních výrazů

Regulární výrazy a filtry pro PPr ve francouzštině

Regulární výraz č. 1, obecný dotaz na PPr ve francouzštině:

```
[upos="VERB|AUX" & feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part" &
word=".*ant" & word!="[n|N]onobstant"]
```

Regulární výraz č. 2, PPr v konkurenci s PRel:

```
[upos="VERB|AUX" & feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part" &
word=".*ant" & word!="[n|N]onobstant" &
deprel="advcl|acl|conj|aux:tense|cop|xcomp|aux:pass|aux:caus|a
mod|acl:relcl|ccomp"]
```

Negativní filtr č. 1 pro filtraci gerundia:

(-3,1)

```
[lemma="en" & deprel="mark" &
p_feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part"] within <s />
```

Negativní filtr č. 2 pro filtraci AV ve jmenné části sponového predikátu:

(-6,1)

```
[deprel="cop" & p_feats="Tense=Pres\|VerbForm=Part"] within
<s />
```

Negativní filtr č. 3 pro filtraci gerundiální kauzativní konstrukce s verbem *faire*:

(-3,1)

```
[lemma="en" & deprel="mark" & p_deprel="advcl|root"] within
<s />
```

Regulární výrazy a filtry pro PRel ve francouzštině

Regulární výraz č. 3, obecný dotaz pro PRel ve francouzštině:

```
[deprel="acl:relcl" | deprel="conj" & p_deprel="acl:relcl"]
```

Regulární výraz č. 4, PRel v konkurenci s PPr:

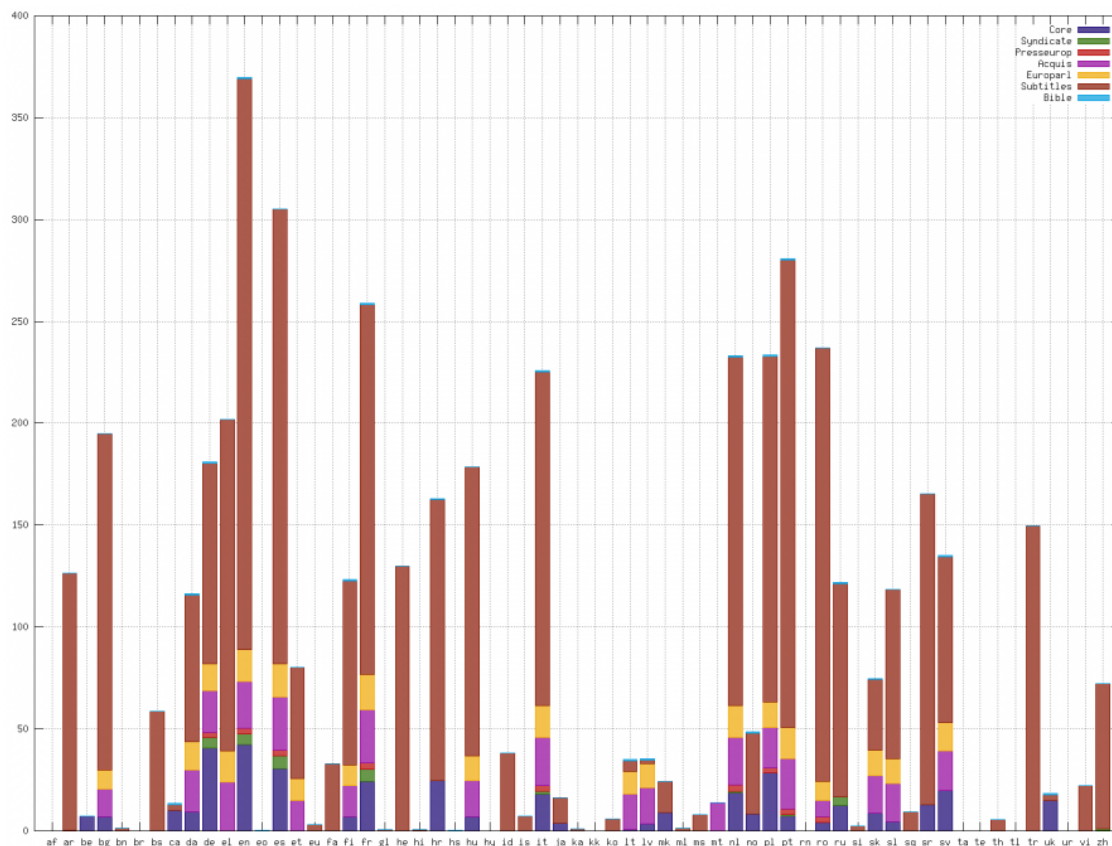
```
[deprel="acl:relcl" & p_lemma!="ce|là" | deprel="conj" &  
p_deprel="acl:relcl" & p_lemma!="ce|là"]
```

Pozitivní filtr č. 1 pro filtraci adj. a pred. PRel uvozených zájmenem *qui*:

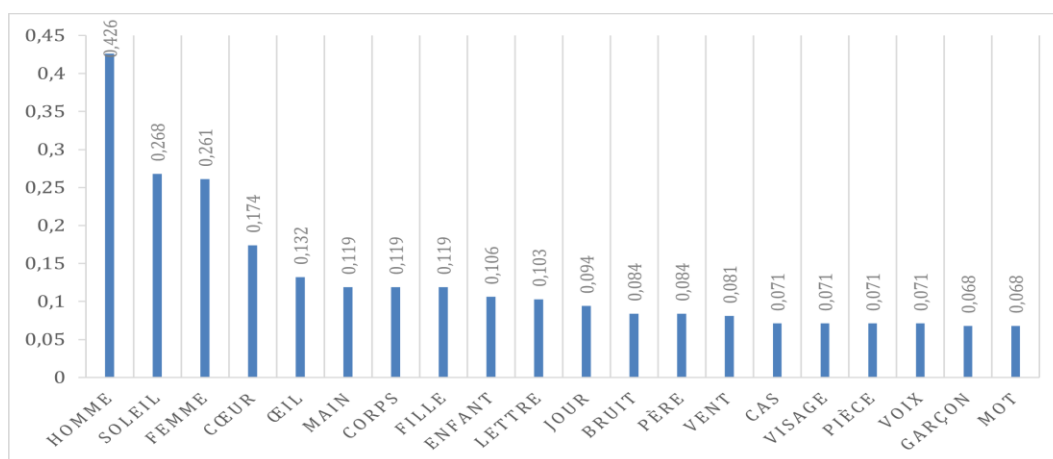
(-5,1)

```
[word="qui" & p_deprel="acl:relcl|conj"] within <s />
```

Příloha 2 – Přehled grafů

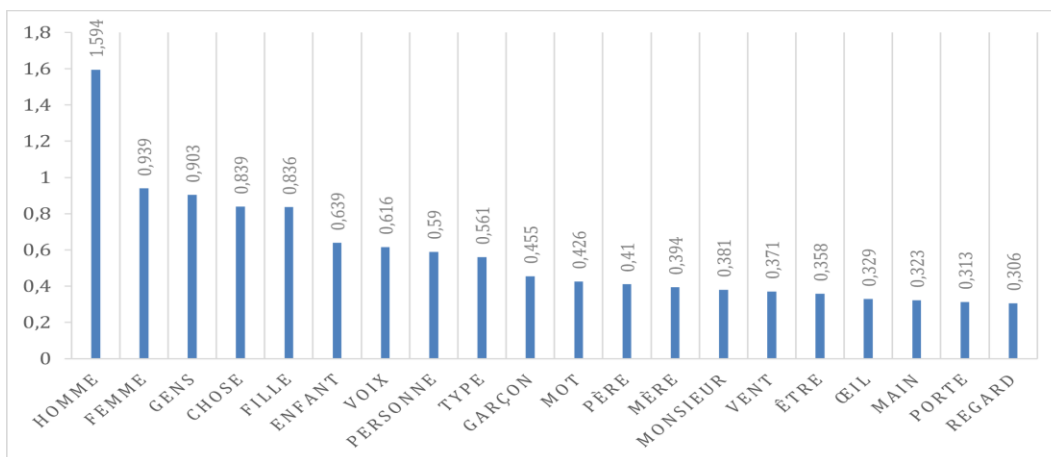

Graf a. Skladba korpusu podle jednotlivých jazyků – jádro i kolekce³⁸

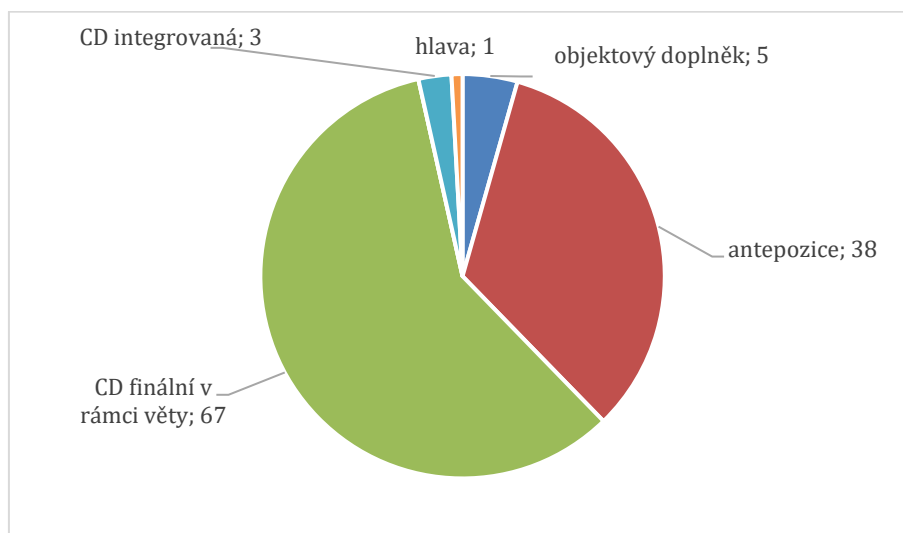

Graf b. Relativní frekvence p_lemma u p_upos NOUN pro PPr ve fiction

³⁸ Graf převzat z *en:cnk:intercorp:verze16ud.* (2024, květen 25). Příručka ČNK. Cit. 09:52, 2024, červen 25, z <https://wiki.korpus.cz/doku.php/en:cnk:intercorp:verze16ud?rev=1718551736&vecdo=cite>

Graf c. Relativní frekvence p_lemma u p_upos NOUN pro PRel ve fiction

Graf d. Zastoupení syntaktických funkcí PPr s pronominálním antecedentem (114 výskytů)

Příloha 3 – Přehled tabulek s daty pro kvantitativní analýzu PPr a PRel ve francouzštině v originálních textech typu fiction

Frekvence slovních druhů parentu PPr:

p_upos	Freq	Freq (intervalový odhad, 95% CI)	i.p.m.	i.p.m. (intervalový odhad, 95% CI)
VERB	15 616	[15 372,99, 15 862,85]	50,38	[49,6, 51,18]
NOUN	7 067	[6 904,15, 7 233,7]	22,8	[22,28, 23,34]
ADJ	849	[793,78, 908,06]	2,74	[2,56, 2,93]
PROPN	656	[607,68, 708,16]	2,12	[1,96, 2,29]
PRON	299	[266,98, 334,87]	0,97	[0,86, 1,08]
ADV	69	[54,53, 87,31]	0,22	[0,18, 0,28]
ADP	21	[13,74, 32,11]	0,07	[0,04, 0,1]
DET	20	[12,95, 30,89]	0,07	[0,04, 0,1]
X	15	[9,09, 24,75]	0,05	[0,03, 0,08]
NUM	14	[8,34, 23,5]	0,05	[0,03, 0,08]
AUX	13	[7,6, 22,24]	0,04	[0,03, 0,07]
INTJ	5	[2,14, 11,71]	0,02	[0,01, 0,04]
SYM	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
CCONJ	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]

Frekvence slovních druhů parentu PRel:

p_upos	Freq	Freq (intervalový odhad, 95% CI)	i.p.m.	i.p.m. (intervalový odhad, 95% CI)
NOUN	40 230	[39 838,82, 40 625,02]	129,79	[128,53, 131,07]
PRON	5 864	[5 715,82, 6 016,02]	18,92	[18,44, 19,41]
PROPN	3 457	[3 343,67, 3 574,18]	11,15	[10,79, 11,53]
VERB	3 318	[3 207,01, 3 432,83]	10,71	[10,35, 11,08]
ADJ	701	[650,99, 754,85]	2,26	[2,1, 2,44]
DET	272	[241,54, 306,3]	0,88	[0,78, 0,99]
NUM	105	[86,75, 127,1]	0,34	[0,28, 0,41]
ADV	54	[41,39, 70,45]	0,17	[0,13, 0,23]
X	37	[26,85, 51]	0,12	[0,09, 0,17]
ADP	10	[5,43, 18,41]	0,03	[0,02, 0,06]
SYM	9	[4,74, 17,11]	0,03	[0,02, 0,06]
INTJ	8	[4,05, 15,79]	0,03	[0,01, 0,05]
PRON NOUN	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
AUX	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]

CCONJ	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
NOUN ADP	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
NOUN VERB	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
PROPN ADP	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]

Frekvence lemmat parentu PRON PPr

pořadí	p_deprel	Freq	i.p.m.
48	celui	56	0,181
66	un	46	0,148
136	lui	26	0,084
140	autre	26	0,084
146	ce	25	0,081
194	celui-ci	18	0,058
223	rien	17	0,055
250	moi	15	0,048
593	quelqu'un	7	0,023
701	eux	6	0,019
715	ceci	6	0,019
803	personne	5	0,016
966	chacun	5	0,016
975	toi	4	0,013
1054	quelqu'un	4	0,013
1065	tout	4	0,013
1133	certain	4	0,013
1320	cela	3	0,01
1430	qui	3	0,01
1510	que	3	0,01
2044	qu'	2	0,006
2218	nul	2	0,006
2472	quoi	2	0,006
2514	-un	2	0,006
2961	quiconque	1	0,003
2969	ei	1	0,003
2999	nous	1	0,003
3042	nu	1	0,003
3346	lui-même	1	0,003
3552	ça	1	0,003
5175	aucun	1	0,003

5613	voir	1	0,003

Frekvence lemmat parentu PRON PRel

pořadí	p_deprel	Freq	i.p.m.
1	celui	3689	11,902
7	lui	298	0,961
8	moi	294	0,949
10	un	277	0,894
14	quelqu'un	234	0,755
16	autre	207	0,668
24	rien	157	0,507
25	quelqu'un	155	0,5
34	toi	127	0,41
65	vous	76	0,245
132	nous	46	0,148
158	eux	42	0,136
205	personne	34	0,11
212	cela	33	0,106
235	quoi	31	0,1
258	ça	29	0,094
289	celui-ci	27	0,087
360	qui	22	0,071
457	tout	18	0,058
768	certain	11	0,035
1646	-un	6	0,019
1819	moi-même	5	0,016
1938	ceci	5	0,016
2148	aucun	4	0,013
2313	chacun	4	0,013
2634	où	3	0,01
3541	on	2	0,006
3679	leur	2	0,006
3708	qu	2	0,006
3762	plusieurs	2	0,006

3764	mien	2	0,006
4183	5e	2	0,006
4322	celui-là	2	0,006
4478	je-ne-sais-quoi	2	0,006
4948	6e	1	0,003
5377	J'	1	0,003
5387	montre-moi	1	0,003
5622	«toi	1	0,003
6294	CEUX	1	0,003

6577	le	1	0,003
7406	lui-même	1	0,003
7573	dis-moi	1	0,003
8202	vos	1	0,003
8581	lequel	1	0,003
9066	...ceux	1	0,003
9154	quelconque	1	0,003
9375	lie-de-vin	1	0,003
9781	cestui	1	0,003

Frekvence syntaktických funkcí parentu PPr:

p_deprel	Freq	Freq (intervalový odhad, 95% CI)	i.p.m.	i.p.m. (intervalový odhad, 95% CI)
root	8 110	[7 935,41, 8 288,43]	26,17	[25,6, 26,74]
conj	3 646	[3 529,56, 3 766,28]	11,76	[11,39, 12,15]
advcl	3 380	[3 267,96, 3 495,88]	10,91	[10,54, 11,28]
nsubj	1 653	[1 575,21, 1 734,63]	5,33	[5,08, 5,6]
obj	1 182	[1 116,51, 1 251,33]	3,81	[3,6, 4,04]
acl	1 145	[1 080,57, 1 213,27]	3,69	[3,49, 3,91]
nmod	849	[793,78, 908,06]	2,74	[2,56, 2,93]
acl:relcl	847	[791,85, 905,99]	2,73	[2,56, 2,92]
obl:mod	720	[669,29, 774,55]	2,32	[2,16, 2,5]
xcomp	598	[551,95, 647,89]	1,93	[1,78, 2,09]
obl:arg	588	[542,36, 637,49]	1,9	[1,75, 2,06]
ccomp	452	[412,21, 495,63]	1,46	[1,33, 1,6]
appos	423	[384,57, 465,28]	1,37	[1,24, 1,5]
parataxis	357	[321,84, 396]	1,15	[1,04, 1,28]
amod	154	[131,52, 180,32]	0,5	[0,42, 0,58]
nsubj:pass	144	[122,32, 169,52]	0,47	[0,4, 0,55]
parataxis:insert	107	[88,56, 129,29]	0,35	[0,29, 0,42]
obl:agent	85	[68,75, 105,09]	0,27	[0,22, 0,34]
advcl:cleft	74	[58,95, 92,89]	0,24	[0,19, 0,3]
advmod	40	[29,38, 54,47]	0,13	[0,1, 0,18]
nsubj:caus	33	[23,5, 46,34]	0,11	[0,08, 0,15]
csubj	18	[11,39, 28,46]	0,06	[0,04, 0,09]
dislocated	14	[8,34, 23,5]	0,05	[0,03, 0,08]
obj:agent	8	[4,05, 15,79]	0,03	[0,01, 0,05]
obj:lvc	5	[2,14, 11,71]	0,02	[0,01, 0,04]

csubj:pass	3	[1,02, 8,82]	0,01	[0, 0,03]
fixed	3	[1,02, 8,82]	0,01	[0, 0,03]
det	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
cop	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
case	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
cc	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
vocative	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
orphan	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
flat:name	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]

Frekvence syntaktických funkcí parentu PRel:

p_deprel	Freq	Freq (intervalový odhad, 95% CI)	i.p.m.	i.p.m. (intervalový odhad, 95% CI)
obj	11 528	[11 319,48, 11 740,36]	37,19	[36,52, 37,88]
nmod	6 773	[6 613,61, 6 936,23]	21,85	[21,34, 22,38]
obl:arg	6 372	[6 217,46, 6 530,39]	20,56	[20,06, 21,07]
nsubj	6 083	[5 932,05, 6 237,8]	19,63	[19,14, 20,13]
obl:mod	5 220	[5 080,3, 5 363,54]	16,84	[16,39, 17,3]
conj	5 037	[4 899,81, 5 178,04]	16,25	[15,81, 16,71]
root	4 127	[4 003, 4 254,85]	13,32	[12,92, 13,73]
acl:relcl	3 728	[3 610,24, 3 849,61]	12,03	[11,65, 12,42]
appos	2 265	[2 173,62, 2 360,22]	7,31	[7,01, 7,62]
obl:agent	817	[762,87, 874,98]	2,64	[2,46, 2,82]
nsubj:pass	519	[476,23, 565,61]	1,67	[1,54, 1,83]
parataxis	509	[466,66, 555,18]	1,64	[1,51, 1,79]
dislocated	294	[262,26, 329,58]	0,95	[0,85, 1,06]
ccomp	273	[242,48, 307,36]	0,88	[0,78, 0,99]
advcl	172	[148,14, 199,7]	0,56	[0,48, 0,64]
xcomp	111	[92,18, 133,66]	0,36	[0,3, 0,43]
nsubj:caus	61	[47,49, 78,35]	0,2	[0,15, 0,25]
obj:agent	56	[43,13, 72,71]	0,18	[0,14, 0,24]
acl	31	[21,84, 44]	0,1	[0,07, 0,14]
advmod	24	[16,13, 35,71]	0,08	[0,05, 0,12]
fixed	18	[11,39, 28,46]	0,06	[0,04, 0,09]
det	12	[6,87, 20,98]	0,04	[0,02, 0,07]
amod	11	[6,14, 19,7]	0,04	[0,02, 0,06]
orphan	7	[3,39, 14,45]	0,02	[0,01, 0,05]
advcl:cleft	5	[2,14, 11,71]	0,02	[0,01, 0,04]

obj:lvc	4	[1,56, 10,29]	0,01	[0,01, 0,03]
discourse	3	[1,02, 8,82]	0,01	[0, 0,03]
vocative	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
obj acl:relcl	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
dep	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
csubj	2	[0,55, 7,29]	0,01	[0, 0,02]
appos fixed	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
csubj:pass	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
root obj	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]
nmod acl:relcl	1	[0,18, 5,67]	0	[0, 0,02]

Příloha 4 – Instrukce pro dotazník zaměřující se na přijatelnost diskutabilních substitucí

Dans ce questionnaire, vous trouverez 12 paires de phrases tirées d'œuvres littéraires qui font partie du corpus linguistique tchèque InterCorp. Les phrases originales contiennent des participes présents et l'objectif est de vérifier si cette construction peut être remplacée par une proposition relative.

Les paires sont présentés dans l'ordre suivant :

- 1) phrase originale contenant une construction non finie avec un participe présent
- 2) phrase dans laquelle le participe présent est transformé en une proposition relative

Pour chaque phrase, veuillez décider si cette transformation est 1) acceptable, 2) acceptable avec un changement de sens ou 3) inacceptable. Si vous voulez bien laisser un petit commentaire avec une explication lorsque vous choisissez 2) acceptable avec changement de sens ou 3) inacceptable, je vous en serais reconnaissante.